

SVERIGES RUNINSKRIFTER

UTGIVNA AV

KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

ELFTE BANDET

GOTLANDS
RUNINSKRIFTER

GRANSKADE OCH TOLKADE

AV

SVEN B. F. JANSSON och ELIAS WESSÉN

FÖRSTA DELEN

STOCKHOLM 1962

GOTLANDS RUNINSKRIFTER

GRANSKADE OCH TOLKADE

AV

SVEN B. F. JANSSON OCH ELIAS WESSÉN

FÖRSTA DELEN

I

TEXT

STOCKHOLM 1962

ARBETET UTGIVES MED ANSLAG FRÅN
STATENS HUMANISTISKA
FORSKNINGSRÅD

Denna del omfattar runinskrifterna på södra Gotland. I andra delen komma inskrifterna på mellersta och norra Gotland att behandlas. Till andra delen fogas ord- och namnförteckningar, register och karta över samtliga gotländska runinskrifter.

S. 1-221, 227, 240-245, 262-273 äro författade av E. Wessén, s. 222-226, 228-239, 246-261, 274-275 av S. B. F. Jansson.

Textfigurerna grunda sig — där ej annat angives — beträffande handskrifter i Kungliga Biblioteket på fotografier ombesörjda av dess fotoateljé; övrigt handskriftsmaterial har fotograferats av Vitterhetsakademiens fotografer. Vinjetterna av de gotländska kyrkorna efter teckningar av P. A. Säve i Reseberättelse 1864 (ATA).

UPPSALA 1962

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

TILL
HANS MAJESTÄT KONUNGEN

Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens

beskyddare

11 · 11 · 1962

INNEHÅLL

	Sid.		Sid.
Förteckning i nummerföljd över i denna del av		Fardhems ting: Levide sn	109
Gotlands runinskrifter behandlade inskrifter	IX	Gerums sn	113
Alfabetisk förteckning över i denna del av Got-		Fardhems sn	118
lands runinskrifter behandlade inskrifter . .	XII	Linde sn	120
Förkortningar	XV	Lojsta sn	124
Gotlands runinskrifter nr 1-137:		Burs ting: Stånga sn	131
Hoburgs ting: Sundre sn	1	Burs sn	139
Vamlingbo sn	8	Närs sn	142
Hamra sn	17	Garda ting: Etelhems sn	148
Öja sn	27	Lye sn	154
Grötlinge ting: Fide sn	34	Garda sn	184
Näs sn	38	Alskogs sn	188
Grötlingbo sn	43	Kräklinge ting: Ardre sn	199
Havdhems sn	57	Gammelgarns sn	222
Hemse ting: Eke sn	62	Kräklingbo sn	227
Alva sn	67	Anga sn	228
Rone sn	69	Ala sn	237
Hemse sn	71	Halla ting: Buttle sn	240
Hablinge ting: Hablingbo sn	77	Vänge sn	242
Silte sn	87	Guldrupe sn	246
Sproge sn	92	Viklau sn	260
Eksta sn	102	Sjonhems sn	262

FÖRTECKNING I NUMMERFÖLJD ÖVER I DENNA DEL AV
GOTLANDS RUNINSKRIFTER BEHANDLADE INSKRIFTER

Nr		Sid.	Pl.	Nr		Sid.	Pl.
1	Sundre kyrka	2	1	28	Fide kyrka	34	8
2	Sundre kyrka	4	1	29	Fide kyrka	35	—
3	Sundre kyrka	6	4	30	Fide kyrka	36	—
4	Vamlingbo kyrka	8	—	31	Fide kyrka	36	9
5	Vamlingbo kyrka	9	—	32	Anderse, Fide sn	37	12
6	Vamlingbo kyrka	10	—	33	Näs kyrka	38	10
7	Vamlingbo kyrka	10	—	34	Näs kyrka	40	10
—	Botarve hembygdsgård, Vam- lingbo sn	10	—	—	Drakarve, Näs sn	41	11
—	Botarve hembygdsgård, Vam- lingbo sn. Se 41 Viges, Grötling- bo sn			35	Grötlingbo kyrka	43	12
—	Gairvalds, Vamlingbo sn. Nu i Gotlands Fornsal	11	—	36	Grötlingbo kyrka	47	13
8	Sigraifs, Vamlingbo sn	12	2, 3	37	Grötlingbo kyrka	49	12
9	Storms, Vamlingbo sn	15	—	38	Grötlingbo kyrka	50	—
10	Vamlingbo sn. Nu i Statens Historiska Museum	15	88	39	Koparve, Grötlingbo sn	52	—
11	Hamra kyrka	18	—	40	Roes, Grötlingbo sn. Nu i Sta- tens Historiska Museum	53	14
12	Hamra kyrka	20	5	41	Viges, Grötlingbo sn. Nu i Bot- arve hembygdsgård, Vam- lingbo sn	56	18
13	Hamra kyrka	21	4	42	Havdhems kyrka	58	16
14	Hamra kyrka	23	5	43	Havdhems kyrka	59	16
15	Hamra kyrka	25	—	44	Havdhems kyrka	60	—
16	Hamra kyrka	25	6	45	Almungs, Havdhems sn. Nu i Statens Historiska Museum.	60	86
17	Hamra kyrka	25	—	46	Eke kyrka. Nu i Gotlands Forn- sal	62	26, 27
18	Hamra kyrka	26	5	47	Eke kyrka. Nu i Gotlands Forn- sal	64	24
19	Hamra kyrka	26	6	48	Eke kyrka	64	20
20	Hamra kyrka	26	8	49	Eke kyrka	66	—
21	Öja kyrka	28	6	50	Eke kyrka	66	22
22	Öja kyrka	30	—	—	Petsarve, Eke sn	66	—
23	Öja kyrka	31	—	51	Lilla Kruse, Alva sn. Nu i Got- lands Fornsal	67	17
24	Öja kyrka	32	6	—	Svie, Alva sn. Se 57 Hemse An- nexhemman, Hemse sn.		
25	Öja kyrka	32	7	52	Rone kyrka. Nu i Statens Histo- risk Museum	69	18
26	Öja kyrka	33	7				
27	Öja kyrka Prästgården, Öja sn. Se 14 Hamra kyrka.	33	2				

Nr	Sid.	Pl.	Nr	Sid.	Pl.
53 Rone kyrka. Nu i Statens Historiska Museum	69	18	87 Stånga kyrka	132	33
54 Rone kyrka	70	—	88 Kylver, Stånga sn. Nu i Statens Historiska Museum	132	15
55 Hemse kyrka	71	17	89 Sutarve, Stånga sn. Nu i Statens Historiska Museum	137	86
56 Hemse kyrka	73	21	90 Sigdes, Burs sn	139	37
57 Hemse Annexhemman, Hemse sn. Nu i Statens Historiska Museum	74	18	91 Närs kyrka	142	36
58 Hemse sn. Nu i Statens Historiska Museum	75	88	92 Bosarve, Närs sn. Nu i Gotlands Fornsal	142	34, 35
59 Hablingbo kyrka	77	19	93 Hallute, Närs sn. Nu i Statens Historiska Museum	143	33
60 Hablingbo kyrka	81	—	— Hallute, Närs sn	144	—
61 Hablingbo kyrka	85	23	94 Mickelgårds, Närs sn. Nu i Statens Historiska Museum	144	34
62 Prästgården, Hablingbo sn	86	—	95 Siglaifs, Närs sn	145	33
63 Silte kyrka	87	23	96 Smis, Närs sn. Nu i Gotlands Fornsal	146	33
64 Silte kyrka	90	20	97 Etelhems kyrka	148	38
65 Sproge kyrka	93	27, 28	98 Etelhems sn. Nu i Statens Historiska Museum	149	87
66 Sproge kyrka	94	27, 28	99 Lye kyrka	155	40
67 Sproge kyrka	95	27, 29	100 Lye kyrka	161	41
68 Sproge kyrka	96	27, 29	101 Lye kyrka	168	44
69 Sproge kyrka. Nu i Gotlands Fornsal	96	24, 25	102 Lye kyrka	170	44
70 Urgude, Sproge sn. Nu i Gotlands Fornsal	98	30	103 Lye kyrka	171	43
71 Eksta kyrka	103	—	104 Lye kyrka	173	45–52
72 Eksta kyrka	104	—	105 Lye kyrka	183	39
73 Eksta kyrka	106	—	106 Garda kyrka	184	42, 43
74 Eksta kyrka	107	26	107 Garda kyrka	185	53
Rondarve och Tomsarve, Eksta sn. Se 70 Urgude, Sproge sn.			108 Alskogs kyrka	188	52
75 Levide kyrka	109	22	109 Ollaifs, Alskogs sn.	189	54
76 Levide kyrka	110	—	110 Tjängvide, Alskogs sn. Nu i Statens Historiska Museum	190	55–57
77 Levide kyrka. Nu i Gotlands Fornsal	111	35	111 Ardre kyrka 1 (=H. Pipping nr IV). Nu i Statens Historiska Museum	202	58, 59
78 Kullans, Gerums sn. Nu i Gotlands Fornsal	113	31	112 Ardre kyrka 2 (=H. Pipping nr VII). Nu i Statens Historiska Museum	204	64
79 Fardhems kyrka	119	—	113 Ardre kyrka 3 (=H. Pipping nr III). Nu i Statens Historiska Museum	205	62, 63
80 Linde kyrka. Nu i Gotlands Fornsal	120	32	114 Ardre kyrka 4 (=H. Pipping nr I, II, V och VI). Nu i Statens Historiska Museum	210	58–61
81 Linde kyrka	122	—	— Petsarve, Ardre sn	221	—
82 Lojsta kyrka	124	—	115 Gammelgarns kyrka	222	66
83 Lojsta kyrka	125	36			
84 Lojsta kyrka	126	—			
85 Fride, Lojsta sn. Nu i Statens Historiska Museum	127	86			
86 Stånga kyrka	131	32			

Nr	Sid.	Pl.	Nr	Sid.	Pl.
116 Smiss, Kräklingbo sn. Nu i Gotlands Fornsal	227	65	126 Guldrupe kyrka	246	76
117 Smiss, Kräklingbo sn. Nu i Gotlands Fornsal	227	65	127 Guldrupe kyrka	248	76
— Stenstu, Kräklingbo sn	227	—	128 Guldrupe kyrka	249	76
118 Anga kyrka	228	81	129 Guldrupe kyrka	249	—
119 Anga kyrka	231	68-72	130 Guldrupe kyrka	252	—
120 Anga kyrka	234	73	131 Guldrupe kyrka	252	77
— Anga kyrka	236	—	132 Bondarve, Guldrupe sn	255	78, 79
121 Gurfiles, Ala sn. Nu i Statens Historiska Museum	237	86	133 Viklau kyrka	260	80
122 Buttle kyrka	240	67	134 Sjonhems kyrka. Nu i Gotlands Fornsal	263	82, 83
123 Vänge kyrka	242	74	135 Sjonhems kyrka. Nu i Gotlands Fornsal	268	84, 85
124 Vänge kyrka	244	75	136 Sjonhems kyrka	271	—
125 Vänge kyrka	245	—	137 Sjonhems kyrka. Nu i Gotlands Fornsal	274	81
— Vänge kyrka	245	—			

ALFABETISK FÖRTECKNING ÖVER I DENNA DEL AV GOTLANDS
RUNINSKRIFTER BEHANDLADE INSKRIFTER

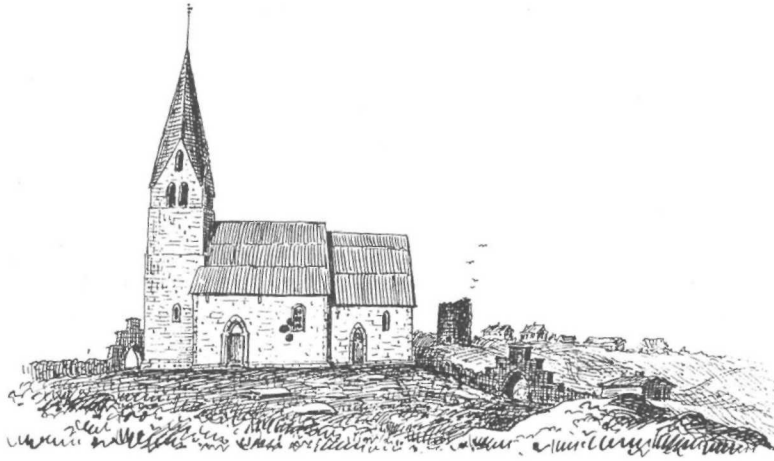
Nr	Sid.	Pl.	Nr	Sid.	Pl.
45 Almungs, Havdhems sn. Nu i Statens Historiska Museum	60	86	73 Eksta kyrka	106	—
108 Alskogs kyrka	188	52	74 Eksta kyrka	107	26
32 Anderse, Fide sn	37	12	97 Etelhems kyrka	148	38
118 Anga kyrka	228	81	98 Etelhems sn. Nu i Statens Historiska Museum	149	87
119 Anga kyrka	231	68-72	79 Fardhems kyrka	119	—
120 Anga kyrka	234	73	28 Fide kyrka	34	8
— Anga kyrka	236	—	29 Fide kyrka	35	—
111 Ardre kyrka 1 (=H. Pipping nr IV). Nu i Statens Historiska Museum	202	58, 59	30 Fide kyrka	36	—
112 Ardre kyrka 2 (= H. Pipping nr VII). Nu i Statens Historiska Museum	204	64	31 Fide kyrka	36	9
113 Ardre kyrka 3 (=H. Pipping nr III). Nu i Statens Historiska Museum	205	62, 63	85 Fride, Lojsta sn. Nu i Statens Historiska Museum	127	86
114 Ardre kyrka 4 (=H. Pipping nr I, II, V och VI). Nu i Statens Historiska Museum	210	58-61	— Gairvalds, Vamlingbo sn. Nu i Gotlands Fornsal	11	—
132 Bondarve, Guldrupe sn	255	78, 79	115 Gammelgarms kyrka	222	66
92 Bosarve, Närs sn. Nu i Gotlands Fornsal	142	34, 35	106 Garda kyrka	184	42, 43
— Botarve hembygdsgård, Vamlingbo sn	10	—	107 Garda kyrka	185	53
— Botarve hembygdsgård, Vamlingbo sn. Se även 41 Viges, Grötlingbo sn.			35 Grötlingbo kyrka	43	12
122 Buttle kyrka	240	67	36 Grötlingbo kyrka	47	13
— Drakarve, Näs sn	41	11	37 Grötlingbo kyrka	49	12
48 Eke kyrka	64	20	38 Grötlingbo kyrka	50	—
49 Eke kyrka	66	—	126 Guldrupe kyrka	246	76
50 Eke kyrka	66	22	127 Guldrupe kyrka	248	76
46 Eke kyrka. Nu i Gotlands Fornsal	62	26, 27	128 Guldrupe kyrka	249	76
47 Eke kyrka. Nu i Gotlands Fornsal	64	24	129 Guldrupe kyrka	249	—
71 Eksta kyrka	103	—	130 Guldrupe kyrka	252	—
72 Eksta kyrka	104	—	131 Guldrupe kyrka	252	77
			121 Gurfiles, Ala sn. Nu i Statens Historiska Museum	237	86
			59 Hablingbo kyrka	77	19
			60 Hablingbo kyrka	81	—
			61 Hablingbo kyrka	85	23
			62 Hablingbo prästgård	86	—
			— Hallute, Närs sn	144	—
			93 Hallute, Närs sn. Nu i Statens Historiska Museum	143	33
			11 Hamra kyrka	18	—

Nr		Sid.	Pl.	Nr		Sid.	Pl.
12	Hamra kyrka	20	5	34	Näs kyrka	40	10
13	Hamra kyrka	21	4	109	Ollaifs, Alskogs sn.	189	54
14	Hamra kyrka	23	5	—	Petsarve, Ardre sn	221	—
15	Hamra kyrka	25	—	—	Petsarve, Eke sn	66	—
16	Hamra kyrka	25	6	40	Roes, Grötlingbo sn. Nu i Statens Historiska Museum	53	14
17	Hamra kyrka	25	—		Rondarve och Tomsarve, Eksta sn. Se 70 Urgude, Sproge sn.		
18	Hamra kyrka	26	5	54	Rone kyrka	70	—
19	Hamra kyrka	26	6	52	Rone kyrka. Nu i Statens Histo- riska Museum	69	18
20	Hamra kyrka	26	8	53	Rone kyrka. Nu i Statens Histo- riska Museum	69	18
42	Havdhems kyrka	58	16	90	Sigdes, Burs sn	139	37
43	Havdhems kyrka	59	16	95	Siglaifs, Närs sn	145	33
44	Havdhems kyrka	60	—	8	Sigraifs, Vamlingbo sn	12	2, 3
55	Hemse kyrka	71	17	63	Silte kyrka	87	23
56	Hemse kyrka	73	21	64	Silte kyrka	90	20
57	Hemse Annexhemman, Hemse sn. Nu i Statens Historiska Mu- seum	74	18	136	Sjonhems kyrka	271	—
58	Hemse sn. Nu i Statens Histo- riska Museum	75	88	134	Sjonhems kyrka. Nu i Gotlands Fornsal	263	82, 83
39	Koparve, Grötlingbo sn	52	—	135	Sjonhems kyrka. Nu i Gotlands Fornsal	268	84, 85
78	Kullans, Gerums sn. Nu i Got- lands Fornsal	113	31	137	Sjonhems kyrka. Nu i Gotlands Fornsal	274	81
88	Kylver, Stånga sn. Nu i Statens Historiska Museum	132	15	116	Smis, Kräklingbo sn. Nu i Got- lands Fornsal	227	65
75	Levide kyrka	109	22	117	Smis, Kräklingbo sn. Nu i Got- lands Fornsal	227	65
76	Levide kyrka	110	—	96	Smis, Närs sn. Nu i Gotlands Fornsal	146	33
77	Levide kyrka. Nu i Gotlands Fornsal	111	35	65	Sproge kyrka	93	27, 28
51	Lilla Kruse, Alva sn. Nu i Got- lands Fornsal	67	17	66	Sproge kyrka	94	27, 28
81	Linde kyrka	122	—	67	Sproge kyrka	95	27, 29
80	Linde kyrka. Nu i Gotlands Forn- sal	120	32	68	Sproge kyrka	96	27, 29
82	Lojsta kyrka	124	—	69	Sproge kyrka. Nu i Gotlands Fornsal	96	24, 25
83	Lojsta kyrka	125	36	—	Stenstu, Kräklingbo sn	227	—
84	Lojsta kyrka	126	—	9	Storms, Vamlingbo sn	15	—
99	Lye kyrka	155	40	86	Stånga kyrka	131	32
100	Lye kyrka	161	41	87	Stånga kyrka	132	33
101	Lye kyrka	168	44	1	Sundre kyrka	2	1
102	Lye kyrka	170	44	2	Sundre kyrka	4	1
103	Lye kyrka	171	43	3	Sundre kyrka	6	4
104	Lye kyrka	173	45-52	89	Sutarve, Stånga sn. Nu i Statens Historiska Museum	137	86
105	Lye kyrka	183	39				
94	Mickelgårds, Närs sn. Nu i Sta- tens Historiska Museum	144	34				
91	Närs kyrka	142	36				
33	Näs kyrka	38	10				

Nr	Sid.	Pl.	Nr	Sid.	Pl.
Svie, Alva sn. Se 57 Hemse An- nexhemman, Hemse sn.			133 Viklau kyrka	260	80
110 Tjängvide, Alskogs sn. Nu i Sta- tens Historiska Museum . . .	190	55-57	123 Vänge kyrka	242	74
70 Urgude, Sproge sn. Nu i Got- lands Fornsal	98	30	124 Vänge kyrka	244	75
4 Vamlingbo kyrka	8	—	125 Vänge kyrka	245	—
5 Vamlingbo kyrka	9	—	— Vänge kyrka	245	—
6 Vamlingbo kyrka	10	—	21 Öja kyrka	28	6
7 Vamlingbo kyrka	10	—	22 Öja kyrka	30	—
10 Vamlingbo sn. Nu i Statens Historiska Museum	15	88	23 Öja kyrka	31	—
41 Viges, Grötlingbo sn. Nu i Bot- arve hembygdsgård, Vam- lingbo sn	56	18	24 Öja kyrka	32	6
			25 Öja kyrka	32	7
			26 Öja kyrka	33	7
			27 Öja kyrka	33	2
			Öja prästgård. Se 14 Hamra kyrka.		

FÖRKORTNINGAR

- ANF = Arkiv för nordisk filologi. (Christiania) Lund 1883 f.
- ATA = Antikvarisk-topografiska arkivet, Vitterhetsakademien, Stockholm.
- ATS = Antikvarisk tidskrift för Sverige. Sthlm 1864 f.
- bst = bistav.
- DGP = Danmarks gamle Personnavne, udg. af G. Knudsen og M. Kristensen. Khvn 1936 f.
- DR = Danmarks Runeindskrifter. Ved Lis Jacobsen og Erik Moltke. Khvn 1942.
- fda. = forndanska.
- feng. = fornengelska.
- fgutn. = forngutniska.
- fht. = fornhögtyska.
- fno. = forn norska.
- fsv. = fornsvenska.
- G = Gotlands runinskrifter, granskade och tolkade av S. B. F. Jansson och E. Wessén. Sthlm 1962 f.
- GF = Gotlands Fornsal, Visby.
- GL = Gutalagen.
- got. = gotiska.
- GS = Gutasagan.
- hs = handskrift.
- hst = huvudstav.
- isl. = isländska.
- KB = Kungliga Biblioteket, Stockholm.
- L = Liljegren, J. G., Runurkunder. Sthlm 1833.
- Lind = Lind, E. H., Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden. Uppsala 1905–15.
- Lindström = Lindström, G., Anteckningar om Gotlands medeltid 1–2. Sthlm 1892–95.
- Lundgren och Brate = Lundgren, M. F., Brate, E., & Lind, E. H., Svenska personnamn från medeltiden. Uppsala 1892–1934 (= De svenska landsmålen 10: 6–7).
- mlt. = medellågtyska.
- NIyR = Norges Innskifter med de yngre Runer. Utg. ved Magnus Olsen. Oslo 1941–60.
- NIæR = Norges Indskrifter med de ældre Runer. Udg. ved S. Bugge og M. Olsen. Kristiania 1891–1924.
- NoB = Namn och Bygd. Uppsala 1913 f.
- nsv. = nysvenska.
- NTS = Norsk tidsskrift for spragvidenskap. Oslo 1928 f.
- ONRM = Stephens, G., The Old Northern Runic Monuments 1–4. London & Khvn 1866–1901.
- Peringskiölds Monumenta = Peringskiöld, J., Monumenta Sveo-Gothorum (handskrift i Kungliga Biblioteket, Stockholm, sign. F h).
- Rannsakingarna = Ransakingar om antikviteterna 1667–84 (handskrift i Kungliga Biblioteket, Stockholm, sign. F 1 9).
- rda. = rundanska.
- rsv., runsv. = runsvenska.
- Runverser = Brate, E., & Bugge, S., Runverser. Sthlm 1887–91. (= Antikvarisk tidskrift för Sverige 10.)
- S = Säve, C., Gutniska urkunder. Sthlm 1859.
- SD = Svenskt Diplomatarium. Sthlm 1829 f.
- SDns = Svenskt Diplomatarium från och med år 1401. Sthlm 1875 f.
- SHM = Statens Historiska Museum.
- sk = skiljetecken.
- Sm = Smålands runinskrifter, granskade och tolkade av R. Kinander. Sthlm 1935–61.
- sn = socken.
- SNF = Studier i Nordisk filologi. Helsingfors 1910 f.
- Sö = Södermanlands runinskrifter, granskade och tolkade av E. Brate och E. Wessén. Sthlm 1924–36.
- U = Upplands runinskrifter, granskade och tolkade av E. Wessén och S. B. F. Jansson. Sthlm 1940 f.
- UUB = Uppsala Universitetsbibliotek.
- Vg = Västergötlands runinskrifter, granskade och tolkade av H. Jungner och E. Svärdström. Sthlm 1940 f.
- VHAA, VHAkad. = Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- Ög = Östergötlands runinskrifter, granskade och tolkade av E. Brate. Sthlm 1911–18.
- Öl = Ölands runinskrifter, granskade och tolkade av S. Söderberg och E. Brate. Sthlm 1900–06.

Sundre kyrka.

De äldsta underrättelser om runstenar i Sundre kyrka, som ha blivit bevarade, härröra från Carl Linnæus och, ungefär samtidigt, från biskop Georg Wallin. I sin handskrivna dagbok från Gotlandsresan 1741, *Iter Gotlandicum*, har Linnæus från sitt besök i Sundre den 9 juli antecknat följande (s. 366): »Sundre kyrka låg söderst på landet $\frac{1}{2}$ mihl från Hoburg, war annexe til Wamlingebo. Dess kringliggande engar hade liten löfskog. I Kyrrekan fants inom Chor-tröskelen en med Löfwerck artigt utsirad Runasten, men med få ord skrefwen [G 1] ... Utom samma tröskel låg en annor, men med tiära af taket neddrupen aldeles betäckt [ingen inskrift meddelas]. Den 3^{die} låg på Södre sidan af Kyrrekan [G 2] ... Den 4de låg Nordost från Kyrrekan [G 3]». För de tre stenar, som Linnæus har kunnat läsa (G 1–3), har han i sin dagbok antecknat inskrifternas text med runor. I den tryckta reseberättelsen, *Öländska och Gothländska resa* (1745), lämnas samma uppgifter om stenarnas plats: »Här läste wi 4 Runstenar, af hwilka 1 låg inom Chor-tröskelen med Löfwärck artigt utristad. 2 låg utom Chor-tröskelen. 3 låg på södra sidan af Kyrrekan, och 4 låg nordost från Kyrrekan.» Men vad han har läst av inskrifterna omtalar Linnæus icke, lika litet här i Sundre som på andra ställen på Gotland. »Hwad de Gottländske Runstenarne angår, så har jag allenast nämt hwar jag dem sedt, utan at af dem afskrifwa någon Bokstaf, som jag haft mig bekant at den lärda Biskopen Dr. G. Wallin dem alla mycket noga aftagit, och dem ofelbart med första lærer utgifwa.» Linnæus har sålunda av hänsyn till biskop Wallin avstått från att publicera de av honom lästa gotländska runinskrifterna. I stället har han överlämnat en renskrivnen förteckning på dem som gåva till biskopen, troligen vid avskedsbesöket i Visby den 24 juli 1741. Denna förteckning, som noggrant återger läsningarna i resedagboken, finns bevarad i Wallins efterlämnade stora gotländska samlingar (*Analecta Gothlandica* 1, s. 639–641). Den är icke egenhändigt skriven av Linnæus, utan troligen av någon av hans följeslagare. Här äro alla de fyra runstenarna i Sundre upptagna, med följande överskrifter: »I Koret uti Sundre Kyrkja ligger en runsten med Löfwärck artigt ritad; men har allenast dessa få runor [G 1] ... En annan låg utom Chor-tröskelen *ibid.*, men öfver tjärad [ingen inskrift meddelas]. Den 3^{die} på Södra sidan om Kyrkjan [G 2] ... Den 4 nordost från Kyrkjan [G 3]».

Linnæus har sålunda, utom de tre alltjämt kända gravhällarna i Sundre, iakttagit en fjärde, på kyrkogården »utom Chor-tröskelen», men den var alldeles oläslig. Dess inskrift är icke heller känd från någon senare källa, och den utelämnas därför också här. Givetvis är det tänkbart, att den endast tillfälligt är förkommen, övertäckt med jord eller bortflyttad, och att den med tiden kan komma i dagen igen.

Georg Wallin (superintendent på Gotland 1735–44, biskop i Göteborg 1744–60, d. 1760) började i Vetenskaps societetens i Uppsala *Acta Scientiarum* för åren 1743 och 1744–50 (tryckta 1749 och 1751)

utgiva sin *Runographia Gothlandica*; den kom emellertid endast att omfatta norra delen av ön, med sammanlagt omkring 35 inskrifter. Sekreterare i societeten var under 1700-talet professor Carl Linnæus, och i ett brev till societeten, daterat Göteborg den 2 aug. 1746 (*Acta Scientiarum* 1743, s. 1 f.), återgäldar Wallin hans artigheter i den gotländska resebeskrivningen med följande ord: »Monuit interea sæpius et ursit Societatis Reg. Secretarius et Professor Vester inclutus D. Carolus Linnæus, idque novissime literis die VII mensis Aprilis Upsalia perscriptis, ut *monumenta Runica*, quæ in Gothlandia inter alia antiquitatis rudera collegeram, publicis Actis non denegarem . . . Cippos, quos habeo Runicos, licet eos singulari in Gothlandia mea illustrata Capiti destinavi, lubentissime offeram . . . Vix ulla totius Regni Suiogothici pars et provincia Runarum tam dives est ac Gothlandia, uti paucissimas quoque esse crediderim, ubi in hunc diem maneant magis Hyperboreum Veterum ingenium, forma, consuetudo morum, genius linguæ etc.» Det är detta vid tiden för Linnæus' gotländska resa ännu endast planerade verk, som Linnæus åsyftar med sina här förut citerade ord och vilket avhållit honom från att själv meddela inskrifterna på de runstenar, som han hade granskat under sin resa.

C. G. Helfeling omtalar i sin resejournal 1799 (hs F m 57: 6 i Kungl. Biblioteket) utom gravhällarna G 1, G 2 och G 3 ytterligare »2^{ne} stenar alldeles förderfvade och runorna oläsliga»; i atlas till resejournalen (hs F m 57: 7 Tab. 18): »jämte 2^{ne} andra aldeles fördärfvade och oläselige». Detsamma uppger N. J. Ekdahl 1826: »2^{ne} grafstenar äro sönnan om kyrkan, som äro oläsliga». Dessa upptagas i Liljegrens *Runurkunder* (1833) som L 1820 och 1821 (utan text) och hos Carl Säve i hans *Gutniska urkunder* (1859) som S 199 och 200: »ej återfunna». Då vi icke känna någon del av deras inskrifter och alltså ej heller med säkerhet kunna veta, att det har varit runor, äro de icke upptagna i det följande.

I. Sundre kyrka.

Pl. 1.

Litteratur: L 1817, S 196. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 366, Öländska och Gothländska resa 1741 (1745), s. 263; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* I, s. 640 (Linnæus), 707; C. G. Helfeling, *Resejournal 1799* (F m 57: 6), s. 70; J. H. Wallman, *Öländska och gotländska fornlemningar*, 1830 (ATA), fig. 55; O. v. Friesen, *Anteckningar 1923* (UUB).

Äldre avbildningar: Helfeling, teckning (F m 57: 7 tab. 18; även i Liljegren, *Fullständig Bautil: L 1817*); Wallman, teckning (a. a. fig. 55); O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923 (ATA).

Runristad gravhäll. Den ligger i korgolvet på södra sidan, omedelbart innanför korportalen, intill kyrkväggen.

Ljus kalksten med rödaktig färgskiftning. Längd 1,97 m, bredd 0,92 m; rektangulär form. Stenens yta är sliten av tramp, särskilt i den övre delen, och ristningen är där delvis utplånad. Stenen rengjordes år 1954 från cement och tjärfläckar, och fogarna tätades med stenkitt.

Stenen har en ovanlig, intressant ornamentik. Mittytan upptages av ett stiliserat träd, i vars övre del tvenne djur, ett lejon och en fågel, posera mot varandra. Den korta inskriften går längs stenens vänstra ytterkant, uppifrån nedåt. Den är delvis ganska nött. Linjerna äro smala, men jämnt huggna.

Gravhällen låg redan vid mitten av 1700-talet på samma ställe som nu, troligen inflyttad från kyrkogården: »innom Chor-tröskelen» (Linnæus), »innanför chor-dören» (Wallin). Den var »med Löfwärck artigt utsirad» (Linnæus). »Det var en vacker sten», säger biskop Wallin. »Han var innanföre eller mit uppå hel full med Snerklar och Krus, som på et ställe liknade et örn-hufvud.» — Helfeling 1799: »Uti Choret, innom södra kyrkodören låg en Runsten 3 aln. 8 tum lång och en 14 tum bred.»

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

rolaikr : lit : giara : ştaï[n] : ok : skiära : yfir : rofin : bropor : sin

5 10 15 20 25 30 35 40 45

»Rolaikr lät göra stenen och skära den över Rofinn, sin broder.»

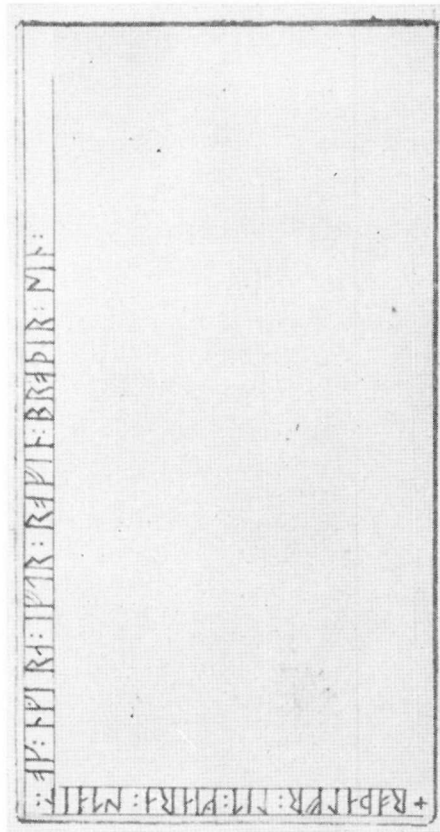

Fig. 1. G 1. Sunde kyrka. Efter teckning av
C. G. Hilfeling.

Fig. 2. G 1. Sunde kyrka. Efter teckning av
J. H. Wallman.

Till läsningen: Intet skiljetecken vid inskriftens början och slut. **r**-runorna ha den gamla, på mitten öppna formen. **3 l** är mycket svagt. **4 a** är också svagt, men säkert. **R. 6** är **k**, icke **f**. **11 g** är stunget. Binderunan **26 ar** är fullt säker. **28 y** är tydligt stunget, men punkten är grund. Namnet **32–36 rofin** är fullt säkert; något **þ** finns ej.

Linnæus: **rolaïkr : lit : giara : stain : ok : skiara : ufir : rofil : broþor : sin**. **R. 3** är hos Linnæus ett stunget **l**. — Wallin (s. 707): **rolaïkr : lit : giara : stain : ok : skira : yfir : rofin : broþor : sin**. — Hilfeling: **1–7 roþalfr**, **23–36 ngira : iftir : rofin**. — Wallman: **1–7 roalkr**, **23–27 skira**, **32–36 rofin**.

Säve (1844): **rolaïkr : lit : giara : stain : ok : skira : ufir : rofin : broþor : sin**. Om första namnet anmärker Säve: »skulle också kunna läsas **rolaifr**, men alldeles icke **roþalfr**, såsom **L. har.**»

v. Friesen (1923): **1–7 ro[l]aïkr**, **23–36 skiara : yfir : robin**. Det senare namnet uppfattar v. Friesen som möjligen en skrivform för *Robbiern*.

Namnet *Roblaïkr* är känt från ännu en gotländsk runsten, G 118 Anga kyrka. Namnet *Robfinn* är f. ö. okänt. De båda bröderna ha haft namn med samma förled *Röp-*, äldre *Hröp-*. Denna ingår i många mansnamn på Gotland: *Robviþr* G 67, 103, *Robvisl* G 134, bildsten från Sanda kyrka (SHM Inv. 13127) och runsten från Pilgårds, Boge sn, *Robfos* G 134, *Robgair* G 111 Ardre, *Robvaldr* (*Roaldi*) G 109, 119, S 109, möjligen också i en inskrift från Boge sn (nu i Gotlands Fornsal), m. fl.; kvinnonamnen *Robþiaup* G 111, 112, S 21, 51, *Robþalj* G 134.

Verbet *skiara* skära syftar sannolikt på den ovanligt rika utsmyckningen av stenen.

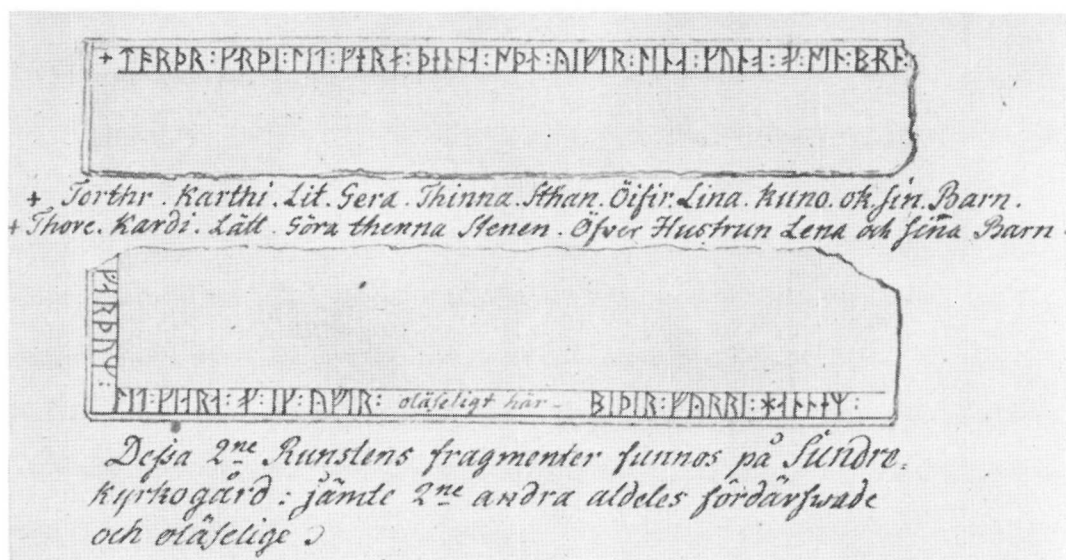

Fig. 3. G 2 och 3. Sundre kyrka. Efter teckning av C. G. Hilfeling.

2. Sundre kyrka.

Pl. 1.

Litteratur: L 1818, S 197. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 366, *Öländska och Gothländska resa 1741 (1745)*, s. 263; G. Wallin, *Analecta Gothlandica I*, s. 640 (Linnæus), 679, 707, 746; C. G. Hilfeling, *Resejournal 1799* (F m 57: 6), s. 70; J. H. Wallman, *Öländska och gothländska fornlemningar, 1830 (ATA)*, fig. 51; J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 152; O. v. Friesen, *Anteckningar 1923 (UUB)*.

Äldre avbildningar: Hilfeling, teckning (F m 57: 7 tab. 18); Wallman, teckning (a. a. fig. 51; även i Liljegren, *Fullständig Bautil: L 1818*).

Runristad gravhäll, utan ornering. Den har tidigare legat »på kyrkogården» (Wallin, Hilfeling, *Säve 1844*), »på södra sidan af Kyrkan» (Linnæus). Den var länge försvunnen, troligen övertäckt av jord och gräsvall. v. Friesen antecknade år 1923, att den är borta. Den återfanns vid inventeringen 1947, liggande »5 m. rakt Ö om korets nö. hörn, tredje hällen i marken» (Wessén). Den restes mot sakristians östra vägg. År 1954 flyttades den in i kyrkans tornkammare och restes mot den västra väggen; den lagades, och sprickorna tätades med stenkitt.

Grå kalksten. Längd 1,77 m, bredd 1 m. Runinskrift finns utefter ena kanten. Den är delvis skadad, varigenom också en del runor i inskriftens början ha blivit förstörda.

Wallin (s. 707): »Den 2^{dra} låg utan för Chor-dören, och hör Maisträ gård till ... Uppå denna stod ris och ferla mit uppå, så at der under utan tvifvel blifvit lagd en Scholmästare eller någon annan boksynt man.»

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

[+ be^hpar : mar^hpa] : [lip] : gera : pinna : span : yifir : sina : kuno : ok : sin : barn :

»Peter marpa lät göra denna sten över sin hustru och sina barn.»

Till läsningen: Ordskillnadstecknen äro djupt huggna och framträdande. Av 10 l skymtar endast huvudstaven svagt; likaså 11 i och bistaven i 12 p. 13 g och 14 e äro tydligt stungna, likaså 25 y. 26 i är säkert. 27 f är icke stunget. 38 ok är binderuna. 42 b är trasigt. Inskriften slutar med ett :

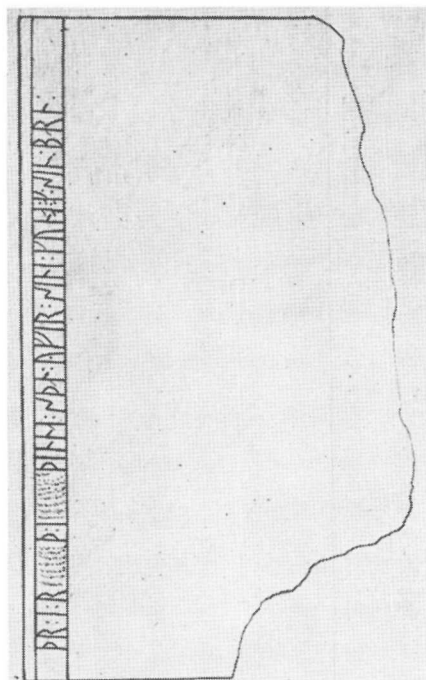

Fig. 4. G 2. Sundre kyrka. Efter teckning av J. H. Wallman.

Fig. 5. G 3. Sundre kyrka. Efter teckning av J. H. Wallman.

Linnæus: **beþar : marþa : li- : gera : þinna : sapał : uifir : sina : kuno : ok · sin · barn.** — Wallin (s. 707): **+ beþar : marþa : liþ : gera : þinna : span : yifir : sina : kuno : ok : sin : barn.** — Hilfe-ling (Fm 57: 6): **+ torþr : karþi : lit : gera : stþan : yifir : lina : kuno ok : sin : barn.** — Wallman: **þr : i : r... þ : -... þinna : span : yfir : sini : kuno : ok : sin : barn.** — Säve: **... þr : marþa : liþ : gera : þinna : span : yfir : sina : kuno : ok : sin : barn.**

Ristaren använder **þ**-runan som tecken för *t*: **beþar**, **liþ**, **span**, sannolikt också i **þinna** och i **marþa**. Detta är ett ungt drag, såsom redan Carl Säve har anmärkt. När i talet *þ* började sammanfalla med *t* och *ð* med *d*, saknade man ledning för att i skrift skilja de dentala ljuden åt. Runan **þ** kunde brukas som tecken för *t*.

5–9 **marþa**, som sålunda även kan läsas *marta*, bör vara ett tillnamn, snarast ett ortnamn, namnet på den gård, där Peter, som har låtit göra minnesstenen över sin hustru och sina barn, har hört hemma. Den enda gård i Sundre, som skulle kunna komma i fråga, är *Majstre*, belägen ungefär 1 km rakt N om Sundre kyrka. Ett annat *Majstre* ligger längst nere vid Hoburgen, troligen en utflyttad gård. Nu uppges i biskop Wallins anteckningar, såsom förut nämnt, att gravhällen G 2 låg på en gravplats på kyrkogården, som tillhörde gården *Majstre*. Kan möjligen det av Linnæus och Wallin uppgivna **marþa** vara felläsning (eller en onöjaktig ristning) för *maisteri*? Man tänker vid detta medeltida ord, särskilt på Gotland, snarast på en skicklig yrkesman (byggmästare, stensemästare, målare o. dyl.). Nu uppger emellertid biskop Wallin, att mitt på stenen var inhugget »ris och ferla» och att detta tydde på att därunder hade blivit lagd »en Scholmästare eller någon annan boksynt man». Om Wallins iakttagelse är riktig, skulle den väl snarast böra tolkas så, att ris och ferla har varit ett slags gårdens bomärke och att gården har fått sitt namn av att där en gång har bott en boklörd man. Huruvida detta har varit just den Peter, som lät göra stenen efter sin hustru och sina barn, kan naturligtvis icke avgöras. I ena fallet skola inskriftens första ord uppfattas så: »Peter mästare lät göra ...»; efter denne mästare har då också gården *Majstre* blivit uppkallad. I andra fallet: »Peter i *Majstre* lät göra ...»;

gården har i så fall blivit kallad så efter en föregående ägare, sannolikt en förfader till Peter. Det kan anmärkas, att gravhällen i och för sig icke ger något intryck av vare sig yrkesskicklighet eller lärdom. Den har varit ganska ordinär både i det ena och det andra avseendet.

Ris och färla finns även på en runristad gravhäll i Fole kyrka (L 1722, S 48).

Petar är ett av de vanligaste inlånade mansnamnen i de medeltida gotländska runinskrifterna. Utom här i G 2 förekommer det i följande inskrifter: G 12, 22, 55, 70, 102, S 3, 5, 54, 59, 61, 106.

Petar har låtit göra gravvården över sin hustru och sina barn. Deras namn meddelas icke. Ett liknande fall möter i inskrifterna i Sproge G 65 och G 66: Botvid i Snoder har låtit göra gravhällar över sina föräldrar och över sina barn, Gud vare deras själar nådig. Föräldrarnas och barnens namn får man icke veta. Det är viktigare att meddela namnet på den som har bekostat gravhällarna än på dem som vila därunder.

Ordet *kuna* f. hustru förekommer även i G 35, 47, 111 och 114. Vanligare är, i samma betydelse men med högre stilvärde, ordet *husfroyia*, se härom G 3.

Om ordet *maisteri* m. mästare se G 36.

3. Sundre kyrka.

Pl. 4.

Litteratur: L 1819, S 198. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 366, *Öländska och Gothländska resa 1741 (1745)*, s. 263; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 640 (Linnæus), 707; C. G. Hilfeling, *Resejournal 1799* (F m 57: 6), s. 70; J. H. Wallman, *Öländska och gothländska fornlemningar, 1830 (ATA)*, fig. 26; O. v. Friesen, *Anteckningar 1923 (UUB)*.

Äldre avbildningar: Hilfeling, teckning (F m 57: 7 tab. 18); Wallman, teckning (a. a. fig. 26; även i Liljegren, *Fullständig Bautil: L 1819*); O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923.

Runristad gravhäll. Den har tidigare legat på kyrkogården, »nordost från Kyrkan» (Linnæus). Biskop Wallin (s. 707): »Den 3^{die} låg vid Kyrk-hörnet, uti Nord-ost, och har varit en vacker sten, men nu slagen mitt i tu.» Ännu år 1947 låg hällen kvar på samma plats, NÖ om koret och ungefär 6 m från sakristian. Omkring 1950 blev den flyttad och rest mot sakristians östra vägg bredvid G 2. År 1954 flyttades båda stenarna till kyrkans tornkammare, där de restes utmed den västra väggen.

Stenen är fragmentarisk; endast ungefär hälften är bevarad. Toppen är avslagen och därtill hela högra kanten; en stor del av inskriften har därigenom gått förlorad, såväl början som slutet. Wallin meddelar, att den var slagen mitt i tu, och Hilfeling kallar den en »mycket fördärfvad Sten; utan början».

Rödaktig kalksten. Längd 1,55 m, största bredd 0,64 m. Gravhällen har en gång haft en rik ornamentik. Mittytan upptages av ett stiliserat träd av ungefär samma form som på G 1, ehuru något enklare. Utan tvivel äro de båda stenarna från samma tid (1300-talet?) och ristade av samme man. Även runinskriften är fragmentarisk.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Hilfeling):

[...**garþum** : **lit** : **geara** : **mi**]k : **yfir** : **sina** : **husproiiu** : **haldiiâuþu** : **huar** : **sum** : **biþpur** :

fyrri : **henna** ...

55 60

»... -gårdar lät göra mig över sin hustru Haldjauð. Den som beder för hennes (själ) ...»

Till läsningen: 18 **y** är säkert stunget; däremot icke 19 **f**. 23 **i** är icke stunget. Avståndet mellan 25 **a** och 26 **h**, liksom mellan 32 **i** och 33 **i** är större än normalt, tydligen på grund av att stenytan där var olämplig för ristning. 28 **s** har en ovanlig form, på grund av stenens yta. 29 **p** har rund prick i nedre rundeln, men ej i den övre. Namnet 35–42 **haldiiâuþu** är till alla delar klart, även de båda **i**-runorna. Möjligen har ristaren ämnat 39 **i** till ett **a**, men funnit det för nära till 38 **i** och föredragit att göra en binderuna 40 **au**.

56 **y** och 61 **e** äro tydligt stungna. Skiljetecknen : äro ovanligt djupt huggna, betydligt djupare än runorna, som ha smalare linjer och ofta endast skymta svagt.

Linnaeus: ... **garþum · lit · keara · mik · yfir · sina ... usl · gro ... iu · hāleilouþu · huar · sum · bitþur : fyrri : hella ...** — Wallin (s. 707): ... **garþum : lit : geara : mig : yfir : sina ... i : ubroa ... iþ : hāldiiaþu : uar : sum : bitþur : fyrri : henn ...** — Hilfeling: ... **garþum : lit : giara : ok : ik : yfir ... bipir : fyrri : hennem : ...** — Säve: 10-14 **gera**, 22-25 **sena**, 26-34 **-ur** : **froaoiu**, 43-45 **ok** : **uar**, 49-54 **bioþur** (eller kanske **broþur**). — v. Friesen: 22-25 **sena**, 26-34 [**h]uþproeiu**.

Inskriften har dubbelteckning av konsonant i **fyrri** och **hennar**, kanske en inverkan från latinsk bokskrift. Egendomligare är dubbelteckningen av **i** i **husproiu**, **haldiaþu**, **biþur**.

Inskriften har börjat med ett mansnamn, följt av ett ortnamn *i ... -garþum*, säkerligen *i Vestragarþum* i Västergårda, det enda gårdsnamn med denna efterled i Sundre. Västergårda ligger ett par km SV om kyrkan. Det var enligt Säve socknens av ålder viktigaste bondgård. Det har sålunda varit en bonde inom socknen, som har bekostat denna minnessten över sin hustru. Och den har sannolikt ursprungligen legat på Västergårdas gravplats på kyrkogården. Gården är omnämnd även i en latinsk gravinskrift i Dalhem (Lindström nr 48): »Hic requiescit Botul Vestergarda in Sundra ...» — Om ett annat Västergårda se G 43.

Kvinnonamnet *Haldiaþ*, äldre **Hall-þiaþ* (fsv. **Hall-þiþ*, isl. **Hall-þjóð*), har sannolikt funnits också i inskriften på S 94 Atlingbo kyrka. En *Haldiaudis* omtalas i en latinsk gravinskrift i Fole kyrka (Lindström nr 71). Andra kvinnonamn på *-þiaþ* äro *Bot-þiaþ* (se G 35) och *Rop-þiaþ* (G 111, 112 Ardre, S 21 Lärbro kyrka, S 51 Hejnums kyrka). Ett kvinnonamn på *-þiaþ* har funnits i inskriften på G 34, sannolikt också på G 37. Förleden *Hall-* även i kvinnonamnet *Hallvi*, se G 4.

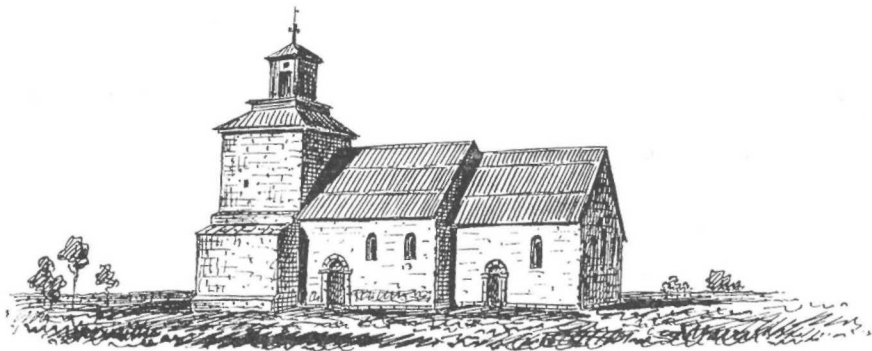
Namnet *Haldiaþ* förekommer förbluffande många gånger i *Necrologium fratrum minorum*, franciskarnernas i Visby namnlistor över döda (*Scriptores Rerum Danicarum* 6, 1786, s. 557 f.). I tredje delen, som innehåller namn på domare och andra från landsbygden, män och kvinnor, som ha blivit begravda i klostret, möter gång på gång namnet *Haldjaud*: »... Fridgerus de Thaesten et vxor ejus Haldiaudis. Haldiaudh Surce. Haldiaudh de Berlandis. Halwatus de Hesni et uxor ejus Haldiaudis ... Geybernus de Leuide et uxor ejus Haldiaudis ... Haldiaud de Folo ...» *Haldiaud* har, av denna namnlista att döma, varit det allra vanligaste namnet bland mera förnäma bondhustrur på den gotländska landsbygden under medeltiden. Såsom Lindström har framhållit (*Anteckningar om Gotlands medeltid* I, 1892, s. 34), finns det anledning att möta denna frekvens med en viss misstro. Så vanligt har namnet näppeligen varit. Sannolikt har skrivaren tillgripit *Haldiaud* i de fall, då han ingenting säkert visste, såsom ett slags normalnamn på gotländska bondhustrur. — I samma namnlista förekommer också namnet *Bot-þiaþ*: »Bothiaudis de Rutis».

26-34 **husproiu** är en form av ordet *fgutn. husfroyia* f. husfru, hustru, isl. *húsfreyia*. Detta ord förekommer i många växlande skriftformer i de gotländska inskrifterna; utom här (ack.) **husfruy** G 34, **husfrya** G 35, (ack.) **housfreu** G 36, (ack.) **husfroiu** G 71, **hustroya** S 15, **husbroia** S 51, **husbraya**, **husbryia** G 115, **hus : froya** S 81 (105), **husfroia** S 102, **husfru** G 100, **hustru** S 103, **hustrun** G 78. Mera sällan förekommer ordet *husbonde*: (ack.) **husbonda** G 33 och (ack.) **bonda** G 100 och S 103. — Om ordet *kuna* f. hustru se G 2.

Så som ofta är fallet på medeltida gravvårdar på Gotland, tänkes stenen själv genom inskriften tala till läsaren: han »lät göra mig», d. v. s. gravhällen. Liknande uttryck förekomma bl. a. i följande inskrifter: G 8, 13, 21, 51, 55, 58 (?), 63, 98 (?). Och inskriften slutar med en maning att bedja för den dödes själ: »envar som beder för hennes (själ, han gör väl)» e. dyl.

I portalen på norra sidan av tornkammaren finns på östra sidan av smygen en del klotter av olika slag ristat i kalkputsen och murbruket, däribland också enstaka runor. Ristningarna, som delvis äro av sent datum (bl. a. årtalet 1902), ge icke någon begriplig mening och kunna icke bli föremål för en sammanhängande tolkning.

I stigluckan i nordvästra hörnet av kyrkogården, på utsidan t. h. finns i en sten ett par runor inhuggna:
ms - -.

Vamlingbo kyrka.

Carl Linnæus har i sin handskrivna *Iter Gotlandicum* 1741 (s. 370) antecknat; »Wij anlände kl. 8 om aftonen åter igen til Wamlingbo, där wij blefwo andra natten hos Probsten. Julius 10. Förr än wi reste härfån besågom wi på Kyrkiogården åtta stycken Runstenar, fast somblige af them woro allenast fragmenta, at wi på 3 endast kunde finna något läseliget.» I den tryckta reseberättelsen, *Öländska och Gothländska resa* (1745), s. 255: »Wamlingebo war det södersta Pastoratet på Gothland. Åtta stycken Runstenar lågo på Kyrkogården i Wamlingebo, fast somlige af dem woro allenast fragmenta, och 3 af dem allenast kunde läsas.» I den samling av sina inskriftsläsningar, som Linnæus överlämnade till biskop Wallin (*Analecta Gothlandica* 1, s. 639–641), upptagas också mycket riktigt »På Wamlingbo Kyrkjogård ... 3 läseliga» runstenar, nämligen G 4, G 5 och G 7.

C. G. Hilfeling 1799: »Fortsattes afteckningarne af Vamlingbos gamla Munkestenar i kyrkan och efter erhållen hjelp af en Hustru som afskurade måssan af de på Kyrkogården varande Runstenar. Lästes 2^{ne} dock mycket defecte [G 4 och G 5], den 3^{dje} var omöjelig att få minsta sammanhang af [G 6].» Tyvärr har Hilfeling icke efterlämnat några teckningar av de tre runstenarna.

Kyrkoinventarium 1830 innehåller intet om runstenar.

Liljegren (*Runurkunder*, 1833) upptager utom G 4–6 (=L 1809–1811) med hänvisning till Linnæus (1745) ytterligare 5 inskrifter med nr L 1812–1816, men utan kända inskrifter.

Carl Säve har icke kunnat återfinna någon enda runristad gravhäll vid Vamlingbo kyrka. Han anför G 4–6 (=S 186–188) efter L 1809–1811 och upptager ytterligare 5 nummer (S 189–193) med Liljegren och sålunda ytterst Linnæus som källa: »L 1812–1816, olästa och troligen oläsliga. Af alla dessa 8 Vamlingbo-stenar finnes nu ingen enda i behåll, ja, ej ens det minsta stycke, utan allt är förkommet eller förstördt, och troligen har detta skett vid och efter den våld, som härjade tornet och en del af kyrkan omkr. 1817–1819.»

Ingenting har heller kommit i dagen i samband med kyrkans restaurering år 1961.

4. Vamlingbo kyrka.

Litteratur: L 1809, S 186. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 370; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 640 (Linnæus), 680, 706, 746; C. G. Hilfeling, *Resejournal* (F m 57: 6), s. 75 f.

Runristad gravhäll »på kyrkogården» (Linnæus, Wallin, Hilfeling). Den var liksom övriga runstenar förkommen redan vid mitten av 1800-talet (Säve).

Inskrift (enligt äldre källor):

+ iuan : i : nora : lit : giara : pinna : stain : yfir : sina : moþur : haluiu
 5 10 15 20 25 30 35 40 45

»Johan i Nora lät göra denna sten över sin moder Hallvi.»

Till läsningen: Linnæus (Wallin s. 640): Intet skiljetecken efter 5 i. 13–17 **kiara**, 28–31 **ufir**, 41–46 **halutu**. — Helfeling: 23–31 **st ... iftr**, 41–46 **halui**.

Biskop Wallin har antecknat: »De många runstenar här äro [d. v. s. i Vamlingbo], lära tilförene vara aftagna. Denna [d. v. s. G 4] kom jag at afskrifwa, derföre at der uppå war det än brukeliga Bondemålet i Södre.» Vad han därmed har åsyftat, synes vara svårt att förstå.

Nora är en gård i Vamlingbo, ungefär 5 km S om kyrkan. Gravhällen har säkerligen legat på den del av kyrkogården, som har tillhört Nora.

Johan är ett av de vanligaste inlånade mansnamnen i de medeltida gotländska runinskrifterna. Utom här i G 4 förekommer det i följande inskrifter: G 35, 38, 62, 69, 119, 122, S 14, 31, 46, 54, 103 och 111. Om namnet *Johan* i gotländska inskrifter se även H. Pipping, *Om runinskrifterna på de nyfunna Ardrestenarna* (1901), s. 38.

Kvinnonamnet *Hallvi* förekommer även på G 115 Gammelgarn. Med samma efterled kvinnonamnet *Rudvi* (se G 13), *Botvi* (se G 42), *Liknvi* (se G 114), *Hailvi* (G 136 Sjonhem). Om kvinnonamn på *-vi* se M. F. Lundgren, *Spår af hednisk tro och kult* (1880), s. 54, S. Bugge i *ATS* 10 (1887–91), s. 357, E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 109. Förleden *Hall-* även i kvinnonamnet *Haldiaub*, se G 3.

5. Vamlingbo kyrka.

Litteratur: L 1810, S 187. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 370; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 641 (Linnæus), 680, 746; C. G. Helfeling, *Resejournal* 1799 (F m 57: 6), s. 76.

Runristad gravhäll, liksom G 4 »på kyrkogården» (Linnæus, Wallin, Helfeling). Enligt Säve förkommen. Ingen avbildning har blivit bevarad.

Inskrift (enligt Linnæus):

... uir : uk : boriaukr : lit · gera : stain · hinna : yuir : sigriþ ok : boþfriþ : i : oaboi : fiþir :
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

sina : hur : sum : -unir : rapir · bipin : furi ...
 65 70 75 80 85

»... och ... läto göra denna sten över Sigfrid och Botfrid i Öjabo(?), sina fäder. Envar som kan tyda runor(?) bedje för dem. Amen.»

Till läsningen: Wallin (s. 680): ... **sigr ... uir : uk : bor ... uir : litu : kera : stain : hinna : yuir : sigfriþ : ok : boþfriþ : i : oabo : i fopir : sina : huār : sum : bunir : rapir : bipin : furi : þ ... amen**. — Helfeling har följande avvikande läsningar: 1–16: ... **ik : ok : botaukr : lit**, 50–55 **i : oiboi**, 57 **a**, 71–79 **huilir : bapir**, 84 **a**, 85– **fyri : þaim i-s ... -min**.

Inskriften tycks ha börjat med två namn. Predikats verbet har sannolikt haft plural form, så som i Wallins läsning: »läto göra». Två män ha låtit göra stenen till minne av sina fäder Sigfrid och Botfrid. Dessa ha måhända varit bröder, eftersom de få en gemensam gravvård. De ha bott på en plats som har tecknats **i : aoboi** (Linnæus), **i : oabo : i** (Wallin), **i : oiboi** (Helfeling). Troligen avses därmed det närlägnade Öja. Jfr G 22 **i ayu** i Öja.

Namnet *Sigfrid* tycks icke vara belagt i någon annan gotländsk inskrift. Gårdsnamnet Sigfride (Siffride) finns på flera håll på Gotland: i Vamlingbo, Öja och Fide, i Lojsta, i Rute. 43–49 **boþfriþ** återger väl ett mansnamn (ack.) *Botfriþ* Botfrid; detta förekommer även i inskriften på G 63.

R. 71 kan ha varit **r** eller **b**: *hvar sum runir raþer* »den som kan läsa runor» eller *hvar sum bynir raþer* »den som kan böner, den som kan bedja rätt». Linnæus har två raka staplar för r. 71. Den tycks ha varit skadad. Om ett liknande uttryck på ett nyfunnet uppländskt gravmonument se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1959, s. 196.

6. Vamlingbo kyrka.

Litteratur: L 1811, S 188. C. G. Hilfeling, *Resejournal* 1799 (F m 57: 6), s. 77.

Ingen avbildning är bevarad.

Stenen och dess inskrift är känd endast genom anteckning av Hilfeling: »N° 3. Sönderslagen och aldeles oläselig». Endast spridda runor har han kunnat läsa, utan att få något sammanhang:

... : k . . . o . . . þ . . . r : raka . . . ub : af . . . biþr : a . . .

7. Vamlingbo kyrka.

Litteratur: C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 370; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 641 (Linnæus).

Gravhäll med runinskrift, känd endast genom uppteckning av Linnæus. Den har liksom de föregående G 4–6 funnits på kyrkogården.

Inskrift (enligt Linnæus):

hualf : lit . . . ufir : tar : fadur : simun . . .

»Ett gravvalv lät(o) . . . över deras (?) fader Simon . . .»

Ordet *hualf* n. gravvalv förekommer även i inskrifterna G 34, 65, 101, 123, 137, S 94, 96.

Mansnamnet *Simon* (*Simun*) återfinns även i en av inskrifterna i Lye kyrka, G 99. Dessutom i en latinsk inskrift på en skål i fyndet från Dune, Dalhems sn (Lindström nr 42): »Simon me fecit». Det synes i varje fall ha varit sällsynt på Gotland under medeltiden, vida vanligare i Norge (enligt Lind). En skriftform *Simon* kan givetvis också vara en efter apostlanamnet anpassad återgivning av ett nordiskt mansnamn *Sigmundr*, *Sæmundr*. Aposteln Simons namn ingår i dateringen på spisstolpen i Kullans, Gerums sn (G 78).

Botarve hembygdsgård, Vamlingbo sn.

Litteratur: N. Tiberg, *Brev till O. v. Friesen* 1/7 1935 (i: O. v. Friesens *Anteckningar*, UUB).

Äldre avbildning: O. v. Friesen och J. W. Hamner foto (ATA).

Runinskrift från sen tid, på ett spisöverstykke, numera i Botarve hembygdsgård. Proveniensen är ej med säkerhet känd; troligen från Öja (enligt D. Gadd). Ett liknande spisöverstykke finns i Kattlunds gård i Grötlingbo sn.

Sandsten. Styckets bredd är 97 cm; höjden vid ändarna drygt 31 cm. I stenens mitt ett Kristushuvud. Å ömse sidor om detta finns följande inskription med upphöjda bokstäver och siffror: »Anno — 1768. L J S — K M D». Det senare är utan tvivel initialerna till ägaren av gården, där spisen ursprungligen har hört hemma, och hans hustru, förslagsvis L[ars] J[ohans] S[on] och K[arin] M[åns] D[otter]. I stenens ytterkant stå några runor, längst uppe till höger, ovanför siffrorna 68, tydligt ristade med kniv eller mejsel.

Fig. 6. Botarve hembygdsgård, Vamlingbo sn. Spisöverstycke med runinskrift. Foto I. Anderson 1954.

Inskrift:

anþ : s : hans-en

Med undantag av de tre sista runorna är allt klart. Tredje runan från slutet är svag, särskilt upptill; den kan ha varit **t** eller **s**. Sista runan kan möjligen ha varit en binderuna **ön**.

Inskriften innehåller sannolikt ett namn, Anders Hanssen, möjligen Hansson. Kanske är det spisens tillverkare, som på detta diskreta sätt har velat bevara sitt namn, i forntida skrivtecken.

Lektor Nils Tiberg, den förste som har iakttagit runorna på spisöverstycket (omkring 1930), har i brev till O. v. Friesen givit följande alternativa förslag: »En annan läsning, måhända lika tänkbar, vore: *And[ers] S. Hanssen*, hvarvid S skulle betyda Stainstu, Sippmanne el. någon annan gård på Gotland, hvarifrån runristaren kunde härstamma. På Södra Gotland kallas näml. en bonde t. ex. Jakå Hannare (=Jakob som äger Hannare), Pell' Dorve (=Per som äger Domararve). Längre norrut säger man däremot t. ex. Bjers Kall' Nilsson (=Karl Nilsson vid Bjers gård; skrives Karl Nilsson, Bjers).» Om detta namnskick se även s. 116 f.

Måhända har det dock snarare varit en »lärde» man än en bonde, som har ristat runorna i spisöverstycket. Kyrkoherde i Vamlingbo under den tid, som här kommer i fråga, var Jakob Andersson Hansén. Han blev kyrkoherde här år 1774 och dog 1798. Det förefaller rätt sannolikt, att det är han som vid något tillfälle har roat sig med att rista sitt tillnamn And. S. Hansén i kanten av den vackra spisen.

Runorna ha i varje fall inristats tidigast år 1768, då spisöverstycket har tillverkats. De tillhöra sålunda en sen tid, då kunskapen om runor hade uppfriskats genom lärda män sådana som Carl Linnæus och Georg Wallin. Ingenting hindrar, att de kunna vara åtskilligt senare.

Botarve hembygdsgård, Vamlingbo sn.

Fragment av en runsten, från Viges i Grötlingbo sn. Se nedan G 41.

Gairvalds, Vamlingbo sn. Nu i Gotlands Fornsal.

Litteratur: P. A. Säve, Gutaord 13 (hs R 625: 12 i UUB), s. 142 (anteckning d. 23/12 1878).

Äldre avbildning: P. A. Säve, teckning a. a.

Stenyxa av mörkgrön sten (amfibolit), s. k. trindyxa. Längd 12,6 cm. Funnen vid Gairvalds. Numera i Gotlands Fornsal, Visby (inv.-nr A 3725), inköpt den 23/12 1878.

Runorna äro rispade på yxans ena sida.

Fig. 7. Gairvalds, Vamlingbo sn. Stenxyxa med sentida runinskrift. Foto N. Lagergren 1961.

Sven B. F. Jansson har i sept. 1961 undersökt ristningen och därom meddelat följande: »Ristningen har rengjorts, ifyllts med färg och fotograferats ... Runorna, som äro grunda och delvis otydliga, äro omkring 1 cm höga.

Inskrift:

• olof : siupin :
 5 10

Till läsningen: Skiljetecknet före 1 o består av en punkt. 1 o har formen \downarrow . I 3 o är nedre bistaven otydlig. I 4 f är övre bistaven grund. Skiljetecknet efter 4 f består troligen av tre punkter; de äro alla grunda. 5 s har formen \uparrow . Till vänster om huvudstaven i 6 i finnas två små fördjupningar, som med all sannolikhet äro naturliga. 7 u är ej stunget. Runan 8 har formen \downarrow . 9 i är ej stunget. 10 n har ensidig bistav. Skiljetecknet efter 10 n består av två punkter.

Inskriften, som otvivelaktigt är sentida, återger av allt att döma namnet på stenxyxans ägare. Namnet torde ha varit *Olof Sjödin*.

Tidigare har inskriften lästs •olaf : sauþin : , vilket kunde förmodas återge ett namn Olaf Saudin (eller Laudin). Man har även ifrågasatt, att ristaren möjligen har velat återge samma namn, som förekommer på stenstolpen vid Sigräifs (G 8).

Runorna o, n, s äro de vanliga gotländska.

8. Sigräifs, Vamlingbo sn.

Pl. 2, 3.

Litteratur: L 1858, S 195. G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 680, 706, 747; C. G. Helfeling, *Resejournal* 1799 (F m 57: 6), s. 65; N. J. Ekdahl, *Resa på Gotland* 1826 (ATA), s. 2; J. G. Liljegren och C. G. Brunius, *Nordiska fornlemningar* (1826–29), nr LXXXVIII; J. H. Wallman, *Öländska och gotländska fornlemningar*, 1830 (ATA); J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 158; P. A. Säve, *Reseberättelse* 1864 (ATA), s. 176; G. Stephens, *Old Northern Runic Monuments* 2 (1867–68), s. 821; H. Hildebrand, *Sveriges medeltid* 1 (1879), s. 136, *Sveriges historia: Medeltiden* (1905), s. 261, 263; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 131; J. Roosval, *Den gotländska ciceronen* (1926), s. 55, 135; N. Lithberg, *Gotländska minnesmärken* 1 (1929), s. 40, 66, *Bondgårdar från Gotlands medeltid* (i: Rig 1930), s. 6; O. v. Friesen, *Anteckningar* 1923 (UUB).

Äldre avbildningar: Helfeling, teckning (F m 57: 6 s. 66; återgiven i Liljegren o. Brunius a. a., Liljegren, *Runlära*, pl. vii b och i Liljegren *Fullständig Bautil*: L 1858); Ekdahl, teckning a. a.; Wallman, teckning a. a. (fig. 1); tuschteckning av okänd i Liljegren, *Fullständig Bautil*: L 1858; P. A. Säve, teckning (i *Reseberättelse* 1864, ATA, och i S 170 II, UUB; återgiven av H. Hildebrand 1879 s. 136 och av Stephens a. a.); A. Edle foto (hos Lithberg 1929 pl. 12); O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923 (ATA).

Vid infarten till gården Sigräifs på östra sidan om landsvägen, omkring 65 m N om manbyggnaden stå två medeltida portstolpar av grå kalksten. På den vänstra (norra) av dessa finns en runinskrift, vänd utåt mot landsvägen. Stenens höjd över marken är 2,17 m, bredd nedtill 0,67 m, upptill över korsmitten 0,50 m. Stenen avsmalnar sålunda sakta uppåt. Stenens tjocklek är 25 cm. Vägportens bredd, d. v. s. avståndet

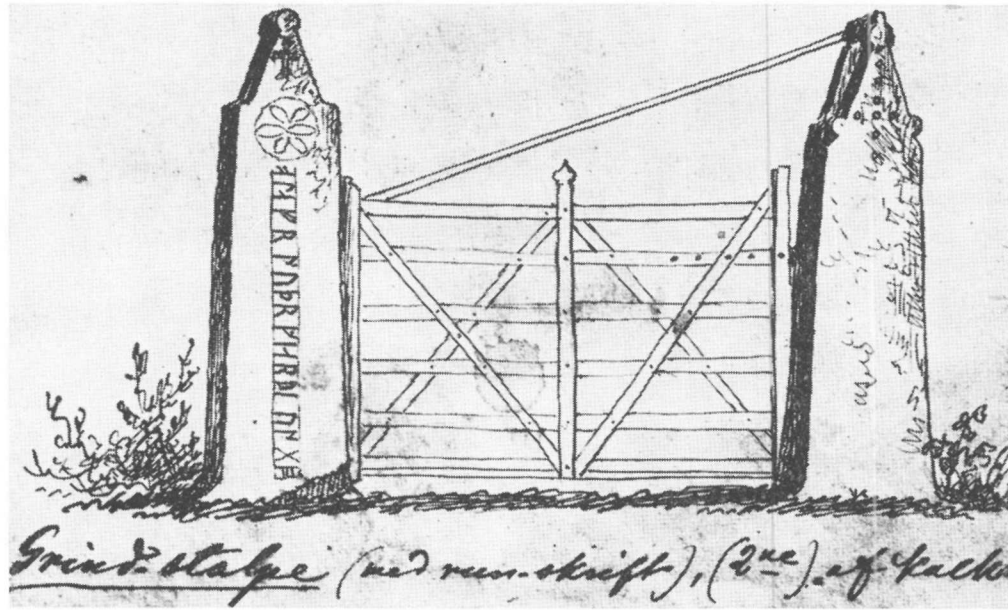

Fig. 8. G 8. Sigraifs, Vamlingbo sn. Efter teckning av P. A. Säve i Reseberättelse 1864.

mellan stolparna, är 2,75 m. De ha ingen funktion numera. Mellan dem har tidigare funnits trägrindar, som avstängde den fyrkantiga, öppna platsen innanför.

Den vänstra stolpen bär överst ett kors, därunder en sexuddig stjärna inom en cirkel och därunder runinskriften inom en ram rakt nedåt. Den högra stolpen är något annorlunda formad och prydd med små ringar, som bilda ett kors. Den inåt, mot gården vända sidan av stolparna saknar ornering.

Gårdsporten vid Sigraifs tillhör enligt Lithberg en enklare typ av medeltida portstolpar; liknande finnas vid Bilds och Bonarve i Vamlingbo. Skulpterade grindstolpar av sten från medeltiden finnas bl. a. vid Domerarve i Öja sn, Hägvide i Stånga sn och Hallute i Närs sn. Några, däribland ett par numera förkomna, finnas avbildade av J. H. Wallman (a. a.): vid Domerarve, Öja sn, Sibbjens, Vamlingbo sn, och Skog, Hamra sn. Sigraifs-porten är märklig genom sin runinskrift.

Stolparna med närmast liggande markområde tillhöra sedan år 1918 Gotlands Fornvänner. De ha överlämnats som gåva till samfundet av herr Robert Segergren Siffride i Vamlingbo.

Runorna äro djupt huggna och väl bevarade. Efter sista runan (17 s) finns längst nere ett ornament. Inskrift:

olafr : şupr · giarþi us
 5 10 15

»Olav söder(?) gjorde oss.»

Till läsningen: Intet skiljetecken vid inskriftens början och slut, ej heller efter 15 i. Efter 5 r finnas två mycket grunda prickar, dock säkert huggna. Skiljetecknet efter 9 r är osäkert. — Den enda runa, som behöver diskuteras, är r. 6. Huruvida den har varit l eller s är svårt att avgöra. Det omedelbara intrycket är otvivelaktigt l. De båda första staplarna (huvudstav och l-bistav) äro fullt säkra, men en tredje kan ha funnits, som gör runan till ett s. Stenytan är något vittrad upptill, liksom även vid övre delen av de tre följande runorna upr. Vid r. 6 har vittringen blivit vidgad till en rund grop, som kan ha tagit bort en ristad s-bistav. Man kan jämföra med inskriftens runor 2 l och 17 s. Sakliga skäl tala för supr; ett tillnamn utgöres i regeln av en Ortsbeteckning. *Olafr supr* kan betyda Olav i söder, Olav i Sundre. Han kan också ha hört hemma på gården Suders i Hamra sn. — 10 g är tydligt stunget.

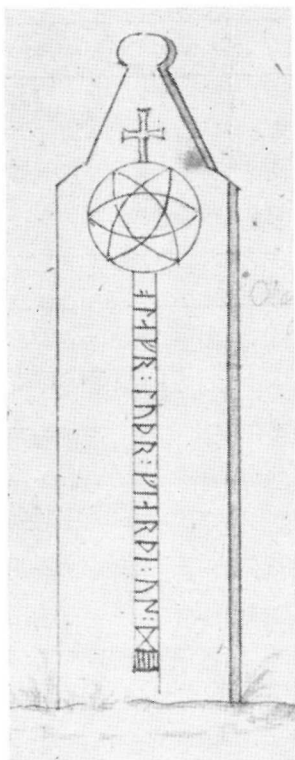

Fig. 9. G 8. Sigräifs, Vamlingbo sn. Efter teckning av C. G. Helfeling.

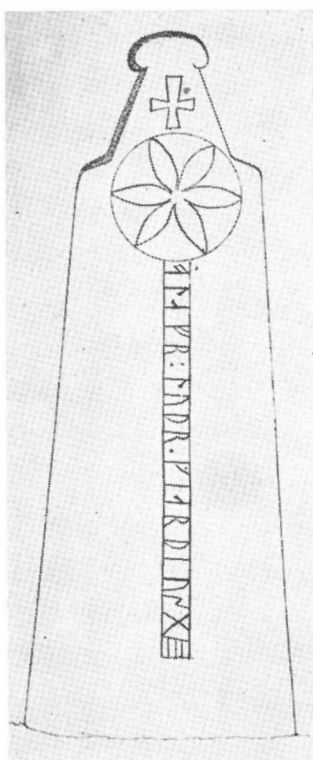

Fig. 10. G 8. Sigräifs, Vamlingbo sn. Efter teckning av J. H. Wallman.

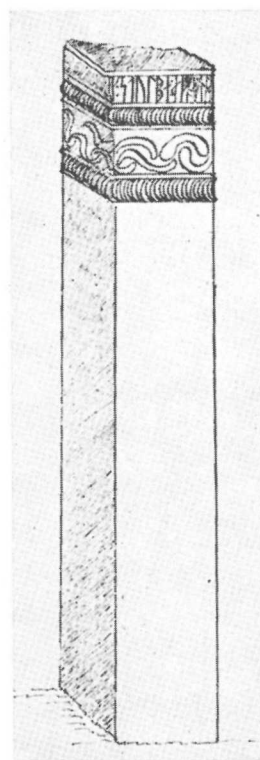

Fig. 11. G 9. Storms, Vamlingbo sn. Efter teckning av J. H. Wallman.

Biskop Wallin (s. 680): »På en portstolpe af Sten vid Sigräifs på vägen millan Wamblingbo och Öja: **olafr : supr kiarpi us**»; (s. 706): »På et par grindstolpar för en gård skal ock stå runska; men allenast Bondens namn, tillika med dessa orden **lit : gera : us**.» — Helfeling 1799: »Vid Sigräifs gård i Vamblingbo besågos 2^{ne} 3 och $\frac{3}{4}$ alnars höga upstående Portstolpar, af grå Marmor-Sten, vid ingången till gården, voro 1 aln breda och 12 tum tjocka.» — Ekdahl 1826: »I Sigräus äro twenne portstolpar af rödflammig grof marmor, hvarpå står med runor **olafr luþr giarpi us**.» — J. H. Wallman 1830: »Portstolpe vid Sigräifs. **olafr : luþr · giarpi us**.» — L 1858 efter Helfeling och Ekdahl. — Carl Säve 1859: »Inskrift å den ene af tvänne portstolpar af marmorkalk, vid Sigräifs gård: **olafr : luþr (el. supr) giarpi us**. Då runan **s**... ganska nära liknar **l**, så är det nästan troligt, att namnet skall vara *Supr*, icke *Luþr*, och dermed kan då menas någon *Olaf*, som varit bördig från gården *Suders* i Hambra.» Inskriften var av C. Säve granskad 1844 och 1855. — P. A. Säve 1864: **olafr supr giarpi us** »... hvilka förmodligen äro gjorda af Olaf Suders (**supr**?) i Hambra.» — Till den förmodan om stensemestarens namn, som bröderna Säve har framställt, har Nils Lithberg senare (1929) tillfogat: »Kan han vara samme man som den runristare, vi finna på en gravsten i Öja? Gravstenen i fråga [G 21] är lagd av sönerna till Jakob på Burg över deras fader och deras broder Nikulas, som var Öja kyrkas herde, och inskriften avslutas med orden: Oli Sudar gjorde mig.» — v. Friesen var 1923 oviss om läsningen av r. 6; en bistav kan vara bortvittrad, menade han. Vid ett senare besök år 1936 trodde han sig kunna se »ett stycke av botten av sista leden i **s**.» Sannolikt har han, liksom före honom bröderna Säve och Lithberg, av sakliga skäl varit böjd för läsningen **supr**, men icke kunnat få denna säkert styrkt genom iakttagelser på ristningen själv.

Olaf Olav är ett av de allra vanligaste mansnamnen i de gotländska runinskrifterna. Utom här i G 8 förekommer det i följande inskrifter: G 15, 31, 33, 38, 99, 104, 106, 107(?), S 28, 31, 46, 57, 59, 100 och 108.

Därtill kommer kortformen *Ole* i G 21 och 36. En kvinna med namnet *Oluf* (isl. *Olof*) omtalas i S 34. Utan tvivel beror namnets popularitet i främsta rummet på den starka utbredning, som kulten av S:t Olav har fått på Gotland. Han hade grundat den kristna kyrkan på ön, och han var därför landets apostel och skyddshelgon. Hans gestalt har i hög grad fånglat folkfantasin; om en rik tradition vittnar berättelser i Gutasagan och i Strelows gutniska krönika (1633). Se härom *Svenska landskapslagar* 4 (1943), s. 293, 306 f.; jfr också N. Lithberg och E. Wessén, *Den gotländska runkalendern 1328* (1939), s. 98 med där cit. litt.

Intressant är inskriftens formulering: »Olav ... har gjort oss». Stenarna tänkas själva meddela detta till den vandringsman, som undrande och dröjande har stannat inför de vackra portstolparna och deras runor. Liknande uttryck finnas på flera gotländska gravhällar och även i andra runinskrifter; se härom G 3 med där anförda exempel.

9. Storms, Vamlingbo sn.

Litteratur: L 1857, S 194. J. H. Wallman, Öländska och gothländska fornlemningar, 1830 (ATA).

Avbildning: Wallman, teckning (a. a. fig. 2; även i Liljegren, Fullständig Bautil: L 1857).

Inskriften fanns enligt Carl Säve »å en grindstolpe af sandsten vid Storms gård» vid landsvägen ett stycke N om Vamlingbo kyrka. Säve hade granskat den år 1844. Tidigare (1830) hade den iakttagits och avbildats av lektor J. H. Wallman: »Sandstenspelare med figurer i bas-relief och runor; vid Storms.» Höjd över marken 5 fot, bredd $\frac{3}{4}$ fot. — L 1857: »På en pryddlig uthuggning vid öfra ändan af en fyrkantig stolpe af sandsten.» — Senare uppgifter saknas, och den ornerade och runristade stenstolpen har förgäves eftersökts av v. Friesen 1923 och av Wessén 1944 och 1961. Ingen på gården har sett den eller känner till, att den någon sin skall ha funnits. En huggen stolpe av sandsten står visserligen vid Storms på s. sidan av avtagsvägen västerut till Bilds och Kastle, vid infarten till en plats utanför ladugården. Men den saknar alldeles spår av ornering och runor och kan därför knappast vara den av Wallman tecknade.

Inskrift (enligt Säve):

... k : stulpa : aḱs (el. aḱs) nano ...

». . . stolpe (el. stolpar) . . . »

Wallman har läst: ... k : stulpa : aḱs - n -.

10. Vamlingbo sn. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 88.

Litteratur: SHM Inventarium 1887, nr 8329; H. Pipping i VHA Akad:s Månadsblad 1900, s. 60; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 131.

Äldre avbildning: Konturteckning 1/1 i SHM Bil. till Inv. 8329: 4.

Ringspänne av brons, med runor inristade på baksidans plan. Enligt uppgift funnet i Vamlingbo sn, inköpt jämte några andra fornsaker till Statens Historiska Museum i jan. 1887. Inv.-nr 8329: 4.

»Ett slutet ringspänne af brons, väl bibehållet. Ringens öfversida trefasetterad, slät, utan ornament, endast vid 'föreningsstycket' en svagt graverad, uddig linie utefter kanten. Vid den egentliga ringens ändar två uppstående, korta, runda tappar. — Baksidan plan, slät, med fint inristade runor nästan rundt hela spännet. Flera äro emellertid bortnötta af nålen och några äro utplånade (till största delen) genom att ergen afskrapats ... Spännet betäckt med fin, grön, svagt glänsande erg. Ringens tjocklek vid midten 0,3 cm.; föreningsstyckets 0,2 cm. Nålens längd (oberäknadt böjning och spiral) 5,8 cm.»

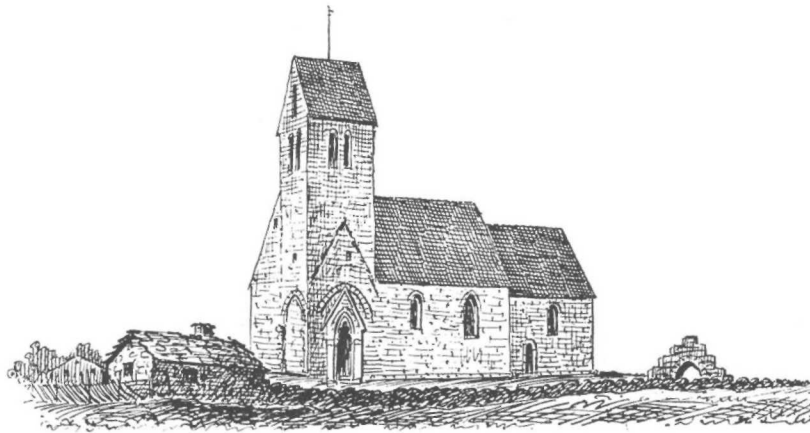
Inskrift:

- raþu ... - kui ... us ...
 5 10

»Tyd du! ...»

Runorna äro, så långt de säkert kunna urskiljas, av den yngre runradens vanliga («danska») form, sålunda þ och þ.

Brate har år 1903 trott sig kunna läsa: **raþu k faaif ik[iku] tfm ... ubus ... ifaþi**. Men han medger, att vissa runor äro osäkra och kanske felaktiga. Början av inskriften kan vara att läsa: »*Raþ-þu. Ik þaa ik Ingulfr.* Tyd du! Jag ristar, jag Ingulv. I slutet torde pret. **faþi** förekomma.»

Hamra kyrka.

Carl Linnæus berättar i sin *Öländska och Gothländska resa* (1745), s. 254, följande om sitt besök i Hamra den 8 juli 1741: »Hambre-Kyrka, Annexen til Öja, låg en half mihl längre bort åt Östra hafsvidan. På kyrkogården läste wi fem Runstenar. Wi wete intet huru det kommer, at Namnen, om hwilket Runstenarna äro skrefne, på de mästa stenar äro fördärfwade.» Inskrifterna på de fem runstenarna har Linnæus antecknat i sin handskrivna resedagbok, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 356. Dessutom har han meddelat dem till biskop Wallin i den förteckning över gotländska runinskrifter, som han har överlämnat till honom (*Analecta Gothlandica* 1, s. 640); de upptagas där i följande ordning: G 11, G 14, G 15, G 13 och G 12. Den reflexion, som Linnæus har gjort om namnen på runstenarna, lyder i den handskrivna reseberättelsen: »Wij wete intet, huru thet kommer, att på de mäste Runstenarna är framför alt annat altid nambnet förderfwat på Personen, öfwer hwilken thet skrifs.»

Biskop Wallin har mycket intressanta meddelanden, vilka tillsammans med hans teckningar visa, att gravhällarna på Hamra kyrkogård i stort sett ännu lågo kvar i ursprungligt läge på de olika gårdarnas gravplatser på kyrkogården. Någon omläggning av kyrkogården hade uppenbarligen ännu icke skett här i Hamra (*Analecta Gothlandica* 1, s. 699 f.): »Uti Hamre woro åtskilliga runstenar, men merändels illa medfarne och otydelige. Där til war tiden så kort at man icke feck tid, at skura stenarna rena, ej eller så Geometrice aftaga dem, som jag hade tänkt.» Wallin omtalar sammanlagt 7 stenar med runor, först G 12, G 13, G 14 och G 11, av vilka fyra han också har teckningar (se nedan). Därefter fortsätter han: »Den 5te låg längre öster, strax wid Kyrk-muren, och war så af tak-drop förskämd, at man allenast af et hörne kunde förnimma, at der warit Runor uppå. — Den 6 stenen låg wid stordörren, och war aldeles skräflig och otydelig. — En half öfre del af en dito låg där brede wid, som war den 7de, med tydeliga runor, som woro aldeles bortgömda af sol-bakad tjära, hwilken jag ock rönte, icke under 4 a 5 timmars arbete lærer kunna ur ristningen uprifwas.» Inskrifterna på dessa tre känna vi alltså icke. Intressant är, att alla de fyra gravhällar, som Wallin avbildar och som av allt att döma ännu lågo kvar på ursprunglig plats, voro orienterade i väster och öster, liksom säkerligen kyrkogårdens alla gravar, med huvudändan i väster och mittkorsets fot i öster.

I sitt här förut (s. 2) omtalade brev till Vetenskaps societeten i Uppsala (dat. Göteborg den 2 aug. 1746 och tryckt i *Acta Scientiarum* 1743, 1749) framhåller Wallin, att han icke själv med egna ögon har sett alla de runmonument, som ingingo i hans samlingar och som han ämnade beskriva i sin planerade *Runographia Gothlandica*. För några, särskilt från stora vägen mera avlägset liggande kyrkor, kallade annexer, hade han måst lita till meddelanden av goda vänner. Som exempel nämner han just

Hamra kyrka. Och bland sina medhjälpare omtalar han två: dels Linnæus, dels kyrkoherden i Gothem Anders Cedrén. »Templa quidem ecclesiarum a via regia magis remotarum (annexas dicunt) mihi nonnulla oculis usurpata non sunt, verbi gratia *Hambre*: ejus autem monumenta, si recte memini, observavit in Itinerario suo Cl. Dn. Linnæus. Quæ autem hac in re desunt, ab amicis transmitti facile possunt, si ita opus sit. Hæc vero quæ trado, aut ipse descripsi manu mea, prona in terram facie, minutissima quæque rimatus, aut a fideli meo tunc temporis in visitationibus Achete et Runognosta perquam perspicaci, hodie Pastore Gothensium vigilantiss. Dn. And. Cedren delineata, cum ἀρχετύποις exacte contuli. Doleo tantum tot lacunas, fractis aut detritis saxis, senium partim, partim quoque injuriam hominum peperisse.» Tyvärr äro varken teckningar eller meddelanden i Wallins samlingar (*Analecta Gothlandica*) signerade, och man vet därför icke alltid, från vem de ursprungligen härröra.

Då C. G. Hilfeling ett halvt århundrade senare (år 1799) besökte Hamra kyrka, var situationen för de runristade gravhällarna mycket förändrad (F m 57: 6, s. 81): »d. 12 Morgonen bittida rengjordes Runstenarne på Hamre kyrkogård och lästes hvad läsas kunde som ej var mycket, ty de voro de mäst förstörde jag hittills träffat, förmodeligen och vid sidsta kyrkoreparationen fullkommeligen blifvit ruinerade.» Hilfeling omnämner sedan G 11 och G 14 såsom i någon mån läsbara och fortsätter: »Utom desse bedröflige lämningar voro väl 4 à 5 stycken, men ej värde at påse såsom knapt et enda ord kunde utletas.» Det är dessa 4 à 5 stycken, som Liljegren upptager i sina *Runurkunder* som nr L 1805–1808.

N. J. Ekdahl 1826: »Den derpå följande morgonen [26 juni 1826] begaf jag mig till Hamra, annexen till Öja, hvarest voro 4 runstenar hvaraf de två voro oläsliga och de öfriga fragmentariska.»

Kyrkoinventarium 1830: »Inskrifter: inga ... Runstenar: inga. Likstenar på Kyrkogården af Sandsten 12 stycken, helt släta och utan alla inskrifter.»

Carl Säve har år 1844 återfunnit tre av de fyra runristade gravhällar, som finnas upptagna hos Hilfeling och Liljegren: L 1801, 1803 och 1804. L 1802 har han ej kunnat återfinna. På ytterligare två stenar har han kunnat läsa enstaka ord; han identifierar dem, naturligtvis ganska godtyckligt, med L 1805 och 1806 (se nedan G 16 och G 17). Om L 1807 och 1808 anmärker han: »af dessa och kanske flera stenar återfunnos flere stycken och småbitar med spor efter runskrift.»

C. J. Bergman (i: *Gotlands Allehanda* 24.12.1885): »I och vid kyrkan finnas 8 grafstenar med runinskrifter, men alla stympade och ofullständiga.» De 8 runristade gravhällarna åsyfta utan tvivel S 178–185 (L 1801–1808) och utgöra sålunda icke någon självständig iakttagelse av Bergman.

11. Hamra kyrka.

Litteratur: L 1801, S 178. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 356; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 640 (Linnæus), 699, 704; C. G. Hilfeling, *Resejournal* 1799 (F m 57: 6), s. 81 f.; J. H. Wallman, *Öländska och gothländska fornlemningar*, 1830 (ATA), fig. 23a.

Avbildningar: Wallin, teckning (a. a. s. 704); Wallman, teckning (a. a. fig. 23a; även i Liljegren, *Fullständig Bautil*: L 1801).

Runristad gravhäll. Enligt Wallin låg stenen på kyrkogården i samma linje som G 14, »närmare kyrkan och hörer Lars Lilla Sindere el. Sindarfwe til. På östra och westra Kantén stodo inga runor.» Stenen var enligt Hilfeling (1799) redan sönderslagen i två delar; detta antydes även på Wallins och Wallmans teckningar. — J. H. Wallman: »Hamra kyrkogård». — Carl Säve har granskat inskriften år 1844. — E. Wessén 1947: »Troligen den sten, som ligger på södra sidan av kyrkan, 1 m. från korets sydöstra hörn, invid själva kyrkomuren, den andra stenen från Ö. Totalt utsliten; knappast en enda runa är säkert läsbar.»

Gravhällen har haft trapetsoid form. Mitt på stenen har funnits ett rikt ornerat kors, bäst återgivet av Wallman (fig. 13).

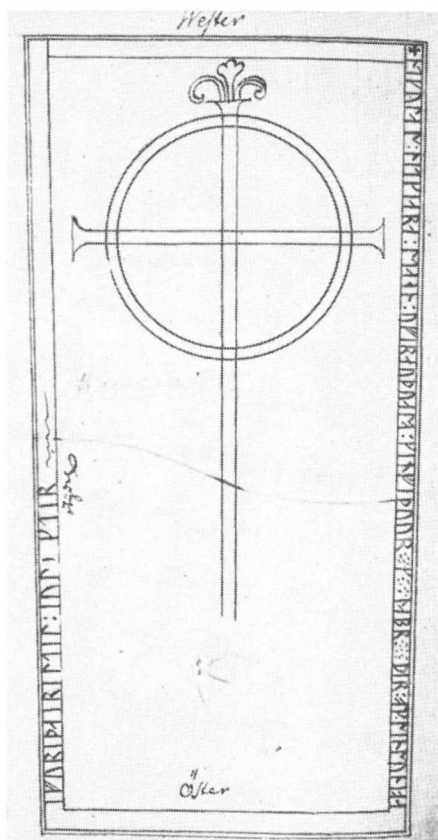

Fig. 12. G 11. Hamra kyrka. Efter teckning i Wallins Analecta.

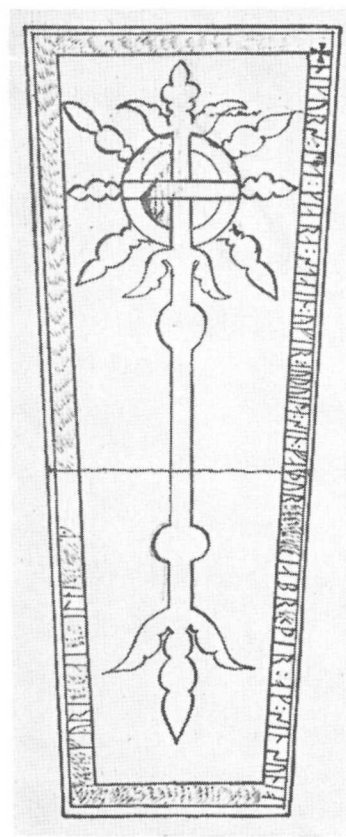

Fig. 13. G 11. Hamra kyrka. Efter teckning av J. H. Wallman.

Inskrift (enligt Linnæus, delvis rättad efter Helfeling och Säve):

+ nikulas : lit : giara : stain : yfir : auþualt : sin : faður : ok : sin : broður : ok : sina : syni :
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 kunu . . . fyri : þair - : sial : lulug : ianlmi .
 65 70 75 80 85

»Nikulas lät göra stenen över Audvald, sin fader, och sin broder och sina söner . . . för deras själ...»

Till läsningen: Linnæus: 11 k, 25–31 auþuati, 45–50 brupir, 53–64 suno. — Wallin (s. 704): 11 k, 21 u, 25–31 auþualo, 32–88 kin fiþuur . . . k . . . nabr . . . þir : ok : sin sun ioa . . . ifuri þair - stil : iul-ktir . . . — Helfeling 25–39 auþualt : fin gapuur, 42–49 liaur : þir, 65–88 fyri : ai . . . sum : þi . . . — Wallman: 1–7 nikurs, 11 k, 25–31 auþuila, 40–89 iabr . . . þir : ok : sin suni o . . . fyri . . . - ai . . . ili - . . . g . . . — Säve: 11 k, 40–88 kō br : þir : ok : sin : sun io . . . fyri : aie . . . Säve har med stor tvekan velat tolka inskriften så: »Nikulas lät göra stenen öfver Audvald, sin fader, och Jakob efter sin son Joan.»

Nikulas har låtit göra stenen till minne av sin fader Audvald, sin broder och sina söner. De vila i en gemensam grav på Hamra kyrkogård. Inskriften har sannolikt slutat med en uppmaning att bedja för deras själar.

Nikulas är ett av de vanligaste inlånade mansnamnen i de medeltida gotländska runinskrifterna. Utom här i G 11 förekommer det i följande inskrifter: G 21, 49, 60, 107, 132, S 1, 21, 52.

Namnet Audvald förekommer i inskrifterna på G 65 och S 94 Atlingbo, möjligen också på G 63. Gårdnamnet Odvalds förekommer på flera ställen på Gotland (bl. a. i Fide sn).

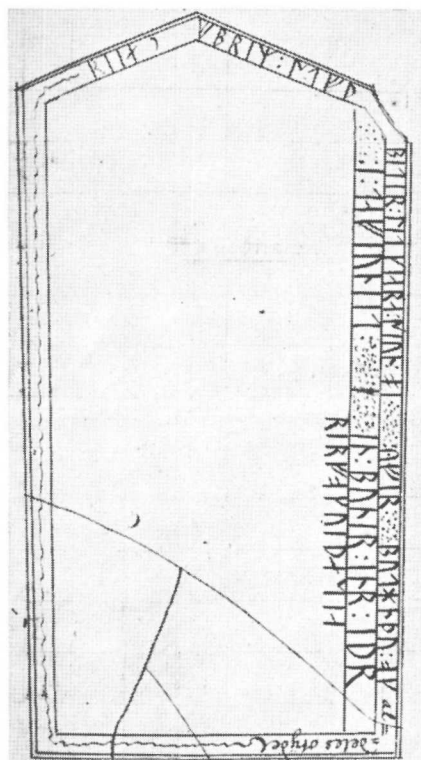

Fig. 14. G 12. Hamra kyrka. Efter teckning i Wallins Analecta.

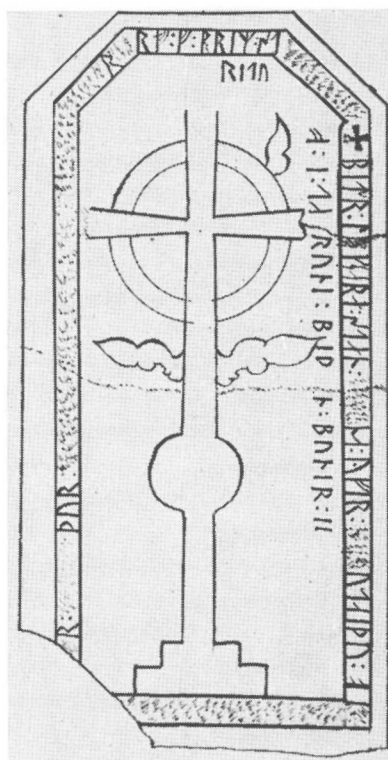

Fig. 15. G 12. Hamra kyrka. Efter teckning av J. H. Wallman.

12. Hamra kyrka.

Pl. 5.

Litteratur: L 1802, S 179. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 356; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 640 (Linnæus), 699, 701; J. H. Wallman, *Öländska och gothländska fornlemningar*, 1830 (ATA), fig. 24.

Äldre avbildningar: Wallin, teckning (a. a. s. 701); Wallman, teckning (a. a. fig. 24; även i Liljegren, *Fullständig Bautil*: L 1802).

Runristad gravhäll. Enligt Linnæus låg den »norr om Kyrkjan», enligt Wallin »wid Norder dörren och hör ingen gård til». Biskopen tillägger: den »hade mycket fägnat en antiquarius (ty på honom hade varit mycket skrifwit och et wackert kors, fullt med Runor) om stenen icke blifwit så illa med faren, sönderslagen, samt det bästa och mästa af skriften oläslig.» Stenen söktes förgäves av Carl Säve 1844, och den kunde ej heller vid inventeringen 1944 och 1947 identifieras bland de många utslitna gravhällarna och fragmenten på kyrkogården.

I sept. 1961 återfanns ett stycke av G 12, liggande i kyrkogårdsmuren N om kyrkan, omedelbart V om kyrkogårdsgrinden. Ristningsytan var vänd uppåt. Rödgrå kalksten. Mått 0,75 × 0,55 m; tjocklek 15 cm. Ristningen är starkt nött och vittrad. Fragmentet har utgjort den översta delen av gravhällen G 12.

Inskrift (enligt Wallman):

+ **bitr : li - keara : stan : -- na : yfir : - utaiþu : o - ... r : ... þur : ... r ... rf : f : brim : st ...**
 5 10 15 20 25 30 35 40 45
ritu ... o : i : ta - runi : biþ - n : bunir : ...
 50 55 60 65 70

»Peter lät göra denna sten över Botaid ... f primstav ... raden (?) ... i tavlan. Bedjen böner ...»

Till läsningen: Linnæus: ... **ter · lit · keara · stain · h - - - · ufir · butaibu · ok u ... k f : brim : sto ...**
— Wallin: (s. 701): 25-31 **buthnpu**, 32-33 **ok**, 41-47 **f brim : stf-**, 53-60 **i tafiuni**; efter r. 70 **inr : iþr**,
och innanför: **rirfokuiþasia**.

Inskriften på fragmentet börjar med svaga spår av 5 huvudstavar. Därefter runorna 41-45 **f : bri -**.

Inskriften har innehållit en datering. Tyvärr kan den icke fastställas med de fragment, som äro kända. Den blev ristad ett år, då runan **f** var primstav. Carl Säve anmärker: »Om man finge tyda denna afbrutna inskrifts ord så, att dermed menades att **o** var söndagsbokstaf och **f** primstav, så skulle stenens årtal antagligen vara 1349 eller 1444. Men då det senare var ett skottår, borde tvenne söndagsbokstäfver vara utsatta (ehuru sådant likväl icke alltid skedde), och det kunde derföre synas sannolikare, att här vore fråga om året 1349, hälst då inskriftens språk mera talar för en högre ålder.»

Om namnet *Peter*, *Petar* se G 2.

Botaiþ (äldre **Bot-haiþr*) är ett av de vanligaste kvinnonamnen i de gotländska runinskrifterna. Det förekommer utom här i inskrifterna G 29, 36, 39, 71, S 12, 26, 58, 100, 102, möjligen också i G 55. Vidare i några latinska gravinskrifter (enligt Lindströms förteckning): nr 17 Björke, 73 Fole och 150 Lojsta. I franciskanernas i Visby korta förteckning på män och kvinnor från landsbygden, som voro begravda i klostret (G. Lindström, *Anteckningar om Gotlands medeltid* 2, 1895, s. 491 f.) möter namnet Botaid två gånger: »Emundus de Stenkirke cum uxore Boteydis de Marthabo ... Buteydis de Stanga.» Liksom i runinskrifterna växla här *Bot-* och *But-* i förleden. — Om *Bot-* som förled i nordiska mans- och kvinnonamn se O. v. Friesen i *A Philological Miscellany* (1942), s. 357 f., A. Janzén i *Personnamn (Nordisk kultur* 7, 1947), s. 66 f. Utöver de där sammanställda gotländska namnen på *Bot-* kan tilläggas *Botlaiþr* (gen. Botlewis) i en latinsk gravinskrift i Viklau år 1320 (Lindström nr 220) och *Botniautr* (Botnyut, Bothniatus) i Barlingbo år 1380 (*SRP* nr 1507, 2679, 2680). Om namn på *Bot-* se vidare G 33 och G 36. Om växlingen *Bot-* : *But-* i forngutniska personnamn se H. Gustavson, *Gutamålet* 1 (1940), s. 193.

13. Hamra kyrka.

Pl. 4.

Litteratur: L 1803, S 180. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 356; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 640 (Linnæus), 699, 702; J. H. Wallman, *Öländska och gotländska fornlemningar*, 1830 (ATA), fig. 31; O. v. Friesen, *Anteckningar* 1923 (UUB).

Äldre avbildningar: Wallin, teckning (a. a. s. 702); Wallman, teckning (a. a. fig. 31; även i Liljegren, *Fullständig Bautil:* L 1803); O. v. Friesen och J. W. Hamner foto (ATA).

Runristad gravhäll. Den står nu lutad mot kyrkogårdsmuren på insidan Ö om koret. Den har tidigare legat på gången längs kyrkans södra sida, men flyttades till sin nuvarande plats omkring år 1910. På 1700-talet låg stenen sannolikt ännu på ursprunglig plats på kyrkogården, »litet i Syd-West från Kyrkan» (Wallin).

Grå kalksten. Längd 1,40 m, bredd 0,95 m. Formen är rektangulär. Redan på Wallmans teckning (1830) antydes, att de båda hörnen nedtill äro avslagna. Numera är stenen stympad nedtill, och de avslagna styckena tyckas vara förkomna; hela nedre delen av inskriften har därigenom gått förlorad. Ytan är ganska skrovlig, och stenen är hårt sliten och vittrad. Stora delar av inskriften äro totalt borta. Mitt på stenen finns ett kors med en ring över korsarmarna, ett s. k. ringkors.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Säve):

iakoub[ar : ... kiara : s]tain : bipin : [bynir : iþrar : fyrir : sealu ... þuiar : k ... : ... f]i :

kaira : [s- aþl- : ... n ...]

På korsets ring och stam: [... **fb ... tekum :** **binidikta : in[mu ... sk risti mik]**

»Jakob (lät) göra stenen. Bedjen edra böner för Rudvis (?) själ ... benedicta in mu(lieribus) ... ristade mig.»

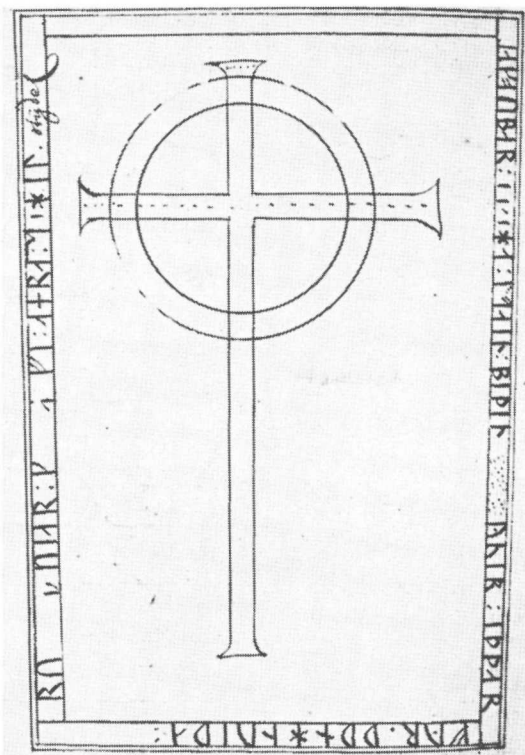

Fig. 16. G 13. Hamra kyrka. Efter teckning i Wallins Analecta.

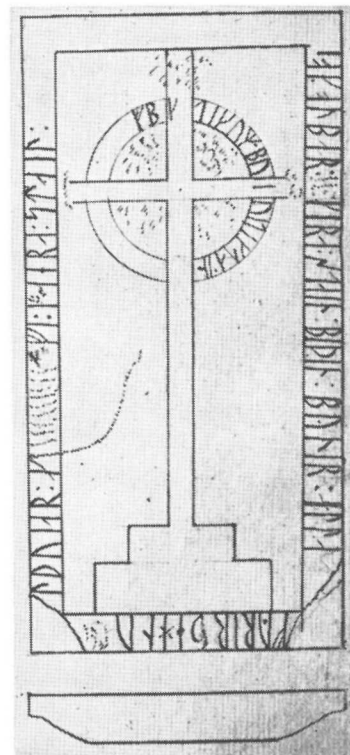

Fig. 17. G 13. Hamra kyrka. Efter teckning av J. H. Wallman.

Till läsningen: »Mer kunde intet läsas, än det upptecknadt är. I Wester [d.v.s. upptill, på stenens övre del] hade ingen skrift varit; men korset hade varit fult med runor, undan tagna de ställen, hwarest prickadt är» (Wallin s. 699; se fig. 16). — Linnæus: **akaubar · ipira · stain · biþin · bynir · ilþar · fyrir : rþehnuþa ... ru - bu - ar.** — Wallman har följande avvikande läsning: 2 o, 9–13 kira, 29–33 alla, 39–43 - ehlu; framför 44 þ ett l; 49 **ak**, 50–62 **fi : kiera : stail :**, 64–93 **fbþ tikum buiuitikta in ...**

Carl Säve anmärker: »Den till hälften utnötta inskriften börjar nu med genitiven *Iakoupar*. Meningens fyllande kan ske på följande sätt: ... *lit N.N., kuna l. sun Iakoupar, giara stain m. m.*»

Jakob är bland de inlånade kristna mansnamnen det allra vanligaste i de gotländska medeltida runinskrifterna. Det förekommer, utom i G 13, i följande inskrifter: G 21, 35, 36, 47, 50, 99, 100, 101, 104 (2 ggr), 124, 132, S 19, 20, 53, 54 (2 ggr), 57, 61, 94 och 95, en numera förkommen gravhäll i Klinte kyrka (F h 8 bl. 102). Aposteln Jakob åsyftas i G 31. Närmast i frekvens följa *Nikulas* (se G 11) och *Petar* (se G 2). Jfr N. Lithberg och E. Wessén, *Den gotländska runkalendern 1328* (1939), s. 97: »Jacobus (Jakaup) är jämte Petrus (Petar) och Olov det oftast förekommande lekmananamnet under Gotlands medeltid; även prästnamn, ehuru ej så ofta.» Ett gårdsnamn Jakobs finns i Näs, Rone och Eista socknar.

»Ristade mig»: liknande uttryck förekomma i flera gotländska runinskrifter; se härom G 3 och G 8.

44–48 ... **puar** är genitiv av ett kvinnonamn, möjligen *Rupvi*. Detta finns belagt även i inskrifterna G 33, 63, 100 och S 114. Med samma efterled *-vi* kvinnonamnen *Hallvi* (se G 4), *Botvi* (se G 42) och *Liknvi* (se G 114). Om kvinnonamn på *-vi* se M. F. Lundgren, *Spår af hednisk tro och kult* (1880) s. 54, S. Bugge i *ATS* 10: 1 (1887–91), s. 357, E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 109.

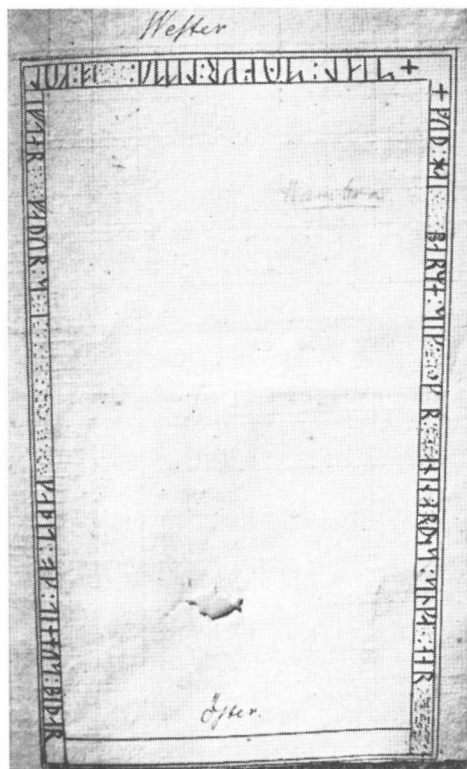

Fig. 18. G 14. Hamra kyrka. Efter teckning i Wallin's Analecta.

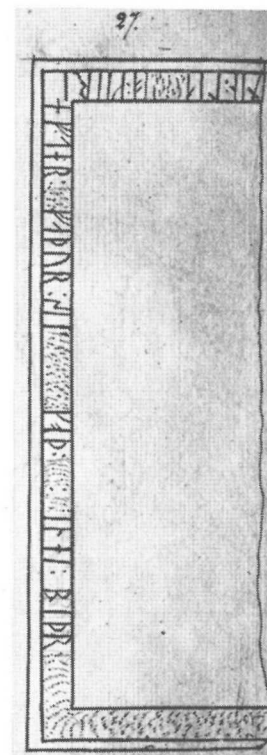

Fig. 19. G 14. Hamra kyrka. Efter teckning av J. H. Wallman.

14. Hamra kyrka.

Pl. 5.

Litteratur: L 1804, S 181 och L 1800, S 177. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 356; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* I, s. 640 (Linnæus), 699, 703; C. G. Hilfelings, *Resejournal 1799* (F m 57: 6), s. 81; J. H. Wallman, *Öländska och gothländska fornlemningar, 1830* (ATA), fig. 27 och fig. 21.

Äldre avbildningar: Wallin, teckning (a. a. s. 703); Wallman, teckning (a. a. fig. 27 och fig. 21; även i Liljegren, *Fullständig Bautil: L 1804 och L 1800*).

Runristad gravhäll. Den låg vid mitten av 1700-talet enligt Wallin »mit för Kyrkan på södra Sidan 9 alnar ungefär från Kyrkmuren, och hör Öimunds til i Hamre. Bägge Longsidorna woro nog otydeliga. På östra Kanten hade aldrig varit runor, ei eller någon ristning in uti.» Stenen var ännu hel. — Vid Hilfelings besök år 1799 var den kluven på mitten i stenens längdriktning, och endast ena halvan fanns kvar på kyrkogården i Hamra. »Ett annat fragment, hvaraf hälften för 30 år sådan blifvit tagen till Tröskel vid Öija Prestegård, och som jag der sedt, men af tramp så förnött, att intet kunde inhämtas deraf.» — Carl Säve har år 1844 granskat inskriften på den halva del av gravhällen, som fanns kvar i Hamra. Det stycke, som hade blifvit fört till Öja prästgård (L 1800, S 177), kunde han icke återfinna. Förmodligen var det helt utslitet och förstört.

Av denna gravhäll finns alltså ett större fragment i behåll. Det står lutat mot kyrkogårdsmuren Ö om koret, närmast N om G 13. Det är samma stycke, som omtalades av Helfeling och Säve och som avbildades av Wallman (fig. 27, här fig. 19); det motsvarar den vänstra halvan (i stenens längdriktning) av den ursprungliga gravhällen, sådan den finns avbildad hos Wallin. Grå kalksten. Längd 1,72 m, bredd 0,64 m. Formen är i det närmaste rektangulär. Den ursprungliga gravhällen förefaller emellertid ha varit svagt trapetsoid; det är därför utan vidare klart, vad som har varit upp och ned, höger och vänster. Ingen ornering har funnits på hällens mittyta, endast skriftband utefter ytterkanterna; det längst nere vid stenens fotända har dock aldrig varit använt för inskrift. Inskriften är numera svårt sliten och vittrad, och endast med hjälp av äldre läsningar kunna enstaka runor och runstavar återfinnas.

Inskriften består av två delar. Båda börja i toppändan t. h. med var sitt kors +. Den ena går åt vänster i skriftbandet upptill och sedan utefter vänstra sidan; runorna skola läsas utifrån. Den andra löper nedåt utefter högra ytterkanten; runorna skola här läsas inifrån.

Inskrift (enligt Linnæus):

+ sial : synkr : litu : a -- o : ki ... aktr : r -- faþur : ...

+ guþ : han : barma : sik ... þk ... anl ... rþas : s · siman : ier ...

I Wallins samlingar (s. 703) finns dessutom en annan, tydligen av Linnæus oberoende läsning av inskriften: + sial : synkr : littu ... o : kul iftar ... faþur : s ... kaþit : ok tieeus : biþar + guþ : ha - ... parma : sik ... k r : anin arþ - s : snka : eer ... — Helfeling: ... iftir : faþr : satn̄ : ... garþi : ok : h --- s : giþr. — Wallman: ... - in : lit ... io : k - - r efter : ... faþur : si - ... kop : ... inei : biþr. — Säve: ... akr : lit ... : a ... a : k ... efter : faþur : sin : ... kap ... : ok : diþe : ... si : biþar ...

Inskriften har tydligen redan på 1700-talet varit mycket svåräst. Enstaka ord kunde väl urskiljas, men någon sammanhängande text gick icke att erhålla.

Möjligen kan man förmoda, att gravhällen har innehållit följande inskrift:

Siau synir litu ... giara eftir ... faþur sinn ... Guþ hann barme sik ...

»Sju söner läto göra (stenen) efter ..., sin fader ... Gud han förbarne sig ...»

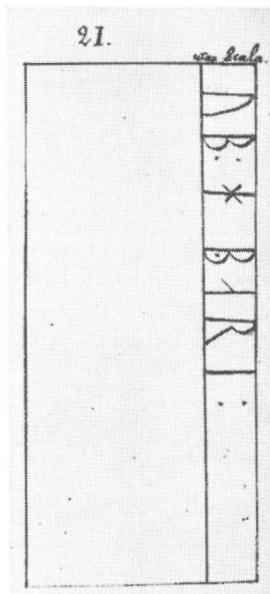

Fig. 20. G 14. Hamra kyrka.
Efter teckning av J. H.
Wallman.

Såsom förut är nämnt, uppger Helfeling, att ett fragment av gravhällen omkring år 1770 hade blivit fört till prästgården i Öja och där blivit använt som tröskel. Helfeling hade själv sett det där, men det var »af tramp så förnött, att intet kunde inhämtas deraf». Tydligen är det samma fragment, som Wallman år 1830 fann »i förstugan i Öja Prästegård» och varav han gjorde en teckning (fig. 21, här fig. 20). Wallman kände sannolikt icke till, att det hade kommit från Hamra. Det togs sedan upp som ett särskilt nummer i Liljegrens och Säves samlingar (L 1800, S 177). Det kunde icke återfinnas av Carl Säve år 1844 och har även senare varit förkommet.

Inskrift (enligt Wallman):

... ub : h pari : ...

Wallmans läsning av de nötta runorna på fragmentet i Öja prästgård stämmer rätt väl överens med vad Linnæus och Wallin ha kunnat läsa på gravhällen i Hamra, början av inskriften upptill på högra sidan: **guþ : han : barma.**

15. Hamra kyrka.

Litteratur: C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 356; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 640 (Linnæus).

I uppteckning av Carl Linnæus, bevarad dels i hans handskrivna reseberättelse (*Iter Gotlandicum*), dels i den samling av gotländska runinskrifter, som han lämnade till biskop Wallin (*Analecta Gothlandica* 1, s. 639–641), förekommer en inskrift vid Hamra kyrka, som icke är känd från någon annan källa. Den har hos Linnæus sin plats närmast efter G 11 och G 14 och framför G 13 och G 12. Sannolikt låg den, liksom de båda förra, på södra sidan av kyrkan.

Inskrift:

Olaf : lit · kiara · stain ... alum · himiriki : amin
 5 10 15 20 25 30

»Olav lät göra stenen ... (give) alla himmelriket. Amen.»

Om namnet *Olafr* se G 8.

16. Hamra kyrka.

Pl. 6.

Litteratur: S 182. O. v. Friesen, *Anteckningar 1923* (UUB).

Äldre avbildning: O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923 (ATA).

Ett stycke av en runristad gravhäll. Det ligger vid insidan av kyrkogårdsmuren Ö om kyrkans kor, upplagt på stenen G 18. Tidigare (vid v. Friesens besök 1923 liksom vid inventeringen 1944) har det legat vid södra kyrkogårdsmuren, på insidan. Det är upptaget i Säves samling som nr 182: »ett litet hörnstycke sågs, hvarpå stod: ... **faþur : sin ...**» Säve identifierar det utan skäl med en av de »olästa» inskrifterna hos Liljegren: L 1805.

Grå kalksten. Längd 0,47 m, bredd 0,22 m; tjocklek 15 cm. Den kanthuggna passningen visar, att stenen har varit lockhäll i en gravkista. Runorna äro tydliga.

Inskrift:

... **faþur : sen ...**
 5

»... sin fader ...»

Punkten i 7 **e** är rätt tydlig.

17. Hamra kyrka.

Litteratur: S 183.

»Stenen är hel, men var 1844 alldeles oläslig, utom ordet ... **arfa...**» (Carl Säve). Säve identifierar den med »L 1806 oläst».

Gravhällen har icke med säkerhet kunnat återfinnas bland de många gravhällar, som stå uppställda längs kyrkogårdsmurens insida.

18. Hamra kyrka.

Pl. 5.

Gravhäll, fragmentarisk, med inskriftsband längs stenens kant. Den står bland stenarna vid insidan av kyrkogårdsmuren Ö om kyrkans kor; G 18 längst åt S. Den torde icke med säkerhet kunna identifieras med någon av inskrifterna i föregående samlingar. Hur den har kommit i dagen, är alldeles okänt.

Rödaktig kalksten. Gravhällen är avslagen ungefär på mitten. Kantens huggna passning visar, att stenen har varit en lockhäll. Nuvarande längd 0,84 m, bredd 0,68–0,61 m. Ytan har genom nötning blivit mycket slät. Ett djupt hål är utslaget nästan mitt på stenen. Ett inskriftsband går längs stenens kant. Innanför inskriftsbandet finnas, på stenens mitt upptill, spår av ornering.

Inskriften är mycket nött; endast enstaka runor och runstavar kunna iakttagas, men ingen sammanhängande text.

Vissa detaljer tyda möjligen på att G 18 skulle kunna vara nedre delen av gravhällen G 11, ehuru till oigenkännlighet utnött. Det har dock syntts riktigtast att uppföra detta gravhällsfragment under eget nummer.

19. Hamra kyrka.

Pl. 6.

Fragment av en runristad gravhäll. Det ligger vid insidan av kyrkogårdsmuren Ö om kyrkans kor, det minsta av de där upplagda fragmenten med inskrift. Det har icke med säkerhet kunnat identifieras som del av någon av de förut omnämnda gravhällarna.

Grå kalksten. Längd 0,35 m, bredd 0,15 m.

Endast några runor kunna urskiljas:

...u-r:i-p...

20. Hamra kyrka.

Pl. 8.

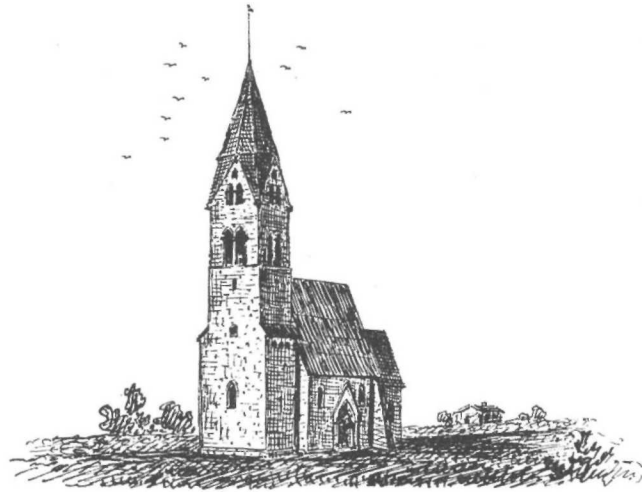
Ristning i kalkputs. I koret, på södra väggen 1 m V om korportalen, 1,5 m över golvet. Ristningens längd är 58 cm. Runorna äro stora, 18–20 cm.

Ristningen har delvis varit överkalkad, men har i senare tid blivit framtagen.

Inskrift:

matu⁵ : skris

s-runan har formen ʅ. 3 u är möjligen stunget.

Öja kyrka.

Också runstenarna i Öja äro, så vitt man vet, första gången uppmärksammade av Carl Linnæus. I sin *Öländska och Gothländska resa* (1745) har han antecknat: »Öja-Kyrka $\frac{1}{4}$ mihl ifrån Fide, hade en Runsten in uti sig, som til en del läsas kunde, men Kyrkogården hade fem Runstenar, af hwilka wi allenast kunde läsa en.» Inskrifterna på de båda läsbara gravhällarna (G 21 och G 22) har han upptecknat i sin handskrivna *Iter Gotlandicum*; de ingå också i den samling av gotländska runinskrifter, som han lämnade till biskop Wallin (*Analecta Gothlandica* 1, s. 639-641).

C. G. Helfeling 1799: »En Grafsten af grå Marmor liggande framför Altaret med påhuggen Inscription i Munkefractur och en kalk midt uppå med Hostien öfver ... En runsten ligger i rad med föregående, var aldeles utnött och oläselig [G 22]; likaså 3^{ne} Fragmenter på kyrkogården. En Runsten på kyrkogården å södra sidan, invid Sånghus-dören afteknades [G 21].»

N. J. Ekdahl berättar om sitt besök i Öja 1826 följande: »Efter att hafva tilbragt 12 dagar på resan anlände jag till Gottland den 26 Junii. Busviken var det ställe hvarest jag landsteg. Öja låg nära derinvid och detta blef det första ställe, som fäste min uppmärksamhet. En ädel, ren, enkel och dristig konst framtedde sig i templets bygnad och jag skulle trott denna kyrka af huggen sten och sirade portaler ej ämnad för en landförsamling om ej hennes närmaste systrar vist sig i samma gestalt. — Utanför Chordörren låg en runbeskrifven grafsten, som jag, för den inbrytande skymningen ej med all den noggranhet jag önskat, kunde afteknas [G 21].» Runhällen i kyrkan omnämnes icke av Ekdahl.

Liljegren upptager 3 runristade gravhällar vid Öja kyrka (L 1791-1793 = G 21-23), med inskrifterna efter Helfeling, Wallman och Ekdahl. Dessutom, med hänvisning till Linnæus och Helfeling, sex runhällar »på kyrkogården», utan känd inskrift (L 1794-1799); slutligen också, efter Wallman, det lilla fragmentet i »Prestgårds förstuga» (L 1800 = G 14).

Kyrkoinventarium 1830: »Runstenar: inga».

Carl Säve har år 1844 av stenarna hos Liljegren endast återfunnit två (L 1791 och 1792 = S 168 och 169); den tredje i kyrkan (L 1793 = S 170) har han icke funnit, icke heller fragmentet i prästgårdens förstuga (L 1800 = S 177). Liljegrens »olästa» inskrifter L 1794-1799 upptager han i sin förteckning som S 171-176. På en sten har han kunnat läsa några ord; han ger den nummer L 1794, S 171. På ytterligare två stenar tror han sig spåra runor, men »oläsliga» (S 172, 173 = L 1795, 1796). Två har han icke alls återfunnit (S 174, 175 = L 1797, 1798).

Pastorsämbetet i Öja meddelade år 1922 på riksantikvarieämbetets förfrågan: »3 stenar med runskrift. Av runstenarna äro två uppbrutna från gångbana å kyrkogården och ställda mot kyrkogårdsmurens östra sida [G 26 och 27?], 1 insatt i södra muren [G 21]. Möjligen fins ännu 3 dylika (1 i muren, 2 i gångbanan å kyrkans södra sida) men oläsliga.» Med de båda sista (»i gångbanan å kyrkans södra sida») avses sannolikt G 24 och G 25.

O. v. Friesen återfann vid sina besök i Öja åren 1922, 1923 och 1936 G 21 och fragmentet G 24, men icke G 22 och G 23. Vidare iakttog han tre mycket slitna stenar, på vilka endast obetydliga rester av runskrift kunde spåras (G 25, G 26 och G 27).

21. Öja kyrka.

Pl. 6.

Litteratur: L 1791, S 168. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 356, *Öländska och Gothländska resa 1741* (1745), s. 252; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* I, s. 639 (Linnæus), 681, 747; C. G. Hilfeling, *Resejournal 1799* (F m 57:6), s. 58; N. J. Ekdahl, *Resa på Gotland 1826* (ATA), s. 1; J. H. Wallman, *Öländska och gothländska fornlemningar, 1830* (ATA), fig. 20; J. G. Liljegren & C. G. Brunius, *Nordiska fornlemningar (1826–29)*, nr xcix; J. G. Liljegren, *Runlära* (1830), s. 155; O. Carlén, *Blad ur Gotlands historia, 1862* (ATA), s. 343; E. Brate i *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift* 7: 1 (1888), s. 67; O. v. Friesen, *Anteckningar 1922, 1923, 1936* (UUB).

Äldre avbildningar: Hilfeling, teckning (F m 57: 7 tab. 16; återgiven i Liljegren o. Brunius a. a. nr xcix och i Liljegren, *Fullständig Bautil: L 1791*); Wallman, teckning (a. a. fig. 20; även i Liljegren, *Fullständig Bautil: L 1791*); O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923 (ATA).

Runristad gravhäll. Den ligger nu infälld i kyrkogårdsmuren på södra sidan, rakt S om koret, som den fjärde av de i muren infällda stenarna från kyrkogårdens sydöstra hörn räknat. Tidigare har den legat »på kyrkogården å södra sidan, invid Sånghus-dören» (Hilfeling), »på Kyrkiogården» (Wallin). N. J. Ekdahl fann den också »utanför Chordören».

Gråvit kalksten av mycket god kvalitet. Längd 2,20 m, bredd upptill 1,09 m, nedtill 1,03 m; tjocklek 12–13 cm. Nedtill är hällen bräckt, och en spricka (nu lagad) går tvärs över stenen strax ovanför korsfoten. På några ställen är ytan ganska sliten och ristningen därför grund eller t. o. m. utplånad. Men i stort sett bör den betecknas som väl bevarad. Inskriften börjar upptill mitt i den övre ramen och går sedan runt längs stenens ytterkanter; den är jämnt och vackert huggen, med inskriften något mera sammanträngd mot slutet, där också några binderunor förekomma. Hällens inre upptages av ett vackert kors; foten nedtill är tämligen sliten; och där finnas också några inhuggna figurer (bomärken).

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

✠ iakaubs : synir : a burh : litu : giara : stain : yvir : faþur : sen : ok : [b] roþur : sen : hera :
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

[ni]kulas : sum : ora : kirkiu : ati : men : guþ : uildi : biþ[i]n : fyri : þaira : sialum : ok :
 60 65 70 75 80 85 90 95 100 105 110

hehualdi : ... : syni : þair : huilas : hier : undir · ole : luþar : giarþi : mik
 115 120 125 130 135 140 145 150 155

»Jakobs söner på Burg läto göra stenen över sin fader och sin broder, herr Nikulas, som ägde vår kyrka (d. v. s. var kyrkoherde vid vår kyrka), så länge Gud ville. Bedjen för deras själar och för Hägvald, ... son. De vila här under. Ole luþar gjorde mig.»

Till läsningen: 6 **b** är icke stunget. Bistavarna i 8 **s** äro svaga. 9 **y** tydligt stunget. Intet skiljetecken efter 13 **a**. Runorna 22–25 **giar** äro skadade; om r. 24 har varit **a** eller **e** kan ej avgöras. 32 **y**, 33 **v** äro stungna; likaså 42 **e**, 53 **e**, 56 **e**. Endast en liten del av huvudstaven i 46 **b** är bevarad; 59–61 **nik** äro likaså skadade. Bistavarna i 69 **o** svaga. 82 **e** och 84 **g** äro tydligt stungna; likaså 90 **d**. Övre delen av 92 **b** är bortslagen.

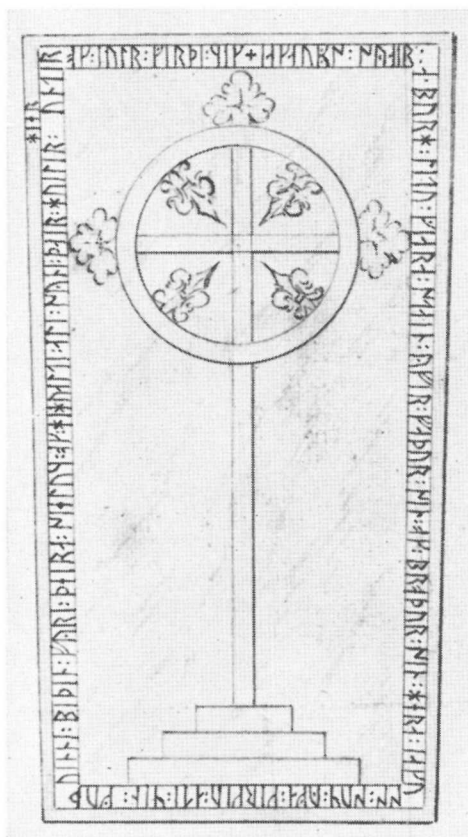

Fig. 21. G 21. Öja kyrka. Efter teckning av C. G. Hilfeling.

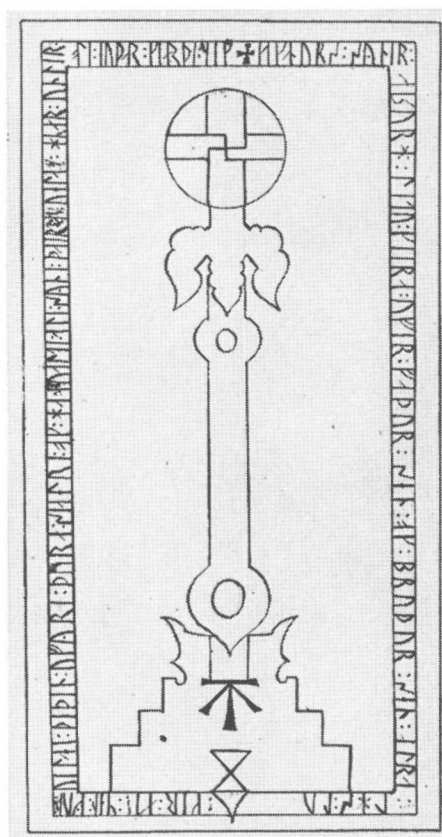

Fig. 22. G 21. Öja kyrka. Efter teckning av J. H. Wallman.

R. 95 **i** är helt borta i den spricka, som här går över stenen. 98 **y** är tydligt stunget. Bistavarna i 102 **a** och 111 **m** äro svaga; likaså i 116 **h**. 115 **e** och 120 **d** äro tydligt stungna. 121 **i** saknar skönjbar bistav; det förefaller knappast troligt, att runan har varit ett **a**. Därefter följer ett stycke, där stenen troligen från början har varit gropig och olämplig för ristning; det är ovisst, om här ha funnits några runor. Ordet 122–125 **syni** är däremot tydligt. Bistaven i 127 **a** är mycket svag. 138 **e** är säkert stunget, men knappast **a**. Stunget är 142 **d**; sannolikt också 146 **e**. R. 147 förefaller vara **l**, men bistaven är mycket svag. 151 **g** är stunget.

Linnaeus: **iakaubs · synir a kurh · litu kaira · stain ufir · faþur : sin · ok : broþur : sin · hera lfu-las-sum · trarkiu : ati mel · guþ : uildi : biþin · fyrri · þiira : sialum : ok : hehualdi · li : suni : þair · huilas : hear : untir : ali : luþar · giarþ : kik.** — Wallin: 114–121 **hehualti li** ; 145–150 **oli : luþar**. — Hilfeling: 6 **p**, 114–124 **hihualti : ali**, 145–150 **ok : iulr**. — Wallman: 114–121 **haþualti : ali**, 145–150 **oli : euþar**. — Ekdahl: 59–65 **niþulis**, 114–124 **nihuls : sial**, 145–150 **oli auþir**. — Säve: 6 **p**, 59–65 **nikulas**, 69–71 **oya**, 114–121 **hehualdi : al-**, 145–150 **oli : euþar**. Om 69–71 anmärker Säve: »L. har **uia**, hvilket bestämdt är oriktigt; — de mycket nötta runorna likna visserligen **nya** (ack. sg.f. novam), men de kunna dock äfven läsas för **oya** (gen.pl.f. insularum), hvilket sista är så mycket antagligare, som detta just utgör den rätta Gutniska formen för socknens namn (*Oyar*, f.pl.)» 87–91 »**uilti** (I. **uildi**) skulle möjligen äfven kunna läsas: **uila**, hvilket dock icke gifver någon mening; L:s **uinni** är alldeles oriktigt.» Inskriftens sista del omskriver Säve »med hyfsad text»: »*Heghwalda all(ir) syni(r) þair hwilas hair undir. Oli Euþar giarþi mik.*» — v. Frie-

sen: 6 **b**, 59–65 – **kulas**, 66–71 **sum : ora**, 114–124 **hehualdi · -l-**, 145–150 **öli : lupar**. Om r. 147 anmärker v. Friesen: »Mycket svagt spår av l-bistav . . . l-läsning bör betraktas som ganska säker. Intet spår av stingning hos **u** i **lupar**.»

Stenen har blivit ristad till minne av Jakob **a burh** av hans söner och över herr Nikulas Jakobs son av hans bröder. **a burh** avser antingen gården Burge i östra delen av Öja sn eller, kanske snarare, en plats i närheten av Burgsvik vid västra kusten. Ordet *burg* betecknar på Gotland en strandklippa, en tvärbrant bergvägg och marken därovanför, sålunda både klinten och högländet, även landhöjden ovanför havsstranden; jfr Hoburg, Torsburg. Se härom *Gotländsk ordbok* 1 (1918–40), art. *borg* (s. 81); C. J. O. Laurin, *De paroeciis Gothlandiæ Burgs et Stånga* (diss. Ups. 1842, præs. J. H. Schröder). Landborgen på Öland, se SAOB: L 167. Burgsvik är ursprungligen namn på den långa viken, och denna bör rimligtvis ha blivit uppkallad efter någon burg, även om terrängen kring själva hamnplatsen är slät och jämn, utan nämnvärda höjder. Uttrycket **a burh** förekommer även på gravhällen G 67 Sproge.

Herr Nikulas »ägde vår kyrka», d. v. s. han var sockenpräst i Öja, **men : guþ : uildi**, d. v. s. så länge det var Guds vilja, så länge Gud unnade honom att leva.

Tolkningen av 112–125 **ok : hehualdi : . . . : syni** är osäker, redan därför att läsningen på några punkter är oviss. »Och Hägvaldes alla söner» är omöjligt, dels därför att r. 121 är ett tydligt i utan spår av någon bistav, sålunda icke **a**, dels därför att ett **ali : syni** alla söner knappast kan vara en nominativ (*allir synir*) med i båda orden utelämnat *-r*. Även sakligt förefaller en upplysning »Och Hägvaldes alla söner de vila här under» egendomlig i samband med inskriftens början. Vad som har följt närmast efter 114–121 **hehualdi** kan nu ej avgöras, då stenytan är svårt skadad, men ett **ola** förefaller fullt tänkbart, särskilt med hänsyn till äldre läsningar. Man skulle visserligen vänta prepositionen *fyri* upprepad, men nödvändigt är det ju icke, och det började nu bli trångt om utrymmet. Jag är sålunda böjd för att uppfatta stycket 112–125 **ok : hehualdi : . . . : syni** som en dativ, styrd av **fyri**: »Bedjen för deras själar och för Hägvald Ola son (Oles son)».

Stenhuggaren omtalar till slut sitt namn, eller rättare: han låter den färdighuggna stenen omtala sin upphovsman: »Ole **lupar** gjorde mig.» Verket prisar självt sin mästare. Liknande uttryck förekommer på stenstolparna vid Sigräifs (G 8): »Olav söder gjorde oss.» Jfr också G 3, 51, 55, 58(?), 63.

Om mansnamnet *Jakob* se ovan G 13, om *Nikulas* G 11. Namnet *Ole*, kortform av *Olafr*, förekommer även i inskriften G 36; om *Olafr* se G 8.

Namnet *Hägvaldr*, *Hägvaldi* förekommer även i inskriften på Etelhemsfunten (G 97), vidare på en av stenarna vid Hejnums kyrka (S 53), möjligen i ännu ett par inskrifter (S 7, S 61). En »dominus Petrus Hegwaldi, curatus huius ecclesie, natus in Burs» (död 1494) omtalas på en gravsten i Stånga kyrka (Lindström nr 184). I franciskanernas i Visby necrologium möter namnet Hägvald: »Hegualdus et consors de Gardha» (G. Lindström, *Anteckningar om Gotlands medeltid* 2, 1895, s. 492). Hägvalds (Hägvals) är namn på gårdar på olika håll på Gotland: i Gerum och i Linde, i Vänge och i Vallstena. Om ett nyfunnet, östgötskt belägg på namnet *Hägvaldr* se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1958, s. 255 f.

pair : huilas : hier : undir: liknande uttryck på gravhällarna G 63 Silte och G 65–67 Sproge.

22. Öja kyrka.

Litteratur: L 1792, S 169. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 356, Öländska och Gothländska resa 1741 (1745), s. 252; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 640 (Linnæus); C. G. Hilffeling, *Resejournal* 1799 (F m 57:6), s. 58; J. H. Wallman, *Öländska och gothländska fornlemningar*, 1830 (ATA), fig. 50; P. A. Säve, *Gotland* 1864 (hs S 40 n i UUB), s. 54, *Reseberättelse* 1864 (ATA), s. 167; E. Brate i *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift* 7:1 (1888), s. 67; O. v. Friesen, *Anteckningar* 1923 (UUB).

Avbildning: Wallman, teckning (a. a. fig. 50; även i Liljegren, *Fullständig Bautil*: L 1792).

Runristad gravhäll. Den är omtalad redan av Carl Linnæus år 1741 (1745): »Öja-Kyrka ... hade en Runsten in uti sig, som til en del läsas kunde.» Den låg enligt Hilfeling i kyrkan framför altaret, i rad med en gravsten »med påhuggen Inscription i Munkefractur» (=Lindström nr 410). Den var »aldeles utnött och oläselig», varför Hilfeling icke ens gjorde ett försök att avteckna den. J. H. Wallman har emellertid efterlämnat en bild. Carl Säve har granskat inskriften år 1844. P. A. Säve 1864 (hs S 40 n): »Grafsten (C. S. 169), s. i choret ... omkr. ringen et kors. (Runor på stenens v^a och s^a sidor).» — Enligt v. Friesen »ej återfunnen 1923».

Inskriften har tydligen varit svårläst, vilket redan Linnæus anmärker. Början är otvivelaktigt bäst läst av Linnæus. Vi följa därför här hans text, så långt den räcker. För senare delen har Säve företrädde framför Wallman.

Inskrift (enligt Linnæus och Säve):

+ **hiar : huilis : untir : rinm : untr : i ayu : bipin : aler : furir ... herra : nap : hab ... [s]ial ... kiara : betar : hinsarfa :**

»Här under vilar -mund i Öja. Bedjen alla för ... Herres nåd ... själ ... göra Peter Hinsarve.»

Wallman (1830): **hiar : huilis undir : roniuhi ... : i ouu : bipin : al ... fyrir r herra nap : hābn ... sial ... e ... - ... kiara : þeta ... l ... hinarf ...**

Säve (1844): **hiar : huilis : untir : ran** (el. **han**) ... **i ayu : bipin : al ...** Återstoden av Säves läsning se i huvudtexten ovan. Med »hyfsad text», d. v. s. i forngutniskt normaliserat bokspråk, återger Säve inskriften så: *Hiar huilis undir ... Bipin al[lir, et wars] Herra nap h[i]a[l]pi [hans s]ial ... giara Petar Hinsarfa. hialpi*: »gissadt efter stenens **hab ...**; men kanske är det *hafi* (med **b** för *f*)?»

Säve har icke observerat, att inskriften innehåller ortnamnet **i ayu**, d. v. s. *i Öyu* i Öja. Mansnamnet har möjligen varit *Ragnmund* eller *Ramund*, fsv. och fno. *Ramund*, äldre *Ráðmundr*.

Någon gård Hinsarve finns icke i Öja sn. Det kan ha varit ett ursprungligt *Hipinsarfi*, innehållande det välkända mansnamnet fsv. *Hipin*, isl. *Hedinn*.

Om namnet *Petar* se G 2. Om uttrycket *Petar Hinsarva* se G 78.

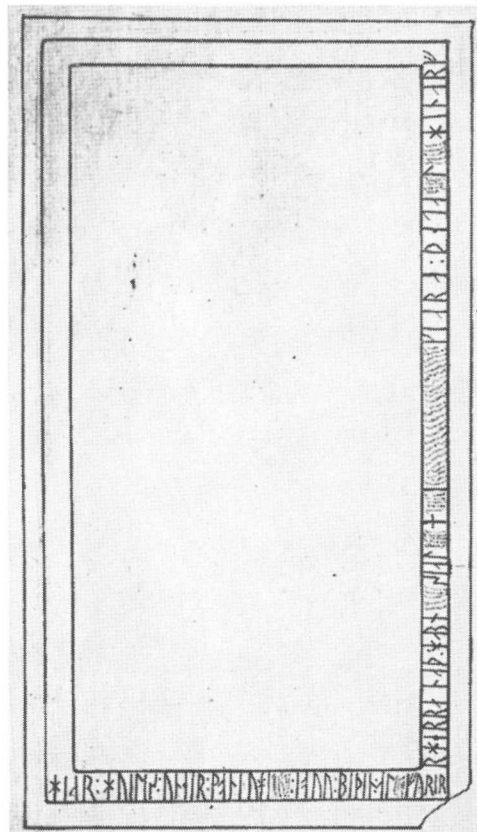

Fig. 23. G 22. Öja kyrka. Efter teckning av J. H. Wallman.

23. Öja kyrka.

Litteratur: L 1793, S 170. J. H. Wallman, Öländska och gothländska fornlemningar, 1830 (ATA), fig. 22.

Avbildning: Wallman, teckning (a. a. fig. 22; även i Liljegren, Fullständig Bautil: L 1793).

Fragment av en runristad gravhäll. Wallmans teckning från år 1830 är vår enda källa. Stenen återfanns icke av Carl Säve 1844, och den har även sedan varit försvunnen.

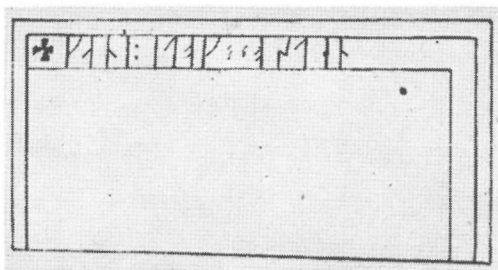

Fig. 24. G 23. Öja kyrka. Efter teckning av J. H. Wallman.

Inskrift (enligt Wallman):

✠ kani : itok : osten ...

Inskriften ger ingen tolkbar mening. Förmodligen har den varit mycket sliten och icke kunnat säkert läsas av Wallman.

24. Öja kyrka.

Pl. 6.

Litteratur: S 171. O. v. Friesen, Anteckningar 1923 (UUB).

Äldre avbildning: O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923 (ATA).

Fragment av runristad gravhäll. Det ligger i kyrkgolvet, i stora mittgången, strax V om korsgången. Längd 1,04 m, bredd 0,92 m. Stenen är stympad i båda ändarna, därtill mycket hårt sliten, så att endast delar av ramlinjen med några få runor kunna skönjas. På mitten har funnits ett inristat kors.

Säve, som år 1844 har granskat den redan då tydligen mycket nötta inskriften, identifierar stenen med en av de fem, som enligt Liljegren (Linnæus, Helfeling) tidigare ha funnits på kyrkogården.

Inskrift:

... sta -- y --- r sen : s ...

» ... sten över sin son ... »

Säve 1844: ... ris : haluols ... s - a ... sen : sun. — v. Friesen 1923: ... sta sen : s ...

25. Öja kyrka.

Pl. 7.

Litteratur: O. v. Friesen, Anteckningar 1936 (UUB).

Runristad gravhäll. Den ligger i kyrkgolvet på södra sidan av G 24. Röd kalksten (Hoburg). Längd 1,88 m, bredd 1,00–0,97 m.

Det har en gång varit en mycket vacker gravhäll. Korset på stenens mitt är ganska väl bevarat. Runinskriften tycks ha varit kort. Endast några få runor återstå att läsa i nedre högra hörnet:

... ok : ... h : am --

R. 3 kan även ha varit n. R. 6-7 trol. en, men endast huvudstavarna äro bevarade. Sålunda ordet *Amen* (jfr G 15).

»Stenen synes att döma av den regelrätta korsteckningen ha tjänat som altarbord. Sedermera har den gjorts till gravvård, vilket framgår av en inskrift i ringen till stora ringkorset på stenens mitt: HANS NIELSON HEM M 1602» (v. Friesen). I samband med denna sekundära användning som gravsten torde den ursprungliga inskriften med runor ha blivit bortslipad.

26. Öja kyrka.

Pl. 7.

Litteratur: O. v. Friesen, Anteckningar 1923 (UUB).

Äldre avbildning: O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923 (ATA).

Runristad gravhäll, nu infälld i kyrkogårdsmuren på norra sidan, den fjärde infällda stenen från kyrkogårdens nordöstra hörn. Den stod år 1923 »lutad mot kyrkogårdsmurens insida strax norr om östra grinden» (v. Friesen).

Kalksten med ojämn yta, i vilken talrika hårda stenar äro inlagrade. Ganska olämplig för ristning. Stenen är avslagen både upptill och nedtill, därtill hårt vittrad, varigenom det mesta både av ornamentik och inskrift har gått förlorat. Inskriftens ramlinjer äro djupare huggna än runorna. Längd ung. 1,92 m, bredd ung. 1,05 m. På stenens mitt har funnits ett vackert kors.

Endast några spridda runor kunna iakttagas, särskilt på h. sidan upptill, men icke något enda helt ord har kunnat läsas.

Inskrift:

✠... kl : ai - - era - ... tae ... : ... k - - ...

27. Öja kyrka.

Pl. 2.

Litteratur: O. v. Friesen, Anteckningar 1923 (UUB).

Äldre avbildning: O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923 (ATA).

Runristad gravhäll, nu infälld i kyrkogårdsmuren på södra sidan, den tredje infällda stenen från kyrkogårdens sydöstra hörn. Den stod 1923 »t. v. om ingångsporten till kyrkogården» (v. Friesen). Längd 2,07 m, bredd 1,20-1,06 m.

En starkt vittrad och skadad sten, där endast en liten del av runinskriften nedtill i h. hörnet återstår. Upptill är på stenens mittyta en i senare tid inhuggen sköld med ett bomärke och ett par runor.

Inskrift:

... al - - ... ri ... ok b - - ar kiarþu mik

» ... och ... gjorde mig.»

v. Friesen: ... li ... i bo : iargru mik.

Prästgården, Öja sn.

Fragment av en runristad gravhäll, numera förkommet, från Hamra kyrka (L 1800, S 177). Se ovan G 14.

28. Fide kyrka.

Pl. 8.

Litteratur: S 167. N. J. Ekdahl, Resa på Gotland 1826 (ATA), s. 4; O. v. Friesen, Anteckningar 1923 (UUB).

Äldre avbildning: O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923 (ATA).

Runristad gravhäll. Den har tidigare legat i golvet i kyrkans mittgång, under själva tornbågen. Vid restaureringen 1951 flyttad till sin nuvarande plats, strax V om korportalen på kyrkans södra sida.

Rödgrå kalksten. Längd 1,45 m, bredd 1,20 m. Stenen torde ursprungligen ha varit helt kvadratisk, men den är stympad på h. sidan, varvid hela ramen (med ev. runinskrift) har gått förlorad. Stenens yta är ojämn, hårt sliten.

Stenens ursprungliga plats har sannolikt icke varit i kyrkgolvet, utan på kyrkogården. Möjligen har den blivit kanthuggen vid inflyttningen, för att den skulle passa på en avsedd plats i golvet.

Mitt på stenen är inhugget ett enkelt s. k. S:t Georgskors. Från de fyra korsarmarna utgå band, som utgöra ramar för inskrift. I de band, som gå nedåt, till vänster och till höger, finns ännu delvis läsbar runinskrift; i det uppåtgående bandet har aldrig funnits några runor.

Inskriften är första gången omtalad av N. J. Ekdahl i hans reseberättelse 1826: »Den 29 juni besökte jag Fide kyrka och fann östan om Sakristian en grafsten med munkstil ... En runsten fins äfven af en vid namn Huglaiker (fragment).» Carl Säve har funnit stenen 1844 och läst betydligt mera av dess inskrift, ehuru delvis ganska felaktigt. v. Friesen har granskat den 1923 och därvid fått fram allt som ännu är möjligt att läsa.

Enligt pastorsämbetets meddelande till Riksantikvarien 1922 funnos »inga runstenar» i Fide kyrka.

Inskrift (supplerad efter v. Friesen):

hehlaikr : kiarþ : istan [þani : ... riñ :] ok : aupulfr [: : þair litu : giar ...]

5 10 15 20 25 30 35 40 45

»Häglaik gjorde denna sten ... Katrin(?) och Audulv de läto göra ...»

Till läsningen: De 3 första runorna äro skadade, men namnet 1–8 **hehlaikr** är fullt säkert. Det är också den enda del av inskriften, som Ekdahl har läst. 9 **k** är sannolikt icke stunget; det kan icke heller läsas som **f**. Skiljetecknet **:** har ristaren felaktigt satt framför i stället för efter 14 **i**. Bistaven i 16 **t** är svag. Intet skiljetecken efter 18 **n**. Bistaven i 19 **þ** är ytterst svag. Även 20 **a**, 21 **n** något osäkra. 22 **i** svagt; tycks sakna bistav. — Början av inskriften i v. korsarmen är förstörd. Av 23 **r** finns endast bistavens nedersta del, likaså

nedre delen av 24 **i** och 25 **n** svagt. Läsningen 23-25 **rin** förefaller dock vara säker; så även v. Friesen. Bistavarna i 26 **o** äro mycket korta. Huruvida r. 28 har varit **a** eller **o** (v. Friesen), kan ej säkert avgöras. F. ö. är namnet säkert. Bistavarna i 35-36 **pa** äro svaga. 38 **r** är säkert. 43 **g** är stunget. 44-45 **iar** osäkra, skadade.

Carl Säve har läst: **hehlaikr : kiarþ : i sta[n] þið ... iñetk : auþulfr : þaṅr : [s]alu : þaira** (el. **kalrat?**) ... Han återger detta på forngutniska: *Heghlaikr giarþi stain þissan ... Auþulfr ... salu þaira ...*

O. v. Friesens läsning 1923 överensstämmer helt med min granskning 1944 och 1961, med undantag av sista ordet, som v. Friesen med tvekan har läst **get**.

Namnen *Häglaikr* och *Auþulfr* äro icke kända från andra gotländska inskrifter. Om kvinnonamnet *Katrin*, *Karin* se G 29.

29. Fide kyrka.

Litteratur: J. Peringskiöld, *Monumenta Sveo-Gothorum* (hs i Kungl. Bibl., sign. F h), Vol. 8, bl. 101.

Avbildning: Teckning av okänd i Peringskiöld a. a.

I Peringskiölds samling *Monumenta Sveo-Gothorum* finns en teckning av en sten med runinskrift, som skall ha funnits på kyrkogården i Fide, på norra sidan av kyrkan: »In lapide Runico ad Septentrionale latus Templi Fiedensis Gothlandorum sito.» Senare uppgifter om en sådan runristad gravhäll saknas. Den har icke blivit upptagen i Liljegrens och Säves samlingar.

Inskrift (enligt Peringskiölds *Monumenta*):

✠ þessan : stain : lit : kiera : rarin : si : trigs : buir : butaþu : sina : totur :

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

»Denna sten lät Karin Sigtryggs dotter göra över Botaid, sin dotter.»

Till läsningen: 20 **r** torde vara felläsning för **k**, och 32 **b** för **y** (eller **i**). 12 **l** och 14 **t** ha sannolikt felaktigt blivit tecknade som **n** och **a**. Efter 39 **a** har kanske funnits ett **i**, som tecknaren har förbisett. Inskriften förefaller ha varit tydlig och lättläst.

Namnet *Sigtryggr* finns också på en gravhäll i det närbelägna Havdhem, G 42, dessutom på S 11.

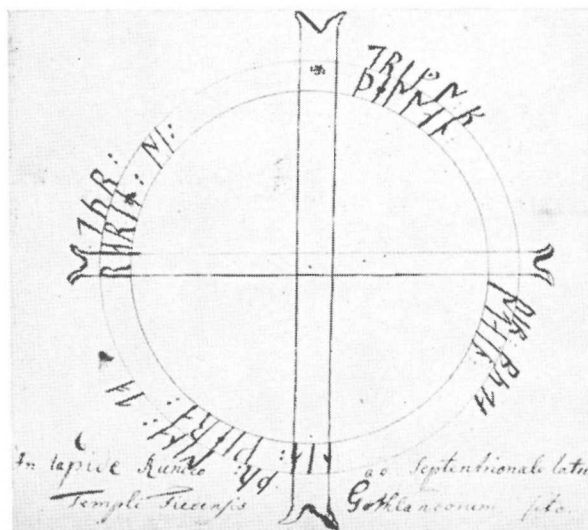

Fig. 25. G 29. Fide kyrka. Efter teckning i Peringskiölds *Monumenta*.

Botaiþ Botaid synes ha varit ett vanligt kvinnonamn på Gotland; det förekommer i ett flertal runinskrifter (se G 12). Detsamma är fallet med det från helgonkalendern hämtade *Katrin*, *Karin*; det är belagt utom här i inskrifterna på G 35, 42 och 60, möjligen har det också en gång funnits i den skadade inskriften G 28 i Fide kyrka.

30. Fide kyrka.

Litteratur: L 1790, S 166. C. G. Hilfeling, Resejournal 1799 (F m 57: 6), s. 53.

C. G. Hilfeling 1799: »Ett fragment af en Runsten låg på Fide kyrkogård men aldeles utslitit och oläsligt.» Carl Säve fann fragmentet år 1844 och läste runorna

... iþ ok ...

Det har förgäves sökts av v. Friesen 1923 och vid inventeringen 1944.

O. v. Friesen har vid sitt besök i Fide den 11/7 1923 antecknat, att strax Ö om stenen G 28 (som då låg i kyrkans mittgång, på annan plats än nu) »ligger i mittgången en enkelt korsmärkt sten men utan runor, dock av en typ där runor plä träffas. I södra korportalen utantill en sten med korsfoten bevarad men resten bortflagrad.»

31. Fide kyrka.

Pl. 9.

Litteratur: S. B. F. Jansson, Rapport till Riksantikvarien 2/3 1951 (ATA).

Runristningar i kalkputs.

Under restaureringsarbeten i kyrkan på 1940-talet ha några i den gamla kalkputsens inristade runföljder kommit i dagen. Vid min inventering den 26/8 1954 ha följande antecknats:

a) På norra väggen i koret, t. h. om väggskåpet (runföljden 14,5 cm lång, 1,5 cm hög):

I * + M M : M Y + R + K M

ihesus : naþarenuþ

Längre åt höger (runföljderna 10 resp. 16 cm långa, intill 3 cm höga):

I I I B A M

iacobus

M I I R + K I I M

Iu I laurencius

Ett stycke nedanför (runföljden 12,5 cm lång, intill 3 cm hög):

Y I I I I Y I I

muttonmu -

b) På triumfbågens norra del, östra väggen (vid sidan av en människofigur; runföljden 6 cm lång, 4 cm hög):

olauir

c) På södra väggen i koret, V om korportalen (ovanför gravhällen G 29; runföljden 24 cm lång, intill 3,5 cm hög):

paupi : i braipūmiuþ

R. 4 **p** kan möjligen ha varit **b**.

»Ihesus Nasareus», d. v. s. Jesus från Nasaret. Samma inskrift förekommer på en kyrkvägg i Lye (G 104).

»Jacobus» och »Laurencius» avse förmodligen aposteln Jakob (festdag 25 juli) och helgonet-martyren Larurentius (S:t Lars, med festdag 10 aug.). Som personnamn ha de formen *Jakaup* (*Jakob*, se G 13) och *Lafrans* (S 1, 9, 35).

»Olav» torde däremot avse en verklig person, vars gestalt ristaren till på köpet har ritat av på kyrkväggen i en naiv teckning.

32. Anderse, Fide sn.

Pl. 12.

Litteratur: O. v. Friesen, Anteckningar 1923 (UUB).

Äldre avbildning: O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923 (ATA).

Fragment av en runristad gravhäll. Funnet vid rivning av ett flistakshus vid Anderse, tillvarataget av kyrkoherde K. Österberg i Öja och förvarat av honom i Öja prästgård. Det granskades där av O. v. Friesen den 10 juli 1923. Det söktes förgäves 1944 och 1961 såväl vid Öja prästgård som i Botarve hembygdsgård.

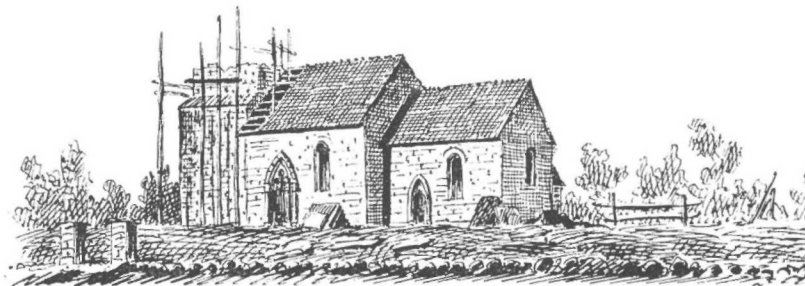
Kalksten. Fragmentets bredd 0,53 m, höjd 0,47 m. Mitt på stenen finns nedre delen av ett kors med början av korsfoten.

Inskrift:

... **o** : sunutahr ...

»... **o** söndag (d. v. s. söndagsbokstav för året) ...»

Av första runan finns endast nedre bistaven i behåll, men dess placering ger otvivelaktigt vid handen, att runan har varit **o**. Inskriften har innehållit en datering. Den har kommit till under ett år, då söndagsbokstaven var runan **o** (d. v. s. lat. D).

Näs kyrka.

Den äldsta uppgiften om gravhällar med runor vid Näs kyrka finns i Hilfelings reseberättelse 1799 (F m 57: 6). Sedan han har omtalat G 33 och meddelat dess inskrift, fortsätter han: »2no Stenar lågo strax innanföre kyrkodören, men af Tramp så utsletne at man med möda kunde se om Runor derpå funnits, men intet fullt ord kunde med säkerhet läsas.» Liljegren uppför i sina *Runurkunder* dessa två stenar med nummer L 1787 och L 1788, utan känd inskrift. Carl Säve antecknar dem i sin förteckning som S 159 och S 160, »ej återfunna».

Kyrkoinventarium 1830: »Likstenar i kyrkan 8, på kyrkogården 16, bland hvilka en runsten, svårigen läslig.» Sannolikt är det G 33, som avses.

Carl Säve har år 1844 endast påträffat G 33. Men 20 år senare lämnade hans broder Per Arvid Säve i sin reseberättelse 1864 det första meddelandet om G 34; den hade blivit funnen på kyrkogården år 1856.

33. Näs kyrka.

Pl. 10.

Litteratur: L 1789, S 158. C. G. Hilfeling, Resejournal 1799 (F m 57: 6), s. 97 f.; N. J. Ekdahl, Resa på Gotland 1826 (ATA), s. 6; Kyrkoinventarium 1830 (ATA); C. Säve, Brev till P. A. Säve den 20/10 1856 (hs R 623: 5 i UUB, s. 561); P. A. Säve, Gotland 1864 (hs S 40 n i UUB), s. 48, Reseberättelse 1864 (ATA), s. 164; Länsmansrapport till Konungens Befallningshavande i Gotlands län 24/5 1884 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar 1922, 1923 (UUB); V. Jansson, Runsten från Bro socken, Gotland (i: APhS 10, 1935, s. 7 f.); L. Hellberg, De gotländska ortnamnen på -städe och -städar (i: Namn och Bygd 46, 1958), s. 31, 86, Om språklig och saklig ortnamnsforskning (1960), s. 29.

Äldre avbildning: O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923 (ATA).

Runristad gravhäll. Den ligger nu på kyrkogården invid kyrkväggen på kyrkans norra sida.

Ljusgrå kalksten, med jämn, vacker yta. Längd 2,15 m, bredd 1,19–1,14 m. På mittytan är stenen prydd med två kors.

Stenen har ursprungligen legat »sunnanom kyrkan» (Ekdahl). År 1864 stod den »vid chor-muren» (P. A. Säve). Mot slutet av 1800-talet blev den bortförd och använd som trappsten vid Sigsarve gård. Den fördes på 1890-talet tillbaka till kyrkan och fick troligen då sin nuvarande plats.

Stenen har omkring 1750 på nytt använts som gravsten, och den har då fått en ny inskrift nedanför de båda medeltida korsen. Där står med latinska bokstäver (antikva):

»Christus är mitt lif och döden är min winning. Philip: 1 v: 21.

Anno 1754 D: 29 october døde före ... Lars ... ns ålder ... des kära hustru ... rlig och gudfruchtig Barbro Maria Clasdotter Göring. Denne sten tilhør husbonden Iacob N. S.: den yngre Sigsarfwe.»

Hilfeling anmärker: »På kyrkogården lästes en Runsten som nyligen till inscription tycktes wara renoverad.» Det är utan tvivel den nya inskriften som han härmed åsyftar.

Ytan är hårt sliten genom trampning under den tid, då den låg som trappsten. Icke minst gäller detta om den sekundära inskriften på mitten. Runorna utmed kanterna ha varit mera skyddade.

Inskrift:

+ **rupui : af ronum : hehuiþa burna : i hangnasteþu - : han lit gera stain : yvir sen : husbonda**

botulf ok olaf sen sun bipin firi þaira sialum

70 75 80 85 90 95 100

»Rudvi från Rone, dotter till Hägvid i Hagnestäde, hon lät göra stenen över sin man Botulv och sin son Olav. Bedjen för deras själar.»

Till läsningen: Inskriften är i stort sett tydlig och väl bevarad. Skiljetecken torde icke ha funnits efter 7 f, 19 a, 25 i, 40 n, 43 t, 47 a, 56 r och över huvud taget icke i den senare delen. 20–24 **burna** är fullt klart. 29 g är stunget, likaså 34 e, 44 g, 45 e. I övre h. hörnet är inskriften skadad; r. 37 är helt borta i en grop, 38–40 **han** äro defekta. Alla runorna i ortnamnet 26–37 **hangnasteþu-** äro fullt tydliga utom den sista. 53 y är upp-och-nedvänt. Det är tydligt stunget, liksom 58 e och 66 d. 68 b är svårt slitet och synes svagt. Nedre bistaven i 74 o är ytterst svag. Runorna 77–78 **af** äro slitna. R. 77 kan ha haft två bistavar, sålunda o; men a förefaller sannolikare.

Hilfeling: 20–24 **burga**, 76–78 **olef**. — Ekdahl: 20–24 **burna**, 29 g; r. 37 saknas; 76–78 **olif**. — Säve: 20–24 **burna**, 76–78 **olaf**.

N. J. Ekdahl: »Den 3 juli gick jag till Nähs hvarest träffades en tämmeligen tydlig runsten ... Denna grafsten har flera egenheter hvaraf des ålder torde kunna bestämmas. 1° är runan ϕ ej till finnas på runstenarna vid Lye af 1449. 2° är \lfloor i yvir antingen Romarnas V eller den vanliga runan \lceil vänd och stungen, hvarutom åter förekommer \lceil der de äldre bruka ψ . 3° begagnas \uparrow som β . Detta allt tillsammans antyder at stenen är från slutet af 1400- eller början af 1500-talet, hvarunder han dock ej kan vara, som bevisas af den katholska anmaningen till bön för de dödas själar.»

Rudvi tycks ha varit ett vanligt kvinnonamn på Gotland; det förekommer även på G 13(?), 63, 100 och S 114. Se vidare G 13. — *Rupvi af Ronum*: jfr *Jakaupr i Litlaronum* G 99. — **hehuiþa burna** Hägvids dotter: om ordet *burna* f. dotter se V. Jansson i *APhS* 10, s. 1 f. **hehuiþa** är genitiv av ett mansnamn *Hägviþr* (gen. *Hägviþar*); det förekommer även i G 119 Anga kyrka och i en inskrift i Klinte kyrka; det ingår i ortnamnet *Hägvide*, som förekommer på åtminstone 6 olika ställen på Gotland, bl. a. i Vamlingbo sn; jfr också *Hägdarve* av **Hägviþararfa* i 4 gotländska socknar.¹

i **hangnasteþu-**: detta ortnamn är numera försvunnet (G. Lindström, *Anteckningar om Gotlands medeltid* 1, 1892, s. 51; H. Gustavson i *Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift* 1938, s. 20, 21). Av sammanhanget synes framgå, att det har legat i Rone sn: »Rudvi från Rone, dotter till Hägvid i Hagnestäde.» Man kan förmoda, att det har varit namn på en större bebyggelse (en by), som har upplösts i mindre enheter (gårdar) med egna namn. Detta kan ha varit anledningen till att namnet har försvunnit. Det är påfallande, att i den centrala bygden i Rone sn förekomma flera klumpar av gårdar med namn på *-arve*. Dessa äro relativt sena och kunna ha ersatt ett äldre Hagnestäde. Detta namn har innehållit som förled ett mansnamn, fgutn. fsv. *Hagne*, isl. *Hogne*; jfr *Hagnesta*, Helgona sn och Eskilstuna, Södermanland, *Hagnastapir* (1346 m. fl.), Brunflo sn, Jämtland (nu Håkanstad).

Mansnamnet *Botulfr* förekommer i ett stort antal runinskrifter: G 33, 67, 80, 102, 103, 126, S 1, 2, 7, 21, 25 och 102. Likaså i de latinska inskrifterna (G. Lindström, *Anteckningar om Gotlands medeltid* 2, 1895, s. 52 f.): nr 11 Barlingbo, 21 Björke, 30 Bunge, 67 Fide, 117 Väte, 124 Hørsne, 188 Tingstäde, 387 Visby.

¹ H. Gustavson, *Gotlands ortnamn* (i: *Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift* 1938), s. 45.

Det är jämte *Botviþr* det vanligaste av de många sammansättningarna med förleden *Bot-*. *Botulfr* och *Botviþr* Botvid äro båda helgonnamn. Om *Botulfr* se även N. Lithberg och E. Wessén, *Den gotländska runkalendern 1328* (1939), s. 92 f. Om namn på *Bot-* se G 12, 35 och 36.

Om ordet *husbonde* m. make, man se G 3.

34. Näs kyrka.

Pl. 10.

Litteratur: P. A. Säve, Gotland 1864 (hs S 40 n i UUB), s. 48, Reseberättelse 1864 (ATA), s. 164; O. v. Friesen, Anteckningar 1923 (UUB).

Äldre avbildning: O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923 (ATA).

Fragment av en runristad gravhäll. Det förvaras i sakristian, uppställt i nordvästra hörnet. Tidigare låg det på kyrkogården på norra sidan av kyrkan, strax intill kyrkväggen.

Rödaktig kalksten med tämligen grovt gryt och fläckig yta. Längd på h. sidan 1,15 m, vid mitten 0,89 m, bredd 0,80–0,85 m. Stenen är mycket tjock, 16–20 cm. Baksidan är ojämn, och kanterna äro grovt tillhuggna, icke tilljämna.

Endast nedre delen av gravhällen är bevarad. Den är ganska hårt sliten och skadad genom tramp och vittring. Övre delen saknas med korset, sannolikt omkring hälften av den ursprungliga hällen. Båda hörnen nedtill äro också avslagna.

Mitt på stenen har funnits ett kors. Den bevarade nedre delen av korsstammen har nedtill varit sirad med lilja och blomverk. T. h. om korset står en man, klädd i kjortel och med krökt stav i vänstra handen, möjligen en biskop med kräkla.

Stenen blev enligt P. A. Säve funnen i kyrkogården år 1856.

Inskriften börjar med ett kors på h. sidan och har sedan följt stenens ytterkanter. Den är delvis skadad och därför fragmentarisk. En inskrift, mycket utnött, har även funnits på korsets stam.

Inskrift:

+ -iki-**iþr** : kr - k₅ - k₁₀ - r₁₅fi h -- lit gera hua - ... þia₃₅þ₄₀ : sina : husfruy ... synir : ...
 ... : k₅₅ - - - ui₆₀þi ... +

»... han lät göra gravvalv ... -tjaud, sin hustru ... söner ...»

Till läsningen: Av bistav i r. 1 finns intet kvar; **l** är möjligt, även **p**. Alla runorna 5–8 **-iþr** äro fragmentariska, osäkra, men **uiþr** är sannolikt. 9 **k** är icke stunget. R. 11 är sannolikt **a**, icke **o**. Bistaven är lågt ansatt för att undvika en fördjupning i stenytan. R. 13 har sannolikt varit **u**, men toppen är skadad, r. 15 ganska säkert **r**. 16–18 **fi h** säkra. 24 **g** och 25 **e** äro tydligt stungna. Mellan 30 **a** och 32 **þ** har på det avslagna hörnet funnits plats för (högst) 10 runor, sålunda **hualf : yvir** jämte förleden i ett kvinnonamn på **þiaþ**. Denna måste ha varit mycket kort, sannolikt två (högst tre) runor. Runorna i ramen nedtill äro tydliga. 48 **y** är stunget (med två punkter?). På v. sidan kan endast ordet 49–53 **synir** urskiljas. 50 **y** är tydligt stunget. Därefter är ytan trasig. — På korsstammen framträda enstaka runor och fragment av runor, men någon sammanhängande inskrift torde vara omöjligt att erhålla. R. 54 är **k** eller möjligen **h**. 58–60 **uiþ** är säkert; r. 61 kan ha varit **r**.

P. A. Säve: 9–17 **kroku - -fi**. — v. Friesen: **kikiuiþr : krak[uar]fi han lit gera hua[lf þita yfir : ro]þiaþ : sina : husfruy ... r synir ... knituiþ ...**

Inskriften har börjat med ett mansnamn på *-viþr*, åtföljt av ett attribut på *-arfi*; tyvärr äro förlederna i dessa båda ord omöjliga att fastställa. Namnet kan, av de bevarade resterna att döma, mycket väl ha varit *Liknviþr*; se om detta mansnamn G 99. Mannen har låtit göra gravvalv och rista gravhäll över sin hustru. Hon har haft ett namn på *-þiaþ* med en kort förled; v. Friesen har föreslagit *Ropiþiaþ* (se S 51). Om kvinnonamn på *-þiaþ* (*Hallþiaþ*, *Botþiaþ*) se G 3 och G 35. — Ordet *hualf* n. gravvalv även i inskrifterna på G 7, 65, 101, 123, 137, S 94, 96. — Om ordet *fgutn. husfroyia* f. husfru se G 3.

Drakarve, Näs sn.

Pl. 11.

Litteratur: P. A. Säve, Reseberättelse 1864 (ATA), s. 165; R. Steffen, En runristad stenpelare vid Drakarve i Näs socken (i: Gotländskt arkiv 6, 1934, s. 64 f.), Grindstolpen vid Drakarve (i: Gotlands Allehanda den 1/4 1946, med ett tillägg »Runorna på grindstolpen vid Drakarve» den 2/11 1946); O. v. Friesen, Anteckningar 1936 (UUB); M. Stenberger, Skrivelse till Riksantikvarien den 29/6 1945 (ATA).

Äldre avbildningar: R. Steffen foto, T. Carlson foto (i: Gotländskt arkiv 6, 1934, s. 64, 66); A. Edle foto 1936 (ATA); M. Stenberger foto 1945 (ATA).

Pelare av sandsten, numera (sedan 1945) rest vid Drakarve, 5 m NV om landsvägen till Näs kyrka, på en gräsbevuxen plats mellan trädgården och vägen, nära grinden till trädgårdsgången upp mot Drakarve mangårdsbyggnad.

Pelaren är 2 m hög över marken, vartill kommer ungefär 0,8 m under jordytan. Omkretsen är vid marken 1,28 m, vid brösthöjd (1½ m över marken) 1,15 m, vid spetsen upptill 1 m; stolpens bredd i genomskärning nedtill 0,35 m, upptill 0,30 m. Formen är åttkantig; möjligen har stolpen först huggits fyrkantig, varefter hörnen ha blivit snett avfasade. I toppen har stenen en skålförmig fördjupning jämte ett hål, vilket tyder på att något föremål där har varit placerat, som pelaren sålunda har uppburit.

Enligt P. A. Säve (1864) har stenen, som kallades »straff-stucken» eller »Folke-stainen», till år 1855 legat »vid Folke-sauden (brunnen) på Drakarve gård, men står nu [1864] såsom grind-stolpe (den norra) ¼ mil N om Näs kyrka vid landsvägen på 'Sudur-åkur', med ingen annan inskrift än 1855 ... Sägnen är, att en mäktig domare eller storbonde som hetat Folke o. bodt vid Drakarve, brukat låta straffa folket vid den s. k. straff-stocken (se: mina Gotländska Saml., I Sägner, N° 1051).»

Stenens ursprungliga plats har sålunda varit vid Folke-sauden (»Folkes brunn») omkring 400 m S om Drakarve gamla gård. Enligt meddelande av gårdens ägare lantbrukaren K. G. Norrby till mig och professor M. Stenberger vid vårt besök på platsen den 27/6 1945 har pelaren omkring år 1805 påträffats av herr Norrbys farfars far nära brunnen Folkes saud, ett stycke under jorden på eller invid en omsorgsfullt gjord stensättning, fyrkantig, omkring 5 m i längd och bredd. Stenen uppgrävdes och forslades till mellersta gården, där den blev använd som grindstolpe (Säve). Om stenens senare öden se R. Steffen i *Gotländskt arkiv* 6 (1934), s. 64 f.

Enligt folklig tradition i bygden, omtalad redan av Säve, har stenpelaren varit en »straffstuck», en straffpåle. Sedan den hade blivit flyttad fram till gårdarna, »hade det aldrig blivit fred för de ständiga suckar och stönanden, som kommo från 'stocken'» (Steffen 1934). Två liknande åttkantiga stenpelare äro kända: den ena har ursprungligen stått på Stora torget i Visby, alldeles utanför ingången till S:t Karin, den är numera förkommen, men känd genom en teckning av P. A. Säve; den andra, ännu bevarad i Gotlands fornsal, har fordom stått på avrättningsplatsen vid Endre backe i Endre sn. Stenpelaren i Visby stod, säger Steffen (1946), »på en särskild plattform bredvid den schavott, som blottades vid grävningarna för några år sedan och nu ligger dold under markytan.» Det är väl tydligt, att också stolpen vid Folkesaud i Drakarve har varit en skampåle. På stenplattan därinvid har säkerligen spöstraff och kanske också andra hårdare och blodiga straff exekverats. Läget vid en källa skulle möjligen kunna tyda på att vi ha att göra med en offerplats från mycket gammal tid.¹

¹ Om skampåle (kåk och stupa) i medeltida städer se H. Schück, *Stockholm vid 1400-talets slut* (1951), s. 181 f., A. Schück, *Skänninge stads historia* (1929), s. 70 f. — Om kåken i Visby, som till form och utseende tycks ha liknat Drakarve-pelaren och som fanns kvar till mitten av 1800-talet men numera tyvärr är förkommen, finns en livfull skildring av P. A. Säve i hs R 623: 4 (UUB), s. 56 (nr 28); tryckt av R. Steffen i *Gotländskt arkiv* 9 (1937), s. 30 f. — En sten, som till utseendet mycket påminner om Drakarve-stenen, har funnits vid Hallvide, Eke sn, enligt anteckning av P. A. Säve (hs R 625: 9 i UUB, s. 91): »Minnes-Sten (af grussten) 2: 12 hög [d.v.s. 2 alnar och 12 tum hög] vid Hallvide i Eke (P. Paulsson) ... En Brud skall här hafva ridit ihjäl sig ... Utan all inskrift» (med en teckning av Säve).

Märkligt nog har Steffen icke velat nöja sig med källan Folkesaud som ursprunglig plats för stenpelaren vid Drakarve. Han vill gärna tänka sig den rest högt uppe på en galgbacke. »Men långt ifrån kan den ej vara fraktad ... Det finns, om jag ej missminner mig, en liten låg ås som löper söderut från stenen. På den äro resta ett par bautastenar, o. därifrån har stenen med dess på ett eller annat sätt därvid fängslade delinkvent kunnat synas för den församlade menigheten, ehuru visserligen ej så vida omkring. Man har just ingen tillgång till galgberg i dessa trakter. Vilken myndighet eller vilka kommuner som låtit uppsätta den veta vi icke, men av platsen att döma bör det ha varit Hablinge ting, ty den står i norra delen av Näs församling, nära gränsen till Hablingbo.» Här har Steffen för en gångs skull alldeles tappat kontakten med en av allt att döma pålitlig folktraditions klara vittnesbörd.

Vad man ytterligare skulle kunna önska för att klargöra straffstockens historia, vore en undersökning av fyndplatsen vid Folkesaud.

På en av stenens kantytter ungefär 1 m över marken finns en runinskrift i tre rader:

farþ

hofstrim

5 10

steaf

15

Övre bistaven i r. 1 är betydligt grundare än den nedre; kanske skall runan läsas **k** (eller **g**)? Jfr det tydliga **f** i andra raden. Övre bistaven i 6 **o** är kortare och grundare än den nedre; men utan tvivel avses **o**. 8 **s** och 13 **s** ha vanlig form, icke »gotländsk». 13–15 **ste** äro betydligt grundare och sämre huggna än de båda övre raderna. 15 **e** är otydligt, ej fullt säkert. Runornas höjd är 4–5 cm, hela komplexet drygt 16 cm.

På en annan kantytta står:

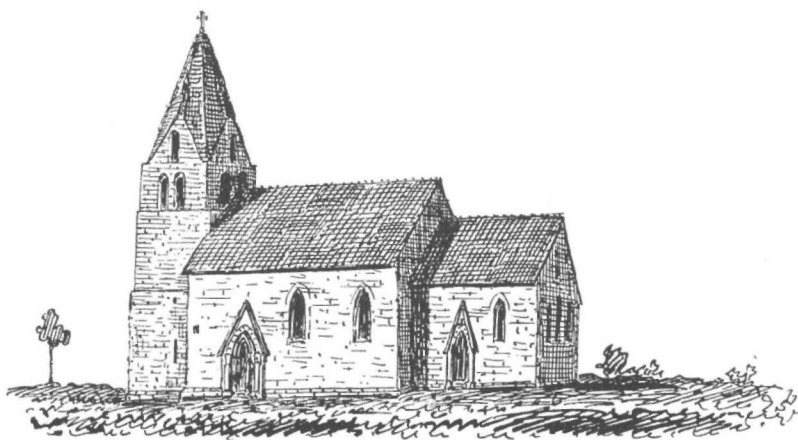
kart

»Dessa runor skola enl. uppgift vara utförda av en gårdens tidigare egare Thomas Norrby f. 1857 — far till Karl N., gårdens nuvar. egare» (O. v. Friesen).

»För övrigt finnes diverse nutida namn och initialer, bl. a. några klumpigt utförda imitationer av runtecken, visande att den gamla inskriften observerats» (R. Steffen). Bl. a. T. N., d. v. s. Thomas Norrby. Ovanför runorna **kart** står årtalet 1886.

Liksom årtal och initialer äro säkerligen runorna inhuggna i sen tid, efter det att stenen har förts fram till Drakarve. Stenarten är en hård sandsten, och det är icke lätt att genom en besiktning avgöra åldern av inristningar i en sådan. Redan efter några få år kunna de ha fått ett utseende som kan göra det möjligt att tillskriva dem hur hög ålder som helst. Avgörande äro P. A. Säves uttryckliga ord år 1864: »med ingen annan inskrift än 1855». Att han icke skulle ha sett de djupt inhuggna runorna, om de verkligen hade funnits där, är fullständigt uteslutet. Lika otroligt är det, att han icke skulle ha omnämnt dem eller tecknat av dem, om han hade sett dem.

Det förefaller troligt, att **kart** är en felristning för **karl**, d. v. s. mansnamnet Karl. Runorna **l** och **t** kunde lätt förväxlas av den som ej var vidare hemma i runornas bruk och endast tillfälligtvis använde dem. För runföljden **farþ** (eller **karþ**, **garþ**?) **hofstrim** skulle man möjligen kunna gissa på ett namn: Gärd Hofström (Hafström)?

Grötlingbo kyrka.

Carl Linnæus har i sin handskrivna *Iter Gotlandicum* antecknat följande om sitt besök i Grötlingbo den 7 juli 1741: »Wi anlände efter en liten Mihls resa ifrån Rone till Gröttingbo Prästgård kl. 3. Wi besågom Kyrkan, som war en med the yppersta i landet. I Choret sågom wi en Runsten, insatt i sielfwa wäggen liksom ett Säte, på hwilken följande Bokstäfwer lästes: ... [G 36] I Choret låg en runsten, på hwilken lästes följande ord: ... [G 35] Kl. 4 reste wi med Pastorn ut till Gröttingbo udd.» Det var tydligen mycket, som Linnæus hann med på en timmes tid, och han måste ha varit en tränad och skicklig runläsare. I den tryckta reseberättelsen, *Öländska och Gothländska resa* (1745), meddelas detsamma, men i en annan form: »Grottingbo-Kyrka låg I mihl ifrån Råne, och war hon en ibland de ypperste i landet. En Runsten låg på gålfwet i Choret, som lätt lästes; och en annor satt i muren äfwen i Choret såsom et säte.» Som vanligt har Linnæus här ej tagit med sin läsning av de båda inskrifterna, men de återfinnas i den förteckning, som han lämnade biskop Wallin och som ingår i dennes gotländska samlingar (*Analecta Gothlandica*).

I Liljegrens *Runurkunder* upptagas endast dessa båda inskrifter (G 35 och G 36 = L 1785 och L 1786), med hänvisning till Helfeling, Ekdahl och Wallman. Likaså hos Carl Säve (S 164 och 165); han har granskat dem år 1844.

Den tredje runstenen (G 37) kom i dagen först 1928; den är defekt.

Omedelbart under G 36 och något N om södra kyrkväggen ligger en gravhäll med sirat kors av samma typ som G 69. På korsets stam finnas spår av inskrift, sannolikt runor, av vilka dock knappast någon kan säkert läsas. Se pl. 13.

35. Grötlingbo kyrka.

Pl. 12.

Litteratur: L 1785, S 164. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 344, *Öländska och Gothländska resa* (1745), s. 247 f.; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* I, s. 639 (Linnæus), 664, 717, 729, 749; J. Peringskiöld, *Monumenta Sveo-Gothorum*, Vol. 8 (F h 8), bl. 100 b; C. G. Helfeling, *Resejournal* 1799 (F m 57: 6), s. 41; N. J. Ekdahl, *Resa på Gotland* 1826 (ATA), s. 8; J. H. Wallman, *Öländska och gothländska fornlemningar*, 1830 (ATA), fig. 53; *Kyrkoinventarium* 1830; J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 153; O. v. Friesen, *Anteckningar* 1923 (UUB).

Äldre avbildningar: Wallin, teckning (a. a. s. 664 och 729); teckning av okänd i Peringskiöld a. a., bl. 100 b; Helfeling, teckning (F m 57: 7, tab. 8; återgiven i Liljegren, *Fullständig Bautil*: L 1785); P. A. Säve, teckning (i S 170 II, UUB); O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923 (ATA).

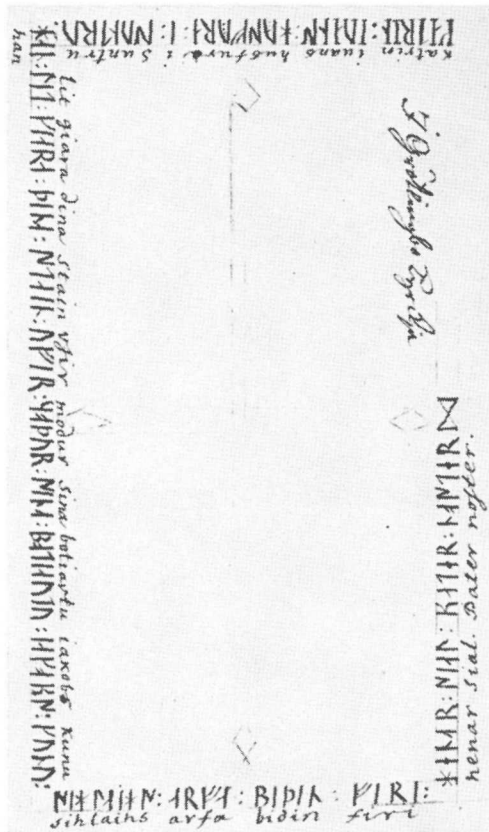

Fig. 26. G 35. Grötlingbo kyrka. Efter teckning i Wallins Analecta, s. 664.

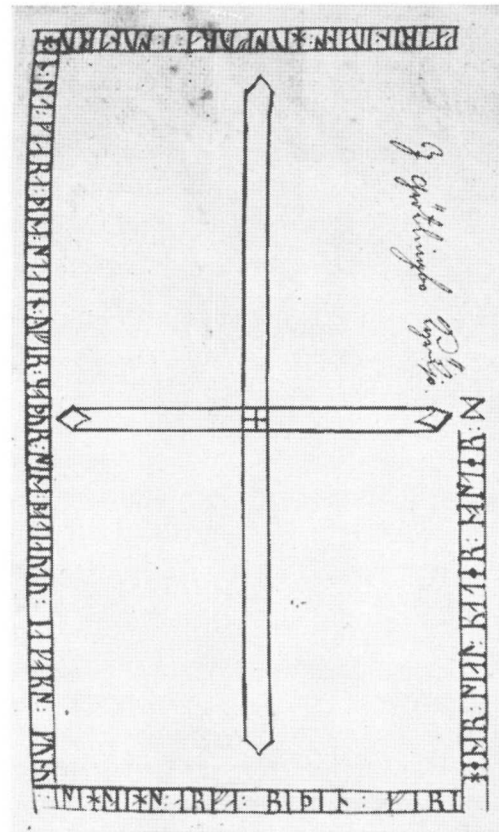

Fig. 27. G 35. Grötlingbo kyrka. Efter teckning i Wallins Analecta, s. 729.

Runristad gravhäll. Den ligger i korgolvet, strax norr om altaret. Röd kalksten, fossilrik. Längd 1,88 m, bredd 0,90–0,95 m. Formen är svagt trapetsoid. Mitt på stenen ett mycket vackert tecknat kors. Inskriften är synnerligen väl bevarad.

Gravhällen omtalas på samma plats redan av Linnæus 1741 (»på gålfwet i Choret») och Wallin (»I Koret uti Grötlingbo Kyrkia»). — Teckningen i Peringskiölds *Monumenta* har följande påskrift: »Hic lapis ad latus Sept. altaris jacet templi Grötlingeboensium.» — Hilfeling 1799: »Norr om altaret». — Ekdahl 1826: »norr om altaret». — *Kyrkoinventarium* 1830: »Runstenar har jag blott funnit en, på norra sidan om altaret». — Carl Säve har granskat inskriften år 1844, O. v. Friesen 1923. Stenen blev rengjord från besvärande cement i kanterna år 1954.

Inskrift:

× · katrin : ioans : husfyra : i sundru : han : lit : giara : pina : stain : yfir : mopur sina :
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55
 botiaupu : iak[o]bs : kunu : sihlaihs : arfa : biþin : firī hēnar : sial : bater : noster : ×
 60 65 70 75 80 85 90 95 100 105 110 115

»Katrín, Johans husfru i Sundre, hon lät göra denna sten över sin moder Bottjaud, hustru till Jakob Siglaiks arvinge. Bedjen för hennes själ Pater noster.»

Till läsningen: 16 **y** är stunget med två punkter. Runorna 16 **y** och 17 **r** ha blivit omkastade; **husfyra** står i st. f. **husfrya**, fgutn. *husfroyia*, isl. *húsfreyia*. Om olika former av detta ord se G 3. — Efter 19 i sanno-

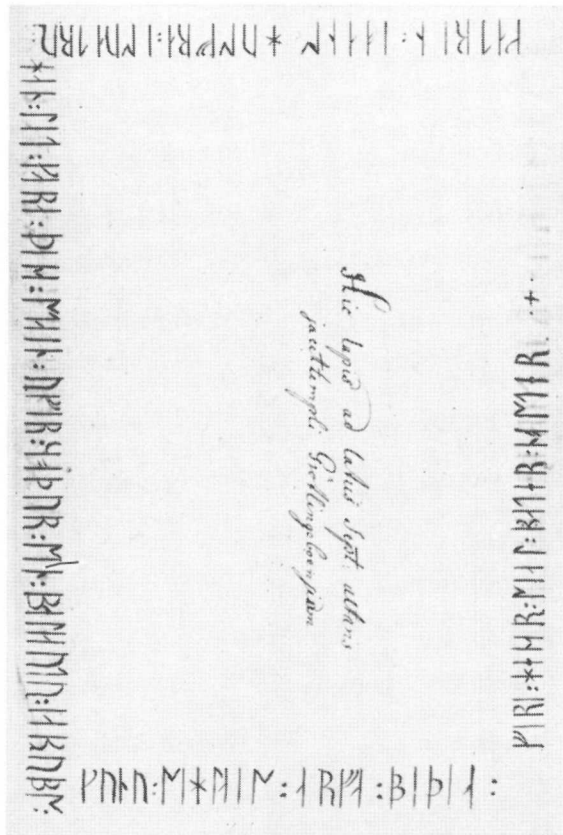

Fig. 28. G 35. Grötlingbo kyrka. Efter teckning i Peringskiölds Monumenta.

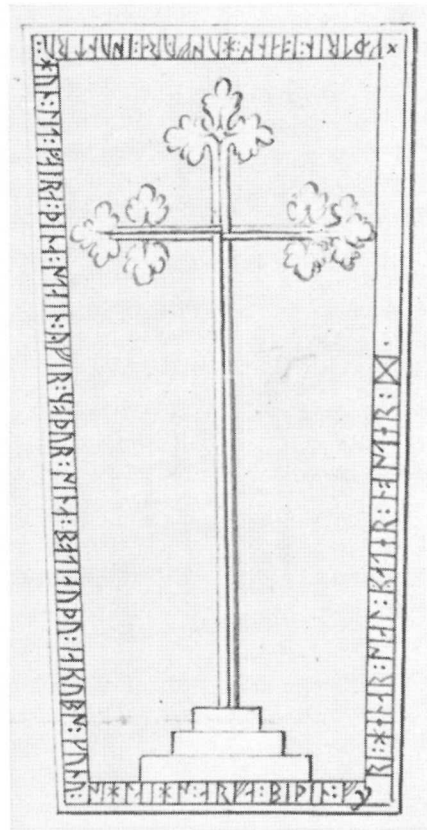

Fig. 29. G 35. Grötlingbo kyrka. Efter teckning av C. G. Hilffeling.

likt intet skiljetecken. 23 **d** är säkert stunget och har två bistavar. 32 **g** är säkert stunget; likaså 46 **y** (med en punkt). 47 **f** är sannolikt icke stunget. Efter 54 **r** intet skiljetecken. R. 69–71 äro skadade genom avflaging. Av r. 70 finns endast huvudstavens nedre del. Närheten till 71 **b** gör det dock säkert, att runan har varit **o**, icke **u**. I namnet 77–84 **sihlaih**s äro alla runorna tydliga. I h. hörnet nedtill är ytan skadad. Troligen har här stått **firi**. Det finns i varje fall intet spår av att r. 95 skulle ha varit **y**. 99 **e** är tydligt stunget; likaså 110 **e** och 116 **e**. Däremot är 107 **b** icke stunget.

Linnæus (*Itinerarium*): **kitrin** : **ioink husfyr**a i **sundru han** : **lit** : **giara** : **þina** : **stain** : **ufir** : **möþyr** **sina** : **botiaupu** : **iak-g**- **kulu** : **sihlaih**s : **arfa** : **þipin** : **firi henak** : **sial baier** : **noster**. — Wallin: 59–66 **botiautu**, 67–72 **iakobs**. — Peringskiöld: 59–66 **baliautu**, 67–72 **iakubs**, 77–84 **sihlaih**s. — Hilffeling: 1–6 **käþtrin**, 26–28 **hun**, 67–72 **iakubs**, 85–88 **arfa**, 94–97 **f-ri**. — Ekdahl: 67–72 **iagobs**, 98–102 **þairar**. — Wallman: 85–88 **arfa**, 94–97 **firi**. — Säve: 59–72 **þopiaupu** : **iakubs**, 85–88 **arfa**, 94–102 **firi hinar**.

i **sundru** i Sundre, namn på Gotlands sydligaste socken. Någon gård med namnet Sundre finns i varje fall icke numera.

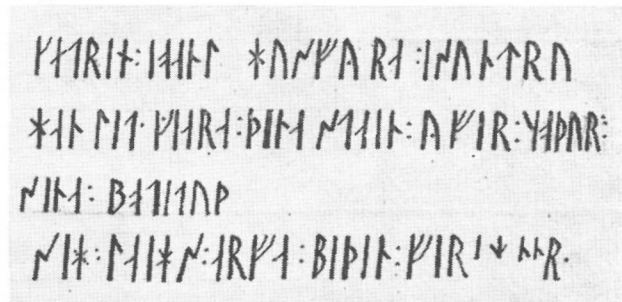

Fig. 30. G 35. Grötlingbo kyrka. Efter uppteckning av J. H. Wallman.

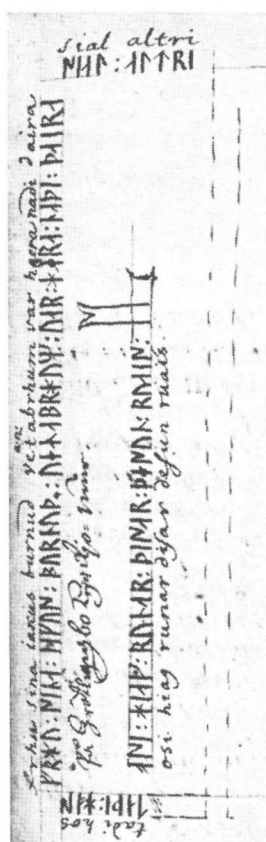

Fig. 31. G 36. Grötlingbo kyrka. Efter teckning i Wallins *Analecta*, s. 666.

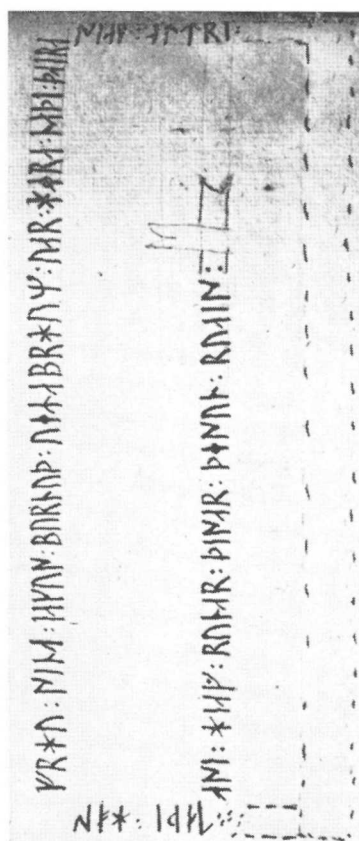

Fig. 32. G 36. Grötlingbo kyrka. Efter teckning i Wallins *Analecta*, s. 718.

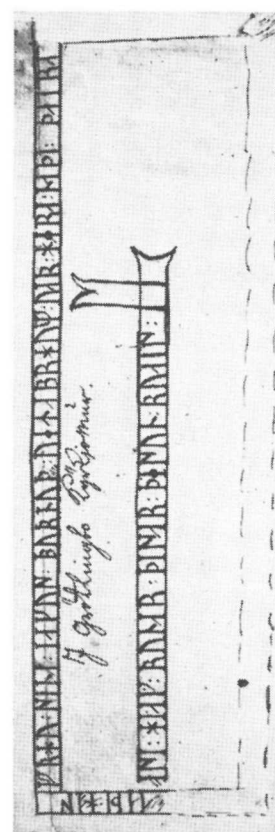

Fig. 33. G 36. Grötlingbo kyrka. Efter teckning i Wallins *Analecta*, s. 729.

botiaufu: kvinnonamnet *Botiauf*, av äldre **Bot-þiauf*. Namnet förekommer även i inskrifterna G 75, S 1 Fårö, S 21 Lärbro kyrka och S 46 Bro kyrka; möjligen har det även funnits i G 34 och G 37. Det möter även en gång i franciskanernas i Visby necrologium som namn på en gotländsk bondkvinna: »Bothiaudis de Rutis». I en latinsk gravinskrift i Källunge kyrka (Lindström nr 128) omtalas en *Bottiaudis Kuringis* Bottjaud i gården Kurings (död år 1352); troligen är det också hon, som under kortformen *Botta* avses i inskriften på en nattvardskalk i samma kyrka (Lindström nr 130). Jfr om namnen *Haldiauf* och *Robiauf* G 3.

iakobs : kunu : sihlaihs arfa »hustru till Jakob, Siglaiks arve (arvinge)». *Siglaikr* är ett mansnamn. I Grötlingbo sn finns en gård *Sigsarve* (uttalat: *Säjksarve*, enl. H. Gustavson). Troligen är den uppkallad efter den *Siglaikr*, som omtalas på runstenen, sålunda ursprungligen *Siglaiksarfa* »Siglaiks arvingars (gård)», förkortat *Sigsarve*. Jfr H. Gustavson, *Gotlands ortnamn* (i: *Ortnamnssällskapet i Uppsala årsskrift* 1938), s. 43. Ortnamnet skulle sålunda kunna dateras med hjälp av runinskriften.

Om mansnamnet *Johan* se ovan G 4, om *Jakob* G 13; om kvinnonamnet *Katrin* Karin se G 29.

»Bedjen för hennes själ Pater noster»: Liknande maning förekommer i flera inskrifter: G 44, 60, 62, 67, 115, S III, en numera förkommen gravhäll i Klinte kyrka (F h 8 s. 102).

Om ordet *fgutn*. *husfroyia* f. husfru se G 3; om *kuna* f. i samma betydelse se G 2.

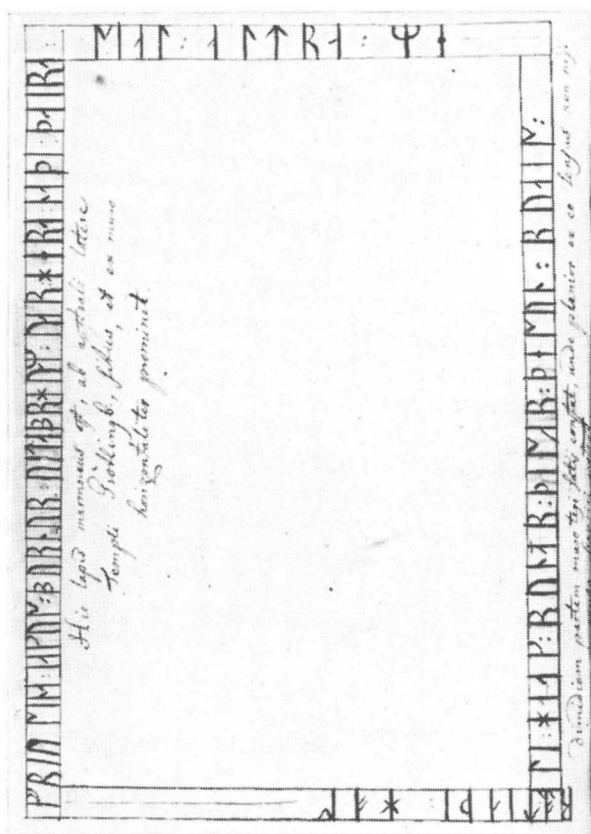

Fig. 34. G 36. Grötlingsbo kyrka. Efter teckning i Peringskiölds Monumenta.

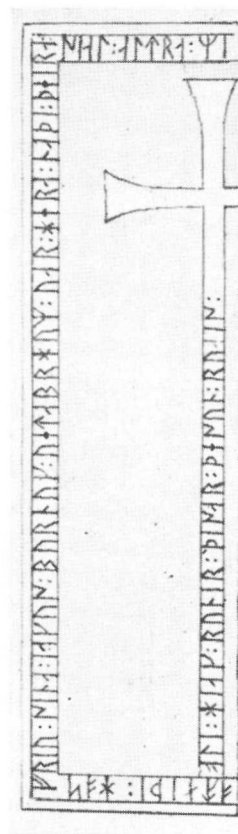

Fig. 35. G 36. Grötlingsbo kyrka. Efter teckning av C. G. Hilfeling.

36. Grötlingsbo kyrka.

Pl. 13.

Litteratur: L 1786, S 165. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 344, *Öländska och Gothländska resa* (1745), s. 247 f.; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 639 (Linnæus), 666, 718, 729; J. Peringskiöld, *Monumenta Sveo-Gothorum*, Vol. 8 (F h 8), bl. 100; C. G. Hilfeling, *Resejournal 1799* (F m 57: 6), s. 41; N. J. Ekdahl, *Resa på Gotland 1826* (ATA), s. 8; P. A. Säve, *Reseberättelse 1864* (ATA), s. 186; G. Stephens, *Old Northern Runic Monuments* 2 (1867-69), s. 706; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 132, i *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift* 7: 1 (1888), s. 67; O. v. Friesen, *Anteckningar 1923* (UUB); V. Jansson, *Runsten från Bro socken, Gotland* (APhS 10, 1935), s. 7 f.

Äldre avbildningar: Wallin, teckning (a. a. s. 666, 718 och 729); teckning av okänd i Peringskiöld a. a. bl. 100; Hilfeling, teckning (F m 57: 7, tab. 9; återgiven i Liljegren, *Fullständig Bautil: L 1786*); P. A. Säve, teckning (i S 170 II, UUB); O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923, 1924 (ATA).

Runristad gravhäll. Den ligger som bänk i en nisch i södra korväggen rakt S om altaret, 77 cm över golvet. Endast något mer än halva stenen ligger synlig utanför muren; återstoden av inskriften är dold i väggen. Röd, fossilrik kalksten. Längd 1,73 m, bredd 0,85-0,80 m. Formen är sålunda svagt trapetsoid. Kantens huggna passning visar, att stenen har varit lockhäll i en gravkista. Mitt på stenen är ett enkelt kors.

Gravhällen omtalas på samma plats redan av Linnæus 1741 (»insatt i sielfwa wäggen liksom ett Säte»). — G. Wallin har på Linnæus' förteckning (s. 639) noterat: »Denna får jag ej reda på». Men senare (s. 666): »På Grötlingsbo Kyrckio-mur.» — Teckningen i Peringskiölds *Monumenta* (som är rätt vilseledande) har

följande påskrift: »Hic lapis marmoreus est, ab australi latere Templi Grötlingb., situs, et ex muro horizontaliter prominet. dimidiam partem muro tegi satis constat, unde plenior ex eo sensus non nisi eruto hauriri potest.» — Ekdahl 1826: »En dylik fastsatt i muren som ett bord på södra sidan af altaret, blott hälften utanom muren.» — L 1786: »i S. muren». — Carl Säve har granskat inskriften år 1844. — P. A. Säve 1864: »Runsten (egent. Sedile uti S³ Chormuren), af röd och hvit kalkmarmor.» — Stenen uttogs den 21 juli 1924 ur muren på bekostnad av apotekare J. W. Hamner, och den dittills otillgängliga delen av inskriften granskades av O. v. Friesen (se pl. 13), varefter stenen åter insattes i muren på sin gamla plats. v. Friesen har från detta tillfälle antecknat: »Stenen är ganska vittrad, innan den blev insatt i muren, varför den troligen länge legat i luften.» Att hällen ursprungligen, liksom också G 35, har legat över en grav på kyrkogården, torde vara alldeles säkert.

Inskrift (med det inom [] enligt v. Friesens läsning 1924):

[+ **botair maisteri : kiarpi : stain : epter : bo**] **taapi : hōusfreu sina : iakus : burnul :**

uetabrhum : uar hera : napi : paira sial : altra : [menis - - aira]

På korsets fot: **oli : hiak r : unir þisar : þesun : buais**

»Botair mästare gjorde stenen efter Botaid, sin hustru, dotter till Jakob i Vetaborg. Vår Herre vare nådig alla deras själar ... Ole högg dessa runor ...»

Till läsningen: 2 o är skadat; bistavarna äro ej bevarade. Vid 5 i är ytan mycket ojämn. Bistavarna i 11 t äro mycket små. 12 e är tydligt stunget. 15 k är icke stunget. 26 och 29 e, 27 p äro tydligt stungna. Bistaven i 35 a är säkert huggen. Stenytan är sliten i nedre v. hörnet, och runorna äro här rätt matta. I binderunan 39 ou är u-bistaven mycket svag. u är icke stunget (v. Friesen: oy). 43 e är säkert stunget. Intet skiljetecken efter 44 u. Avståndet mellan runorna i 54–59 burnul är påfallande ojämnt; 58–59 ul stå trångt. 59 l förefaller säker; möjligen har det varit övre delen av ett r. Sannolikt har dock ett i varit avsett. Ordet 60–68 uetabrhum är till alla delar säkert. Intet skiljetecken efter 71 r. 73 e är tydligt stunget. Bistaven i 89 a osäker. 91 t är icke stunget. 95 e tydligt stunget. 96 n grunt. Inskriften i hela övre raden är ganska sliten. — Runorna på korsfoten äro bättre bevarade. 122–126 þesun är säkert. 127 b är skadat, men kan knappast ha varit r. Mellan 127 b och 128 u en djup vittring; kanske en binderuna au. R. 130 saknar bistav, men kan ha varit ett l. 131 s är tämligen säkert.

Linnæus (*Itinerarium*): ... **taa · pi : hosfrii sina iakus · burnuk : uetabrhum · uar hera napi : þiir · sial : -lr oli : hiak · r : unir · þisar · þesun : ruais.** — Wallin: 54–59 **burnuþ**; 105–131 **osi : hiag : runar : þisar : þesun : ruais : .** — Peringskiöld: 31–37 **rotiapi**; 54–59 **burnur**; 94–95 **me**; 105–131 **oli : hiak : runar : þisar : þesun : ruais : .** — Hilfeling: 32–37 **otaiþi**; 54–59 **burnuk**; 94–95 **mi**; 105–131 **oli : hiak : runir þisar : þesun : ruais : .** — C. Säve: 54–59 **burnu[r]**; 105–131 **oli : hiak · runir · þisar : þesun : aruais.**

Gravhällen, som konstnärligt sett icke är särskilt märklig, är utförd av Botair mästare över hans hustru Botaid. Ordet forngutn. *maisteri* m. har väl här betydelsen »yrkesskicklig man, konstnär»; det ersätter i viss mån det fornnordiska ordet smed i dess vidsträcktare användning. Det förekommer även i runinskriften på kordörren i Hellvi kyrka (S 35): gen. *Botviþar maistera*.

Båda makarna ha haft namn med förleden *Bot-*. Om kvinnonamnet *Botaiþ* (äldre **Bot-haiþr*) och om *Bot-* i personnamn på Gotland se G 12, 33 och 35. Mansnamnet *Botair* (äldre *Bot-gair*) är av stort intresse. Utom här förekommer det i inskrifterna S 18 Hangvars kyrka och S 137 Mulde, Frøjels sn, i båda fallen med förleden tecknad **but**; dessutom i variantformen *Botgair* i inskriften G 61. En *Botair af Acubek* (från Akebäck) omtalas i Gutasagan (kap. 4); han var den förste man på Gotland, som byggde en kristen kyrka. *Botair* kan i frekvens icke mäta sig med *Botulfr* och *Botviþr*, som båda äro helgonnamn, upptagna i de svenska stiftens

kalendrier (med festdagar den 17 juni och den 28 juli): deras användning beror sålunda väsentligen på uppkallelse, och de äro spridda över hela Norden. Särskilt Botulv (Båtel) har varit i allmänt bruk. Annorlunda förhåller det sig med *Botgair*, *Botair*; det är utanför Gotland sällsynt. Lundgrens och Brates namnordbok har 4 eller 5 belägg, samtliga från Östergötland. Detta vittnar väl i sin mån om medeltida förbindelser mellan Gotland och Östergötland, som båda tillhörde Linköpings stift.

Om namnet *Jakob* se G 13, om namnet *Ole*, kortform av *Olafr*, se G 8 och G 21.

Om ordet fgotn. *husfroyia* f. husfru se G 3, om ordet *burna* f. dotter se G 34.

Läsningen 60-68 **uetabrhum** är såsom nämnt säker; den kan återge ett ortnamn *Vetabergum* eller *Vetaborgum*. Någon gård eller plats med detta namn är emellertid icke känd (Lindström I, s. 55).

122-131 **pesun : buais**: läsningen av det senare ordet är osäker. v. Friesen läser **pauals**, d. v. s. Pavals, Pauls. **buais** kan återge gen. av namnet *Botair* i inskriftens början. **pesun** kan, såsom v. Friesen har förmodat, vara ett fgotn. *bysun* m. oäkta son; i Gutalagen förekommer såväl *þybarn* n. oäkta barn som *þydotir* f. oäkta dotter. Jfr isl. *þybarn* n., *þyborinn* född av trälkvinna. Förleden är fgotn. *þy* f. trälkvinna, isl. *þý* (*þír*) f.

Om en gravhäll med en nästan helt utnött inskrift i golvet under G 36 se s. 43.

37. Grötlingbo kyrka.

Pl. 12.

Litteratur: S. Lindqvist, *Gotlands Bildsteine* I (1941), s. 56, fig. 152, 2 (1942), s. 50; O. v. Friesen, *Anteckningar* 1936 (UUB).

Äldre avbildningar: H. Faith-Ell foto (i Lindqvist a. a. fig. 152); A. Edle foto (ATA).

Fragment av en runsten, funnet omkring 1928 i en grav på kyrkogården och tillvarataget av aktuarien Erik Jacobsson. Det förvaras nu i kyrkan, i en nisch i södra väggen.

Sandsten. Fragmentet utgör övre hälften (tredjedelen) av en runsten med en form, som har varit vanlig på Gotland under vikingatid. S. Lindqvist för den till den typ från relativt sen tid, som han kallar »dvärgstenar». Fragmentets höjd är 0,39 m, bredd nedtill över halsens smalaste del 0,37 m, beräknad största bredd över huvudet 0,48 m, huvudets höjd 0,31 m. Stenens tjocklek 8-10 cm. Stenens framsida är jämnt tillhuggen, med tydligt bevarade spår av verktyget; baksidan synes ha en naturlig yta, icke tillhuggen. Smalsidorna äro svagt rundade. På h. sidan är ett stycke avslaget, varvid också en del inskrift har gått förlorad. Också på v. sidan är stenen skadad, med någon inskriftsförlust.

Längs stenens ytterkanter går på framsidan ett skriftband. Nedtill ha ändarna varit inböjda mot mittytan och utformade till ett drakdjurs huvud och stjärt. Ornamentiken har, icke minst i rundjurets huvud, en stor likhet med öländsk och uppländsk runstenskonst. Formatet är, såsom Lindqvist har framhållit, påfallande litet, och skriftbandets bredd är endast omkring 3 cm. Inskriften är djupt huggen, något varierande i runornas form, men i allmänhet tydlig, där den icke har blivit skadad. — Runornas växlande, ibland något klumpiga form tyder, menar v. Friesen, på en ovan ristare. Det kan emellertid också sammanhänga med svårigheten att inhugga tydliga skrifttecken i den grovkorniga sandstenen.

Inskrift:

botvatr k : heruþr : litu : stain : þena : ef . . . up : m . . .

»Botvat ... och(?) Härröd läto (resa) denna sten efter ..., sin moder(?)»

Till läsningen: I **b** är osäkert format, med smala linjer. Nedre delen är rätt otydlig; bistaven utgöres av en sammanhängande linje, som vid mitten icke går in till huvudstaven. 2 **o** har formen þ . Huruvida 6 **t** har haft en eller två bistavar kan ej avgöras. Av 7 **r** finns endast nedre delen. Namnet 1-7 *Botvatr* (*Bothvatr*)

är sålunda fullt säkert. Därefter äro flera runor skadade, så att endast nedre delen av 4 raka stavar finns kvar före 12 **k**, som är säkert, fastän skadat upptill. R. 11–12 torde ha varit **ok**, fastän intet spår av bistavar finns bevarat i r. 11. (v. Friesen har tyckt sig kunna spåra en liten rest av nedre bistaven i ett **o**, liksom av nedersta punkten i ett föregående skiljetecken.) I så fall måste där framför stå ett mycket kort namn; då **r** är uteslutet med hänsyn till utrymmet och de bevarade resterna, bör sista runan i det korta namnet ha varit **n**, **l** eller (ett helt förstört) **s**. **fin** vore möjligt, likaså **tan**, men naturligtvis ytterst osäkert. — 14 **e** är tydligt stunget. 15 **r** och 18 **r** äro påfallande olika. Alla runor i namnet 13–18 **heruþr** äro säkra. 19 **l** är säkert (icke **r**). 20 **i** är icke stunget. Bistaven i 27 **n** är mycket lång, den når till ramlinjerna upptill och nedtill, mycket olika det följande 30 **n**. Runan är missbildad, sannolikt genom felhuggning. 29 **e** är säkert stunget, sannolikt även 32 **e**. R. 33 har t. h. en bistav ansatt så långt nere, att runan måste ha varit **f**. Därefter är ett stycke bortslaget med 6–8 runor. Av 36 **m** finns endast v. bistaven, men denna är fullt tydlig, och runan måste sålunda ha varit **m**. Där framför har då stått ett kvinnonamn, slutande på 34–35 **up**. Det har sannolikt varit ett namn på *-þiaup* : *Hallþiaup*, *Botþiaup*; se om dessa G 3.

Två söner ha låtit resa stenen till minne av sin moder. Deras namn, *Botvatr* (äldre *Bothvatr*) och *Herroþr*, äro icke kända från andra gotländska runinskrifter. En gård Botvatte finns i Ala sn.

Runornas form är av stort intresse, en blandning av kortkvistrunor och vanliga runor. Icke minst därför måste man beklaga, att inskriften är defekt. Sannolikt har den slutat med ett **mopur** : **sina**.

Redan »dvärgstenarnas» format gör det sannolikt, att de alltifrån början ha varit avsedda för kyrkogårdar. De behövde i denna omgivning icke dominera genom sin storlek eller påkalla uppmärksamheten. Kyrkan själv angav platsen för gravarna och minnet. Dessa stenar tillhöra av allt att döma ett tidigt skede av kristen tid. Såväl med avseende på deras yttre form som med hänsyn till deras dekorativa utstyrelse visa de klar anslutning till bildstenstraditionen. Den yttre kantbården har dock i regel blivit ersatt med ett inskriftsband med runor. Själva inskriften har blivit något mera väsentligt för dessa minnesstenar än i de äldre bildstenarna. De äldre »svensk-norska» runorna (på t. ex. Tjängvidestenen) ha blivit ersatta med de mera dekorativa »danska». Dvärgstenar av detta slag förekomma så gott som uteslutande på södra Gotland, från Grötlingbo upp till Levide–Stånga–Ardre: utom G 37 räknas hit G 52–53 Rone, G 57 Hemse, G 77 Levide, G 86–87 Stånga, G 92–94 Närs sn, G 111–114 Ardre. Många av dem äro tyvärr bevarade endast i fragmentariskt skick. Påfallande många äro av sandsten: utom G 37 även G 57, 86, 94, 111–114.

38. Grötlingbo kyrka.

Litteratur: P. A. Säve, Reseberättelse 1864 (ATA), s. 185, 186; C. Säve, Brev till P. A. Säve den $11/9$ 1864 (hs R 623: 5 s. 633); O. v. Friesen, Anteckningar 1923 (UUB).

Avbildning: P. A. Säve, teckning (a. a. s. 185, 186).

Runristningar i kalkputsen i olika delar av kyrkan och teckningar med rödkrita på norra muren i tornkammaren och på sydvästra pelaren. Numera överkalkade och försvunna.

Följande har upptecknats av P. A. Säve:

a) »Run-ritning i kalkrappningen invändigt å södra muren af tornkammaren; flera skepp m. m. förekomma — figuren är 6 tum hög —, men det mesta är troligtvis förstördt. — De märkliga staföfningarne, *fuiatoie* (liksom i Bunge) finnas också här. — Men hvad mycket öfrigt af streck, figurer, otydliga run-drag m. m. här finnes, kan ej med någon säkerhet vidare utforskas.» Se fig. 36.

kesus : **napi** **alhlum** : **krisnum** : **sialum** :

amen [upp- och nedvänt:] **fupokh** -- **gesus** · **napi** : **h** ...

... **otars** : **sial** ...

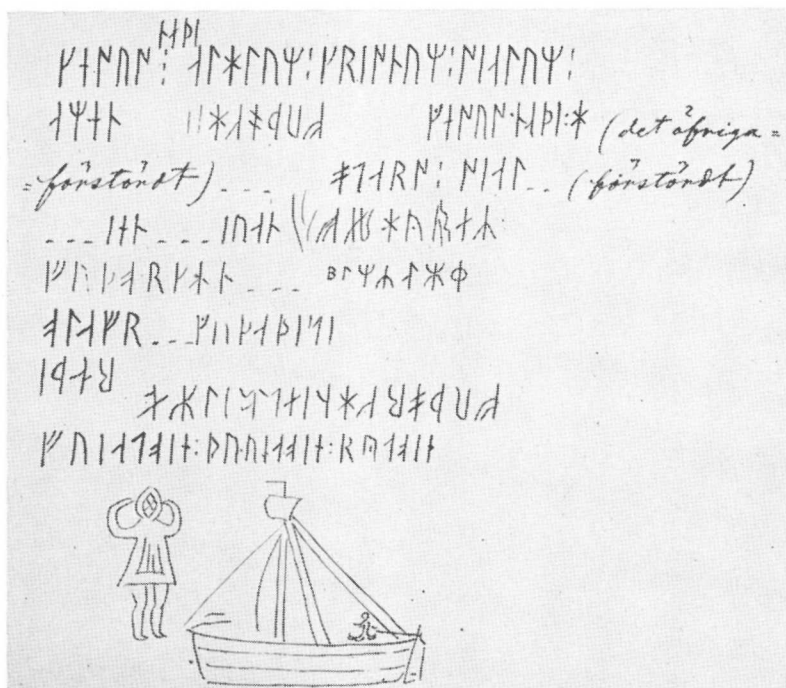

Fig. 36. G 38: a. Grötlingbo kyrka. Efter teckning av P. A. Säve.

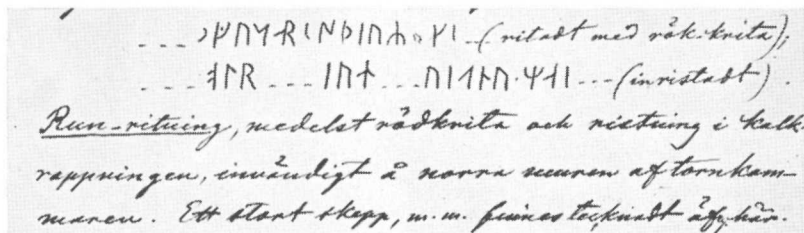

Fig. 37. G 38: b. Grötlingbo kyrka. Efter teckning av P. A. Säve.

... ien ... iuan ... hyrar

fuporkhn ... blmr ↑ ✝ ☉

olafr ... gupapi si ...

[upp- och nedvänt:] rapi

» fupork hnias - - - - -

fuiatoie : puuiaoie : rytoie

»Jesus nåde alla kristna själar. Amen. — fupo[r]k h--. Jesus nåde ... Otars(?) ... själ ... Johan ...
— fupork hn ... blmr ↑ ✝ ☉. — Olav ... Gud [n]åde själ(?) ... Tyde ... — fupork hnias ...»

»Jesus nåde alla kristna själar»: Liknande böner i inskrifterna G 63, 99, 100, S 1, 71, på en numera förkommen gravhäll i Klinte kyrka (F h 8 s. 102).

fuiatoie o. s. v.: en liknande inskrift finns i Bunge kyrka.

Fig. 38. Grötlingbo kyrka. Runinskrift på hanbjälke. Foto G. Arwidsson 30/8 1949.

b) »Run-ritning, medelst rödkrita och ristning i kalkrappningen, invändigt å norra muren af tornkammaren. Ett stort skepp m. m. finnes tecknadt äfven här. Se fig. 37.

... -gusar-sþiur·ki ... (ritadt med rödkrita)

... olr ... iuān ... uitnu·mai ... (inristadt).»

c) »Nisch (i södra chor-muren) med slingor och kanske Runor (?), mycket otydliga (å östra takstenen).»

d) »Bomärken, kanske också Runor (?) der (uti vestra smygen inne i stordörren).»

e) »Runor (ritade med röd-krita) å sydvestra pelaren.»

†·J·H

O. v. Friesen har år 1923 förgäves sökt de av Säve uppgivna runorna. »Alla en gång förefintliga rappningsristningar äro överkalkade och helt borta. På sydvästra pelaren mycket otydliga.»

Enligt meddelande av dåv. landsantikvarien Greta Arwidsson i brev till Sven B. F. Jansson den 6 okt. 1949 (ATA) har en inskrift på 8 runor funnits inristad på en hanbjälke ovanför valven i Grötlingbo kyrka (fig. 38). Ristningen har icke kunnat återfinnas.

39. Koparve, Grötlingbo sn.

Litteratur: J. Peringskiöld, Monumenta Sveo-Gothorum, Vol. 8 (F h 8), bl. 101.

Avbildning: Teckning från 1700-talet av okänd (i Peringskiöld a. a.).

I den samling av teckningar av gotländska runristade gravhällar, som har inbundits i Vol. 8 av Peringskiölds stora verk *Monumenta Sveo-Gothorum*, finns avbildning av en sten, som icke är känd genom någon annan källa. Teckningen är försedd med följande påskrift: »Thenna Sten finnes uti en åker wid en by uti Grötlingbo sokn benämnd Koparfwe, är uttagen af ett nederfallit gammalt stenhuis.»

Stenen är rektangulär, utan tvivel en liggande gravhäll av kalksten. Inskrift endast utmed övre kortsidan, men den är fragmentarisk och har sannolikt ursprungligen fortsatt utefter högra långsidan, och kanske längre.

Inskrift (enligt teckningen i Peringskiölds *Monumenta*):

× **butaiþr : hân : lit : kara : hin : st ... ufr : ...**

»Botaid hon lät göra denna sten över ...»

Stenen, som uppenbarligen är en gravhäll, har från början hört hemma på en kyrkogård, sannolikt i Grötlingbo socken. Om den har blivit »uttagen af ett nederfallit gammalt stenhuus», har den tidigt blivit bortförd för att tjäna något praktiskt ändamål. Numera torde den vara förkommen.

Om kvinnonamnet *Botaid* se G 12.

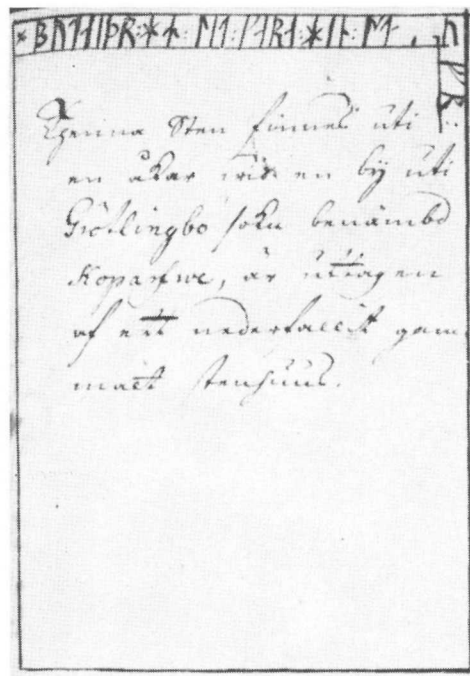

Fig. 39. G 39. Koparve, Grötlingbo sn. Efter teckning i Peringskiölds *Monumenta*.

40. Roes, Grötlingbo sn. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 14.

Litteratur: Brev till Riksantikvarien från statsgeologerna Karl A. Grönwall ¹/₉ 1897 och Gerhard Holm ⁸/₉ 1899; SHM Inventarium nr 10970; VHA Akad:s Månadsblad 27–28, 1898–99 (1904), s. 156; S. Bugge i Svenska Fornminnesföreningens tidskrift 11: 1 (1900), s. 114 f.; L. Fr. Löffler ib. 11: 2 (1902), s. 197 f.; A. Noreen, *Altisländische Grammatik*, 3 Aufl. (1903), s. 341, 4 Aufl. (1923), s. 385; S. Bugge i *Norges Indskrifter med de äldre Runer* 2, s. 541 f. (1904), *Der Runenstein von Rök* (1910), s. 146, 183, 200; M. Olsen i *Norges Indskrifter med de äldre Runer* 3, s. 164 f. (1919, = Eggjum-stenens Indskrift, s. 92 f.; se vidare registret till »Norges Indskrifter»); A. Jóhannesson, *Grammatik der urnordischen Runeninschriften* (1923), s. 103; C. Larsson, *Ordföljdsstudier* 1 (1931), s. 32; H. Arntz, *Handbuch der Runenkunde*, 2 Aufl. (1944), s. 48, 80, 278; K. Reichardt, *Runenkunde* (1936), s. 66; A. Nordén i ANF 53 (1937), s. 150 f.; W. Krause, *Beiträge zur Runenforschung* 1 (1932), s. 65 f., *Runeninschriften im älteren Futhark* (1937), s. 521 f.; S. Lindqvist, *Gotlands Bildsteine* 2 (1942), s. 51 (fig. 361); S. B. F. Jansson i *Boken om Gotland* 1 (1945), s. 144, 146; O. Lundberg i *Fornvännen* 1949, s. 23 f. (med avbildn.); C. Marstrander, *De nordiske runeinnskrifter i eldre alfabet* 1 (1952), s. 168 f.

Äldre avbildningar: K. Grönwall, teckning 1897 och O. Almgren, teckning 1899 (båda i SHM Inventarium nr 10970); VHA Akad:s Månadsblad 27–28, 1898–99 (1904), s. 155 fig. 144 och i Svenska Fornminnesföreningens tidskrift 11 (1900–02), s. 114 och 204; foto osign. (ATA); H. Andersson foto 1932 (ATA); A. Nordén a.a. (1937), fig. 4 och 5; W. Krause a. a. 1937 s. 522 Abb. 68; S. Lindqvist a. a. (1942), fig. 361; O. Lundberg a.a. (1949); C. Marstrander a. a. (1952), fig. 152, 153.

I SHM:s inventarium (nr 10970) ingår följande beskrivning:

»*Sandstensplatta* af oregelbunden form, försedd med ett par groft inristade figurer (konturteckningar) samt en runinskrift. Endast kanten a till vänster visar spår af bearbetning. Längd ca 75, höjd ca 55, tjocklek ca 8 cm. — Ungefär midt på plattan är en *hästfigur*, 22 cm lång från främsta knäet till svansändan, 13 cm hög från öronen till framfötterna; vänd åt venster (från åskådaren räknadt). — Ofvan hästens bakre del en *otydlig figur*, möjligen afsedd att föreställa en människa, men i så fall ofullbordad. — Bakom dessa två figurer står runinskriften i en lodrät linie, börjande uppfifrån: — — —. Inskriftens längd 8, största höjd 5 cm. — Förövrigt några svagare, oregelbundna streck här och där; några gå parallellt rakt nedåt från hästens buk. — De öfriga linierna i allmänhet djupa och skarpa, tydliga inskurna med knif.

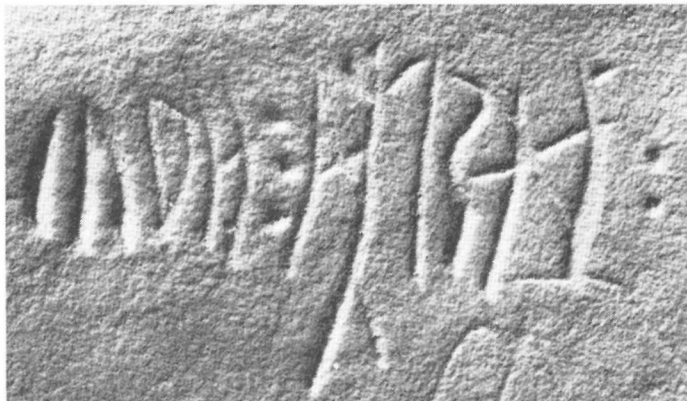
Funnen vid nyodling långt från någon nutida gård, under rötterna af en hasselbuske.»

Första meddelandet om fyndet finns i ett brev 1897 från statsgeologen Karl A. Grönwall till Riksantikvarien: »Under de geologiska arbetena i Grötlingbo sn har jag fått se en sten med runinskriftion ... Stenen är funnen vid plöjning på en nyodling (förr äng) öster om gården Roes.» — Två år senare anmäldes fyndet på nytt av statsgeologen Gerhard Holm: »Den hade tillvaratagits af bonden vid en nyodling långt från någon nutida gård, samt var funnen enligt uppgift under rötterna af en hasselbuske.» Genom Holms förmedling blev stenen år 1899 inköpt till Statens Historiska Museum (inv.-nr 10970).

Senare (under 1920-talet) ha en del lösa fornsaker tillvaratagits i närheten av fyndplatsen för stenplattan, 200–300 m Ö om Roes gård. Förekomsten av brända lerklumpar, sannolikt från kliningen till ett hus, tyder på att där har legat en forntida boplats. Se härom A. Nordén i *ANF* 53 (1937), s. 150 f. I lösfynden ingå ett par armbyglar, som ha anknytning till 900-talet; man kan därav våga sluta, att gården i varje fall har funnits till under 900-talet (Nordén). En sådan relativt sen datering anses stämma rätt väl med det intryck, som inskriftens runor ge. »Nyfunnene fra Roes viser at stedet var bebyggt i tidlig vikingetid og intet i Roes-innskriftens alfabet eller i figurfremstillingen forbyr oss å plasere innskriften i samme tidsrom» (Marstrander). Men naturligtvis är denna datering mycket oviss. Tidigare ha runologer och språkmän varit benägna att ange något äldre tid (700-talet) som den sannolika för Roes-inskriftens tillkomst (Bugge, Noreen, M. Olsen).

Ungefär mitt på den jämna framsidan av stenplattan finns bilden av en häst i språng, naivt tecknad men skarpt och säkert inskuren. Ristaren har varit skickligare att hantera verktyget än att teckna figurer. Hästen är icke stiliserad som på så många andra av forntidens hästbilder, utan framställd i en realistisk snabbskiss. Huvudet är oproportionerligt litet i förhållande till de kraftfulla benen; även hästens kön är tydligt framhävt. Rörelsen är emellertid det väsentliga, det som ristaren har velat uttrycka. Från hästens buk gå några smalare streck rakt nedåt; ett liknande knippe linjer från hästens bakdel torde föreställa svansen. Man har också tänkt sig att dessa linjeknippen skulle ha en avsedd innebörd och föreställa utströmmande blod: hästen är sårad och stegrar sig i sin dödskamp. Såret skulle kunna vara antytt med de båda korsande linjerna på djurets hals. »Hästen på Roes-plattan framställes, såvitt jag kan förstå, såsom slaktad» (A. Nordén). L. Fr. Löffler har däremot tänkt sig, att strecken under buken skulle betyda ett stängsel, som hästen i språng sätter över.

Rakt bakom hästen, nära den högra ytterkanten av framsidans jämna och för ristning användbara del, finns en runinskrift ställd uppifrån nedåt och avsedd att läsas inifrån, d. v. s. från vänster. Inskriften ger intryck av att vara hastigt ristad, utan större omsorg. Runorna stå utan ramlinjer och ha mycket olika storlek, tilltagande mot slutet. Genom skiljetecknet : äro runorna delade i två grupper. Även vid slutet står ett :. Detta tyder på att skrivtecknen ha språklig innebörd, att de innehålla ett meddelande och återgiva ord eller ordgrupper. Man bör därför om möjligt söka tolka det.

Första gruppen består av 5 runor, alla fullt tydliga. R. 5 har en tydlig bistav, som skär huvudstaven snett nedifrån vänster uppåt höger; alltså den yngre runradens vanliga **a**. Den har emellertid allmänt lästs som **n**, eftersom inskriften synes innehålla en **a**-runa av annan typ (r. 8). Sålunda r. 1–5 **iupin** eller **iupia**.

Andra gruppen inledes med en binderuna: ett urnordiskt **d**, vars bakre (högra) stav har blivit utdragen och försedd med bistavar upptill och nedtill; upptill kan läsas **ṛ** (äldre runraden) eller **m** (yngre runraden), nedtill **u**. R. 6 skulle sålunda kunna läsas **dur** eller (med M. Olsen) nedifrån uppåt **udr**. **d**-runan skulle kunna utläsas med runans namn (här som på Ingelstad-stenen); då skulle binderunan återge ett *dagur* eller *dagr um* (Marstrander) eller *dagum* om dagarna. R. 7 är **r** eller **b**. R. 8 synes vara avsett att vara *****, men på grund av ristarens slarv eller oskicklighet ligger bistavarnas korsning ett gott stycke t. h. om huvudstaven. Av språkliga skäl synes det vara uteslutet att här tolka runan som **h**; ett vokaltecken **a** förefaller sannolikare. Om runformen ***** för **a** se *Danmarks Runeindskrifter. Text* (1942), sp. 942. Sista runan (r. 9) har två små streck upptill på högra sidan; den kan läsas som **f** eller möjligen som (yngre runradens) **k**.

Av runorna tillhöra sålunda 6 **d** och 8 **a** den äldre runraden, sannolikt också 5 **n**. De övriga äro indifferent. Ingen enda har avgjort yngre form. Runologiskt pekar inskriften snarast tillbaka på 700-talet, såsom redan Bugge har framhållit.

De tydningsförsök, som ha gjorts, äro alla mycket osäkra. Här omnämnas de i största korthet. För närmare detaljer hänvisas till litteraturen.

De flesta inskriftstolkare utgå från ett samband mellan hästfiguren och runorna. Man har därför i de båda första runorna **iu** gärna velat se en form av det gamla ordet *iór* m. häst, känt bl. a. från den isländska eddadiktningen. Det måste emellertid anses ovisst, om detta kan ha levat kvar som ett vardagligt ord på Gotland, tänkbart eller sannolikt i ett meddelande. 3–5 **pin** kan vara ett possessivum 'din' eller möjligen ett demonstrativum 'den, denna'. Alla tolkare tyckas ha bestämt sig för det senare alternativet.

Bugge 1900: **iu pin udr r[ai]d** »denna häst inred Udd»; 1904: **iu pin dur rad** »Dyrr högg denna (sten). Tyd!» Han tyder då sista runan som en ligatur av **a** och **d**.

Läffler 1900: **iupin diur[i] r[ai]d** »Dyre inred Judin (hästnamn)».

M. Olsen 1919: **iu pin udr rak** »denna häst drev Udd». Roes-ristningen ingår i en galder; hästen »drives afsted for at skade den Person, som Trolddommen er rettet mod». Både M. Olsen och O. v. Friesen anse läsningen av sista runan som **k** för »högst sannolik». — Med M. Olsens tolkning instämmer W. Krause 1937: »Das Bild des Pferdes, besonders des Hengstes, ist das Symbol des Schadenzaubers ... Der Sinn der Roes-Inschrift ist also: Diesen Schadenzauber sandte Udd aus.» — S. Lindqvist ger tolkningen en nyansering i belysning av bildstenarnas material: »M. Olsens Deutung der Inschrift ... könnte man in diesem Fall den Sinn beimessen, dass Udd (durch Zauberei) einen Kranken von der drohenden Fahrt auf dem Totenpferd rettete.»

A. Nordén 1937 läser som M. Olsen men översätter: »Udd hämnades på denna häst (straffade denna häst) genom att döda honom med de på halsen gjorda knivsticken. »Då han ej kunde komma åt att i bokstavlig mening sticka ned honom, tog Udd sin tillflykt till magi: han ritade en bild av hästen och utförde på denna bild sin hämnadeakt ... Så uppfattad framstår Roeshällen med dess döds-märkta hästbild såsom ett utslag av en redan från paleolitisk tid och fram till våra dagar känd och välbestyrkt djurdödarmagi.»

Också O. Lundberg 1949 läser som M. Olsen, men ger åt verbet **rak** innebörden 'drev in', d. v. s. 'ristade' och uppfattar sålunda inskriften som ristarens signatur: »denna hästen ristade Udd». Detta låter bra, men möjligheten av en sådan tolkning beror framför allt på om man kan styrka en sådan betydelse hos verbet (*v)reka* driva.

Carl Larsson har (*Ordföljdsstudier*, 1932, s. 31) fäst uppmärksamheten på den ovanliga ordföljden (med slutställning för predikatet): »denna häst Udd drev». M. Olsen hade förklarat den som beroende på magi: »Det er naturligt, at man her i et over Dagliglivet hævet magiskvirkende Udsagn har fraveget den almindelige prosaiske Ordstilling og brugt det verslignende.»

C. Marstrander 1952: **iu pin X umb *P**, d. v. s. *hiu pin Dagr umb ar P* »Dag högg denna för gott år P». **pin** denna kan endast referera sig till hästfiguren: »Dag högg denna häst för gott år P». »Formodentlig har da bebyggelsen på Roes i tidlig vikingtid også omfattet et Frøyshov, og Roesinnskriften er da Frøysgodens verk. Hingsten er offret, og Frøy har fått sin del af offeret.»

S. B. F. Jansson 1945: Roes-inskriften torde snarast tillhöra 700-talets slut, »men det är självfallet synnerligen svårt att närmare tidfästa ristningar av detta slag. Med avseende på runformer bildar Roes-inskriften övergång till en ny tid.» Om inskriftens tolkning anmärker Jansson: »Mycket tyder på att denna ristning har utförts för att med övernaturliga krafterns hjälp bringa olycka över en fiende. Det förefaller, som om hingsten, som är ett väl känt magiskt djur, nämndes i runinskriften, vilken i Magnus Olsens tolkning lyder: 'Denna hingst drev Udd.' Inskriftens egentliga innebörd är dock troligen betydligt mera hotfull än dessa vid första anblicken alldagliga ord synas ge vid handen. Skulle man lämna en översättning av ristningens verkliga innehåll, kunde möjligen föreslås: 'Denna förgörande trolldomskraft riktade Udd mot sin fiende'. Tolkningen är emellertid icke säker. Man torde av vissa skäl ha rätt att ifrågasätta, om icke namnet på den, som skulle skadas, hade bort återfinnas i inskriften i stället för namnet på den, som galdrade. I detta sammanhang kan anmärkas, att 'galdermannens' (?) namn har ristats med en invecklad bindruna.»

41. Viges, Grötlingbo sn. Nu i Botarve hembygdsgård, Vamlingbo sn.

Pl. 18.

Litteratur: Brev från läraren David Gadd till prof. O. v. Friesen 1930 (ATA).

Äldre avbildning: D. Gadd, teckning 1930 (i brevet till O. v. Friesen).

Fragment av en runsten, som förvaras i Botarve hembygdsgård. Om fragmentets proveniens är följande känt genom ett brev från ordföranden i Hoburgs hembygdsförening David Gadd, Burgsvik, till prof. O. v. Friesen år 1930: »För några månader sedan hittades vid åkerarbete ett fragment av en runsten. Stenen lämnades till Hembygdsföreningen här, men jag har tänkt, det kunde vara skäl meddela saken till en fackman. Fyndplatsen är gränsen mellan Grötlingbo och Näs, en 100 m sydväst om ruinen efter ett medeltidshus, Viges eller »Vegå». Jag har varit och sett på platsen, men något annat stycke av stenen kunde ej finnas. Däremot fanns gott om sandstensbitar med kvarsittande murbruk samt smedjeslagg (järnkokor). Enligt traditionen skall just här ha gått en väg från Viges åt Näs.»

Grå kalksten. Mått: $15\frac{1}{2} \times 10\frac{1}{2}$ cm. Runorna äro drygt 3 cm höga. Fragmentets ytterkant är jämnt tillhuggen och bågböjd. Det har sannolikt tillhört en runsten med upptill rundad form. Längs ytterkanten har gått en slinga med runinskrift. Runorna äro djupt huggna och, ehuru små, ganska tydliga. Även baksidan har varit tilljämnd och slipad, ehuru utan inskrift. En ristad linje följer här stenens ytterkant.

Inskrift:

... - **arua satain** - ...
 5 10

»... göra stenen (stenarna?) ...»

Till läsningen: Av r. 2 är endast övre delen i behåll, med ett litet stycke av bistaven. Den har tydligen varit **a** (icke **e**). Där framför kan spåras översta spetsen av en runstav. Intet skiljetecken efter **5 a**. Efter sista runan **n** finns övre delen av en rak stav; då den står rätt nära **n**, är det icke uteslutet, att den har varit ett **a**. **satain** är givetvis felristning för **stain**; ristaren har först hoppat över **t**, och sedan måst upprepa **a**.

Anmärkningsvärt är, att runorna genomgående ha den äldre, »danska» formen: **s**, **t**, **a**, **n**. **a**-runorna ha kortare bistav på v. sidan. Fragmentet har sålunda tillhört en runristad sten av relativt hög ålder, snarast vikingatid. Då sådana äro sällsynta på södra delen av Gotland, är det av stort intresse.

Fragmentet synes ha tillhört en sten av samma typ som G 37. Även storleken förefaller ha varit likartad.